

Univerzita Palackého v Olomouci

Právnická fakulta

Mgr. Marek Polák

**Výkon trestu odsouzených na doživotí a rozhodování soudů při přerazování
odsouzených na doživotí do věznice s ostrahou**

Diplomová práce

Olomouc 2014

Já, níže podepsaný Mgr. Marek Polák, autor diplomové práce na téma Výkon trestu odsouzených na doživotí a rozhodování soudů při přerazování odsouzených na doživotí do věznice s ostrahou, která je literárním dílem ve smyslu zákona číslo 121/2000 Sb., dávám tímto jako subjekt údajů souhlas ve smyslu § 4 písm. e) zákona číslo 101/2000 Sb., správci:

Univerzita Palackého v Olomouci, Křížkovského 511/8, Olomouc 771 47

ke zpracování osobních údajů v rozsahu jména a příjmení, a to včetně zařazení do katalogu, a dále ke zpřístupnění jména a příjmení v katalozích a informačních systémech UP, a to včetně neadresného zpřístupnění pomocí metod dálkového přístupu. Údaje mohou být takto zpřístupněny uživatelům služeb Univerzity Palackého. Souhlas se poskytuje na dobu ochrany autorského díla dle zákona číslo 121/2000 Sb. Prohlašuji, že moje osobní údaje výše uvedené jsou pravdivé.

Prohlašuji, že diplomovou práci na téma Výkon trestu odsouzených na doživotí a rozhodování soudů při přerazování odsouzených na doživotí do věznice s ostrahou jsem zpracoval samostatně. Veškeré prameny a zdroje informací, které jsem ke zpracování použil, byly řádně citovány v poznámkách pod čarou a dále jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

V Olomouci dne 20. 3. 2014

Mgr. Marek Polák

Poděkování

Tímto bych rád poděkoval JUDr. Filipu Ščerbovi, Ph.D. za odborné vedení této práce a cenné rady, které mi poskytl, dále bych poděkoval Vězeňské službě, že mi poskytla možnost realizovat výzkumnou část mé práce a především své manželce Mgr. Janě Polákové za odborné rady k metodám zacházení s odsouzenými.

Seznam kapitol	strana
Použité zkratky	6
1. Úvod	7
2. Charakteristika výkonu trestu v jednotlivých typech věznic – hlavní rozdíly v úrovni zabezpečení a vykonávaného dozoru	12
2.1 Věznice s dohledem	13
2.2 Věznice s dozorem	15
2.3 Věznice s ostrahou	16
2.4 Věznice se zvýšenou ostrahou	17
2.5 Srovnání postavení odsouzených v typu ostraha zvýšená ostraha	18
3. Znaky Nařízení 66/2013 pro výkon trestu osob v Oddělení se zesíleným stavebně technickým zabezpečením GŘ VS ČR	20
4. Kontrola činnosti vězeňské služby a zacházení s osobami ve výkonu trestu a postoj veřejného mínění k uvedené formě výkonu trestu	24
5. Porovnání s úpravou v sousedních zemích	28
5.1 Úprava výkonu trestu odnětí svobody v Německé spolkové republice	28
5.2 Úprava výkonu trestu odnětí svobody na Slovensku	30
6. Podmínky výkonu trestu s přihlédnutím ke specifikám pro odsouzené v oddělení se zesíleným stavebně technickým zabezpečením	33
6.1 Podmínky ubytování	34
6.2 Zařazování do práce	36
6.3 Pohyb odsouzených v podmínkách věznice	38
6.4 Uplatňování kázeňské pravomoci dle ZVTOS	39
6.5 Program zacházení a speciálně výchovné aktivity	43
6.5.1 Aktivity programu zacházení pro odsouzené na doživotí ve Věznici Mírov	45
6.5.2 Aktivity programu zacházení pro odsouzené na doživotí ve Věznici Valdice	47
6.5.3 Aktivity programu zacházení pro odsouzené na doživotí ve Věznici Karviná	49
7. Zásady pro výkon trestu s uplatněním principu vnitřní diferenciací v jednotlivých věznicích	51
7.1 Zásady pro výkon trestu ve Věznici Mírov	52
7.2 Zásady pro výkon trestu ve Věznici Valdice	55
7.3 Zásady pro výkon trestu ve Věznici Karviná	57

8.	Zákonná úprava přeřazení odsouzeného do nižšího typu věznice	60
8.1	Právní úprava de lege lata a de lege ferenda	61
8.2	Návrh podaný ředitelem věznice	62
8.3	Návrh podaný odsouzeným	64
8.4	Podstatné okolnosti rozhodnutí vyplývající z individuálních rozhodnutí soudu	65
8.5	Vyhodnocení úspěšnosti žádosti o přeřazení do věznice s ostrahou podle místa výkonu trestu	71
9.	Podmínky pro naplnění zákonných podmínek v místě VT k doživotí z pohledu odsouzených	75
10.	Výsledky výzkumu k naplnění podmínek pro žádost odsouzeného o přeřazení mezi zaměstnanci VS ČR	79
11.	Podmínky výkonu trestu odsouzených k doživotí ve věznici s ostrahou	80
12.	Pravidla rozhodování pro podmíněčné propuštění odsouzených na doživotí	82
13.	Závěr	84
14.	Summary	85
	Použitá literatura	86
	Přílohy	92
	Dotazník odsouzeného k podmínkám k přeřazení do nižšího typu věznice	92
	Dotazník zaměstnance k podmínkám k přeřazení do nižšího typu věznice	94

POUŽITÉ ZKRATKY

ČHV	Český helsinský výbor
ČR	Česká republika
dStGB	deutschesStrafgesetzbuch – německý trestní zákoník
ESLP	Evropský soud pro lidská práva
GR VS	Generální ředitel Vězeňské služby
KO	Kázeňská odměna
KT	Kázeňský trest
LZPS	Listina základních práv a svobod
Ods.	Odsouzený
OSN	Organizace spojených národů
OZSTZ	Oddělení se zesíleným stavebně technickým zabezpečením
ProgZ	Program zacházení
PSVD	Prostupné skupiny vnitřní diferenciacie
ŘVTOS	Vyhláška č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody
TČ	Trestný čin
Tr.z.	z. č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů
VS	Vězeňská služba
VT	Výkon trestu
VTOS	Výkon trestu odnětí svobody
ZVTOS	z. č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, ve znění pozdějších předpisů
ZSVVM	z. č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže, ve znění pozdějších předpisů

1. Úvod

Osobní svoboda patří mezi základní lidská práva, a jako taková je chráněna Listinou základních práv a svobod v čl. 8 odst. 1. Omezení tohoto práva je možné pouze na základě zákona, jak rovněž stanoví LZPS v čl. 4 odst. 3.¹ Právní úprava výkonu trestu odnětí svobody má svůj základ v zákoně č. 40/2009 trestní zákoník, z. č. 141/1961 trestní řád a současně v prováděcím zákoně č. 169/1999 o výkonu trestu odnětí svobody, jakož i ve vyhlášce Ministerstva spravedlnosti č. 345/1999, kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody.

Zákon o výkonu trestu odnětí svobody v § 1 odst. 2 uvádí: výkonem trestu se sleduje dosažení účelu trestu odnětí svobody² ve smyslu trestního zákona prostředky stanovenými v zákoně o výkonu trestu odnětí svobody, v § 2 odst. 1 se dále říká: trest může být vykonáván jen takovým způsobem, který respektuje důstojnost osobnosti odsouzeného a omezuje škodlivé účinky zbavení svobody; tím však nesmí být ohrožena potřeba ochrany společnosti. Tím jsou vytyčené hranice pro realizaci trestu odnětí svobody.³

Trest odnětí svobody je trest univerzální. Univerzalita tohoto trestu je dána možností jeho uložení každému dospělému pachateli trestného činu, a to jak přečinu, tak i zločinu, které jsou taxativně stanoveny ve zvláštní části trestního zákoníku. Tyto tresty mohou být uloženy na základě alternativní volby mezi možnými druhy trestu stanovenými zákonem pro konkrétní trestný čin, případně jej lze uložit jako toliko jediný druh trestu bez možnosti výběru.⁴ Při jeho ukládání by měly být brány v potaz také závěry odborných studií, které poukazují na nemožnost prokazatelně ověřit nepřímou úměru mezi dobou uložených trestů odnětí svobody a množstvím či závažností trestných činů na vybraném území. Nikoli okrajovou je pak otázka ekonomických dopadů výkonu trestu odnětí svobody na stát.⁵

Jednou ze zásad trestání v trestním právu je zásada přiměřenosti⁶, a proto trestní zákoník dává soudci přiměřený prostor pro uvážení, jaký druh trestu pachateli uloží, a to tam kde je dána trestní sankce na výběr a v případě uložení nepodmíněného výkonu trestu odnětí svobody, dále určuje trestní zákoník dolní a horní hranici tohoto trestu. Tyto hranice jsou z hlediska trestního zákona důležité pro klasifikaci trestného činu na přečin, zločin a na zvlášť

¹ Nález ÚS ze dne 18.12.2006 sp.zn.: I.ÚS 3326/13 čl. 35

² VICHEREK, R. *účel trestu*. [online]. [cit. 2014-03-14]. Dostupné na: <http://www.epravo.cz/top/clanky/ucel-trestu-89770.html>

³ ŠÁMAL, P. – PÚRY, F. – RICZMAN, S. *Trestní zákon. Komentář...*, s. 140

⁴ JELÍNEK, J. a kol. *Trestní právo hmotné...*, s. 399 - 400.

⁵ PONCAR, P. *Vybrané otázky právní úpravy...*, s. 74-76

⁶ JELÍNEK, J. a kol. *Trestní právo hmotné...*, s. 351

závažný zločin.⁷ Soudce pak opět v souladu se zásadou přiměřenosti v rozsudku rozhodne o konkrétní délce doby výkonu trestu v konkrétním případě.

Klasifikace trestných činů na přečin, zločin a zvláště závažný zločin je pro účely této práce významná, neboť se hodláme zaměřit na výkon trestu na doživotí, který je dle § 54 odst. 1 Tr. z. jedním z dvou druhů výjimečného trestu, které lze ukládat pouze za zvláště závažné zločiny taxativně vypočtené v § 54, odst. 3. Vedle tohoto předpokladu jsou v § 54 Tr.z. stanoveny další podmínky, které musí být splněny k tomu, aby bylo možné takový trest uložit.⁸ V odst. 3, písm. a) jsou předpoklady ve vztahu k TČ dány tak, že jde o trest za mimořádně závažnou trestnou činnost, pokud je spáchána zvláště zavrženíhodným způsobem či ze zavrženíhodné pohnutky a odst. 3, písm. b) předpoklad ve vztahu k osobnosti pachatele, kdy je nepochybné, že by nebylo možno dosáhnout nápravy pachatele uložením trestu od dvaceti do třiceti let. K problematice ukládání výjimečných trestů odkazují na další odbornou literaturu⁹.

Z uvedeného vyplývá, že výjimečný trest se ukládá pouze za mimořádně nebezpečné jednání pachatele, které nejenže je charakteristické zvláště vysokou mírou nebezpečnosti trestního jednání, ale zároveň je uskutečněno pachatelem, který se vyznačuje mimořádně narušenou strukturou osobnosti. Hlediska pro rozdělení pachatelů TČ jsou různá. Zde odkazujeme například na Mergenovu klasifikaci pachatelů¹⁰.

Z těchto důvodů se jedná o zvláštní skupinu pachatelů trestných činů, kterým je také v podmínkách výkonu trestu věnována ze strany vězeňské služby mimořádná pozornost, a to jak po stránce bezpečnosti při veškerém zacházení s odsouzenými, tak po stránce terapeuticko-výchovné činnosti s těmito vězni. Tyto činnosti lze chápat jako úsilí o realizaci záměru nápravy osobnosti odsouzeného, a to i přesto, že jednou z podmínek pro uložení trestu odnětí na doživotí je znalecký posudek o tom, že pachatele není možné resocializovat jiným trestem odnětí svobody. Tedy je zřejmé, že možnost nápravy pachatele je zde obzvláště ztížena. Přesto však nelze rezignovat na dosažení pozitivních změn v osobnosti pachatele a k tomu je potřebná součinnost příslušníků a zaměstnanců vězeňské služby, pracovníků probační a mediační služby a také působení soudních orgánů, které se podílejí na realizaci výkonu trestu odsouzených osob.

⁷ŠÁMAL, P. *Trestní zákoník I...* § 1 až 139.

⁸ Usnesení Krajského soudu v Českých Budějovicích ze dne 13. května 2010, sp.zn. 4 To 400/2010.

⁹ NAVRÁTILOVÁ, J. *Výjimečný trest...* s. 256.

¹⁰ MERGEN, A. *Die Kriminologie...* s. 385 a násl.

K podpoře a úspěšnému výsledku zacházení s odsouzenými je nezbytná vysoká míra motivace vězňených osob k zájmu o sebepoznání a vlastnímu úsilí o nápravu.¹¹ K tomu účelu disponuje vězeňská služba řadou nástrojů, které mají odsouzené pobízet k dosahování lepších výsledků při realizaci výkonu trestu. Některým se budeme později věnovat podrobněji, za ostatní uvedeme třeba i takové zdánlivě nevýznamné činnosti, jako je prodloužení povolení sledování televize v době konání sportovních či kulturních událostí, umožnění vzájemné návštěvy odsouzených mezi celami mimo jinak vyhrazenou dobu, účast na mimořádných kulturních programech či třeba povolení realizace mimořádného nákupu ve vězeňské prodejně. Mimo tyto pozitivní motivační prvky, které jsou nezdánlivě v dispozici zaměstnanců věznice, kteří rozhodují o realizaci těchto výhod a které obvykle nejsou stanoveny jako taxativní nárok v některém z podzákoných vnitřních předpisů vězeňské služby či přímo v ZVTOS, disponují zaměstnanci věznice i zákonným oprávněním udílet kázeňské odměny či ukládat kázeňské tresty. O těchto institutech budeme rovněž hovořit obsírněji v dalších kapitolách. Toto a řada dalších forem působení na odsouzené je převážně v kompetenci pracovníků VS. Vedle těchto faktorů jsou však dva další, neobyčejně významné právní nástroje, které podněcují odsouzené ke snaze o co nejlepší výsledek VTOS, kterými disponují soudy, a sice podmíněné propuštění z výkonu trestu odnětí svobody, kterým se odsouzený navrácí zpět do běžného života společnosti¹² a dále přeřazení odsouzeného do věznice jiného typu. Vzhledem ke skutečnosti, že k řízení o podmíněném propuštění z VTOS s odsouzeným na doživotí došlo prozatím pouze jednou, a to s negativním výsledkem pro odsouzeného, budeme se zabývat především řízením o přeřazení odsouzeného do věznice jiného typu u odsouzených na doživotí.

Tyto nástroje soudu, jak motivovat odsouzené k úsilí o změnu vlastní osobnosti¹³, jsou určeny pro odsouzené ve všech typech věznic a bylo by jistě potřebné zkoumat, zda možnost dosáhnout některé z těchto forem zmírnění trestu odnětí svobody je přístupná pro všechny odsouzené stejně, bez ohledu na místo, kde trest odnětí svobody vykonávají. To však není v silách jednotlivce. Proto se v této práci zaměřím jen na relativně méně početnou skupinu odsouzených na doživotí, pro které mají však tato rozhodování soudu mimořádný význam, neboť jsou jedinou možností, jak se postupně propracovat až k možnosti návratu do společnosti či přinejmenším změnit podmínky pro VT tak, aby prostředí, ve kterém jsou

¹¹ KIM, S. H. *Tisíc a jeden způsob jak motivovat...* s. 9.

¹² KOCINA. *Podmíněné propuštění z výkonu trestu odnětí svobody*[online]. [cit. 2014-03-14]. Dostupné na: <http://www.bulletin-advokacie.cz/podminene-propusteni-z-vykonu-trestu-odneti-svobody>

¹³ ROZUM, J., JARKOVSKÁ, L., KOTULAN, P. *Institut dohledu u podmíněného propuštění...*, s. 120.

nuceni žít, poskytovalo aspoň přiměřený prostor pro proces další socializace.¹⁴ Stávají se tak klíčovou otázkou jejich budoucího života, což je neobyčejně silný impuls pro změny v projevech chování a úsilí o zapojení do programu zacházení realizovaného vězeňskou službou. Tyto instrumenty tak propojují cyklus bezpečného zacházení s vězni na doživotí, pedagogicko psychologického působení a vlastního úsilí odsouzených o pozitivní změnu osobnosti.

Ze své dlouholeté zkušenosti práce ve vězeňské službě, kde jsem pracoval mimo jiné i s touto specifickou skupinou odsouzených, a to v různých zaměstnaneckých pozicích, se domnívám, že podmínky pro výkon tohoto trestu v jednotlivých věznicích, kde je trest na doživotí vykonáván, se liší v mnoha ohledech, a tato skutečnost se může negativně projevit při úsilí odsouzených o dosažení takových výsledků ve VTOS, které by příznivě ovlivnily rozhodnutí soudu o přeřazení odsouzeného do věznice jiného typu. S ohledem na to, že Ústava ČR v čl. 95 a dále LZPS v čl. 37 odst. 3 zaručuje všem občanům rovný přístup k právům, což je jeden z základních kamenů právního státu, jsem přesvědčen, že toto právo náleží i těmto lidem¹⁵, navzdory závažnosti jejich kriminální činnosti a že je povinností státu prostřednictvím vězeňské služby zajistit rovné podmínky pro uplatnění tohoto institutu bez ohledu na konkrétní místo výkonu trestu.

Přestože k tématu nepodmíněného výkonu trestu, jakož i k zvlášť k odsouzeným na doživotí již vznikla celá řada odborných prací, nenarazil jsem doposud na ucelené zkoumání podmínek pro výkon trestu v jednotlivých věznicích a to přesto, že jsou právě odsouzení na doživotí ubytováni v oddělených se zesíleným stavebně technickým zabezpečením, pro které ve věznicích platí zvláštní pravidla pro ubytování a zacházení s odsouzenými, která významným způsobem omezují míru pohybu odsouzených jak v rámci věznice, tak v rámci tohoto oddělení, což má vliv na jejich další socializaci ve výkonu trestu a možnosti působení na tyto odsouzené. Z hlediska dostupnosti vybraného právního institutu pak není k dispozici žádný odborný materiál, který by danou problematiku monitoroval či vyhodnocoval.

Analýzou podmínek VTOS ve věznicích Mírov, Valdice a Karviná, kde jsou vykonávány tresty odnětí svobody na doživotí, se pokusím zjistit, které znaky jsou pro všechny věznice společné, a kde jsou mezi nimi disproporce v přístupu k odsouzeným a v poskytování příležitostí, jak rozvíjet osobnost pachatelů trestné činnosti tak, aby byla minimalizována jejich nebezpečnost, jak pro případ možného podmíněného propuštění, tak

¹⁴ ČÁP, J.: *Psychologie výchovy a vyučování*, s. 111-113

¹⁵ BLAHOŽ, J., BALÁŠ, V., KLÍMA, K.: *Srovnávací ústavní právo*, s. 33

pro přeřazení odsouzeného do věznice jiného (mírnějšího) typu. K pochopení důsledků trestání odnětím svobody je důležité vzít v úvahu možné škodlivé účinky trestu odnětí svobody na doživotí. Porozumět některým z psychologických a sociologických dopadů relativně určitých či neurčitých trestů je podmínkou k lepšímu pochopení všech důsledků, které s sebou trest odnětí svobody na doživotí nese.¹⁶ Takovéto negativní důsledky může mít na odsouzeného i pocit jistého znevýhodnění, či diskriminace v přístupu k právům, která jsou mu zákonem připisována. Vzhledem k potřebě prevence páchaní trestné činnosti je nutné objasnit úskalí a rizika působení na odsouzené. V tomto směru je nezbytné provádění výzkumu mezi odsouzenými v různých typech výkonu trestu, včetně těch nejzávažnějších pachatelů trestné činnosti.¹⁷

K tomu abych objasnil postavení těchto odsouzených v jednotlivých věznicích, se budu zabývat jednak zkoumáním vnitřních předpisů věznic a zároveň šetřením přímo v místě výkonu trestu odnětí svobody na doživotí, zejména pak přímým rozhovorem se zaměstnanci oddělení výkonu trestu na úsecích, kde jsou zařazováni odsouzení na doživotí a dále uskutečněním dotazníkového šetření mezi těmito odsouzenými. Rovněž hodlám zkoumat spisy k řízení o žádosti odsouzených o přeřazení a provedu řízený rozhovor se soudci okresních soudů, kde je rozhodováno o žádostech odsouzených o přeřazení odsouzeného do věznice jiného typu, jde o Okresní soud v Šumperku, Karviné a Jičíně.

Abych zřetelně vymezil zásadní rozdíly mezi postavením odsouzeného na doživotí a ostatních odsouzených a tím i zdůraznil důsledky přeřazení odsouzeného do věznice jiného typu, shrnu základní znaky jednotlivých skupin odsouzených podle typů VTOS v ČR. Dále provedu srovnání přístupu českého státu k těmto vězňům a některých dalších zemí, tj. Slovenska a Německa.

Tam kde budou zásadní rozdíly v přístupu odsouzených k uplatnění jejich zákonných práv, se pokusím navrhnout opatření, která by napomohla zajistit stejnou příležitost k úspěšné žádosti odsouzených o přeřazení odsouzeného do věznice jiného typu.

¹⁶ NETÍK, K., NETÍKOVÁ, D. *Vybrané kapitoly z forenzní psychologie*, s. 51

¹⁷ 10. kongres OSN o prevenci trestné činnosti a zacházení s pachateli..., s. 81.

2. Charakteristika výkonu trestu v jednotlivých typech věznic – hlavní rozdíly v úrovni zabezpečení a vykonávaného dozoru

Trestní zákoník v § 56 stanoví čtyři typy věznic, ve kterých je vykonáván trest odnětí svobody. Dále v témže ustanovení v odstavci 2 je uvedeno do jakého typu věznice má být odsouzený zařazen s ohledem na formu a druh spáchaného trestného činu. V odstavci 3 je pak při rozhodnutí o zařazení odsouzeného do některého typu věznice soudci poskytována vysoká míra rozhodovací autonomie, neboť má-li za to, že vzhledem k závažnosti trestného činu či povaze pachatele bude vhodnější jiný typ věznice, než je uvedeno v odst. 1 a 2, může odsouzeného zařadit podle vlastního uvážení. Toto ustanovení se však nevztahuje na odsouzené na doživotí, kteří svůj trest nastupují vždy do věznice se zvýšenou ostrahou. Zde je jedna z odlišností postavení těchto vězňů od ostatních odsouzených a také zdůraznění významu institutu přeřazení pro odsouzené na doživotí. Jedinou cestou, jak dosáhnout mírnějšího režimu při výkonu trestu, je pro tyto vězně právě možnost přeřazení do nižšího typu věznice.

Tr. z. tedy rozlišuje tyto skupiny věznic¹⁸:

- a) s dohledem,
- b) s dozorem,
- c) s ostrahou nebo
- d) se zvýšenou ostrahou.

Samotný způsob výkonu trestu odnětí svobody je upraven především zákonem č. 169/1999 o výkonu trestu odnětí svobody. Na tomto místě je třeba ještě zmínit jeden z důležitých zdrojů pro českou právní úpravu, kterým jsou Evropská vězeňská pravidla. Jedná se o dokument Rady Evropy z roku 1987.¹⁹ Poslední úprava těchto pravidel byla do ZVTOS zahrnuta novelou účinnou od 1. 1. 2014.

Zákonná práva a povinnosti odsouzených jsou stanovena jednotně ve všech typech věznic. Vychází z principu, že postavení odsouzeného z hlediska rozsahu jeho práv závisí především na jeho chování během výkonu trestu. Pokud odsouzený porušuje povinnosti uložené zákonem, lze za toto jednání uložit kázeňský trest a především pak nevzniká nárok na

¹⁸KALVODOVÁ, V. *Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu*, s. 25 - 27.

¹⁹KRATOCHVÍL, V. *Kurs trestního práva....*, s. 509

využívání možností, které podmínky výkonu trestu zlepšují.²⁰ Tyto možnosti, jak optimalizovat život ve věznici pak poskytuje buď ZVTOS případně ŘVTOS a nakonec mohou vyplývat z vnitřního řádu věznice. Jde o další možnosti, jak motivovat odsouzené k lepším výsledkům při výchovném působení a spolupráci s personálem věznice²¹. Každá skupina se vyznačuje odlišným způsobem zacházení s odsouzenými, formou zajištění vnitřní bezpečnosti, různými pravidly pro pohyb odsouzených a různě vysokou měrou omezení osobní svobody při VTOS.

Zvláštnosti pro umístění odsouzených v oddělení se zesíleným stavebně technickým zabezpečením, kde vykonávají trest odsouzení na doživotí, jsou dány vyšším důrazem na zajištění vnitřní a vnější bezpečnosti. V zájmu tohoto cíle jsou vybudovány prvky pasivní ochrany, které spočívají zejména ve stavebních úpravách, např. zesílená ochrana oken násobnými mřížemi a technických opatření, která zajišťují elektronickou signalizaci narušení pasivní ochrany. Vedle toho se pak uplatňují prvky aktivní ochrany, které spočívají v omezení přístupu odsouzeným k větší volnosti rozhodování a organizace času podle osobních preferencí a dále ve využívání motivačních činitelů, které mají za úkol motivovat odsouzené k vyššímu zájmu o naplnění cíle programu zacházení.²² Z toho pak vyplývají významné rozdíly v zacházení s odsouzenými na doživotí i ve srovnání s ostatními odsouzenými v typu zvýšená ostraha.²³ Problematikou konkrétních opatření se budu zabývat v dalších kapitolách, kde se zaměřím na specifika výkonu trestu na doživotí z hlediska diferenciací jak mezi touto skupinou odsouzených a ostatními v typu zvýšené ostrahy, tak i v rámci jednotlivých věznic a pravidel v oddělení se zesíleným stavebně technickým zabezpečením.

2.1 Věznice s dohledem

Ze systematiky uspořádání typů věznic vyplývá, že nejmírnější pravidla pro VTOS jsou ve věznici s dohledem, tento typ věznice bývá označován jako typ „A“. Tr. z. v § 56 odst. 1 určuje, do které skupiny má být pachatel trestného činu zařazen s ohledem na spáchaný trestný čin a dále v § 56 odst. 4 stanoví, že způsob výkonu trestu v jednotlivých typech věznic upravuje jiný právní předpis, kterým je vyhláška ministerstva spravedlnosti 345/1999 Sb., kterou se vydává Řád výkonu trestu odnětí svobody.

²⁰ ČERNÍKOVÁ, V. *Sociální ochrana*, s. 91.

²¹ HARTL, P., HARTLOVÁ, H. *Psychologický slovník*, s. 328

²² ČERNÍKOVÁ, V., SEDLÁČEK, V. *Základy penologie...*, s. 59

²³ *11. kongres OSN o prevenci kriminality a trestní justici...*, s. 128 – 129..

Zde se uvádí v § 51, že ve věznici s dohledem jsou odsouzení jedinou skupinou s poměrně vysokou volností pohybu, kdy se tito smějí v prostorách věznice pohybovat bez omezení. Tato skutečnost svědčí o tom, že tito lidé představují nízkou míru nebezpečnosti pro své okolí, a proto stupeň ochrany uplatňovaný vůči nim, spočívá především v omezení kontaktu s vnějším prostředím, které je samo o sobě signifikantním znakem VTOS, avšak v rámci vlastního života ve věznici, je jejich svoboda omezována nejméně.

V § 51 odst. 2 se určují pravidla pro zaměstnávání, kdy tato skupina může vykonávat zaměstnání mimo areál věznice, a to dokonce bez dozoru příslušníka VS, pouze za občasného dohledu vychovatele (ŘVTOS uvádí interval 1x týdně), který však není příslušníkem a jeho postavení v rámci oprávnění k užívání nástrojů k omezení svobody odsouzených jsou tak mnohem nižší, než je tomu u příslušníků VS, kteří realizují dozor ve vyšších typech výkonu trestu. Samozřejmě skutečnost, že odsouzení mohou pracovat mimo věznici, má významný podíl na omezení vlivu prizonizace na osobnost těchto lidí a napomáhá pozitivně rozvíjet nejen jejich pracovní návyky, ale i další vlastnosti, které jsou důležité pro budoucí opětovné zařazení do běžného života společnosti.²⁴

Nad rámec výkonu práce se mohou tito odsouzení pohybovat mimo věznici i za účelem účasti či vlastním zapojení se do kulturních, sportovních, náboženských aktivit, případně pro zajištění zdravotní péče, ovšem v uvedených případech toliko se svolením ředitele věznice. Nezanedbatelným institutem, který má velký motivační vliv na odsouzené je povolení opustit věznic až na 24 hodin v souvislosti s realizací návštěvy, které i jinak zpravidla probíhají bez přímého dohledu VS.

Jak už jsme uvedli výše, jde o nejmírnější typ VTOS a tudíž jak stavebně technické zabezpečení, tak činnost personálu vykazuje nejnižší formy zabezpečení ve vztahu k odsouzeným osobám. Doba VTOS v tomto typu věznice se obvykle pohybuje v řádu měsíců a u odsouzených tak nedochází k hlubšímu narušení vazeb s prostředím běžné společnosti, a protože se jedná velmi často o odsouzené za neúmyslné či nedbalostní trestné činy, není zde nutné vynakládat vysoké úsilí v působení na odsouzené k nápravě jejich osobnostních vad, které mohly být příčinou jejich trestné činnosti.

²⁴KALVODOVÁ, V. *Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu*, s. 5.

2.2 Věznice s dozorem

V § 52 ŘVTOS jsou upravena základní pravidla pro VTOS odsouzených ve věznici s dozorem. Jde o druhý typ věznic co do závažnosti omezení svobody odsouzených, který bývá označován jako typ „B“.

Odsouzení v této skupině jsou již omezeni nejen na svobodě pohybu v běžném životě tím, že jsou umístěni do věznice, ale rovněž i na pohybu ve věznici, který dle uvedeného ustanovení je prováděn organizovaně pod dohledem zaměstnance, tedy nejen příslušníka, ale i civilního zaměstnance (tento podstatný rozdíl jsme si vysvětlili výše). Volný pohyb po věznici, který je jinak oprávněním odsouzených v typu A, může být odsouzeným povolen na základě rozhodnutí ředitele a jde nepochybně o podstatný motivační prvek pro působení na chování odsouzených při pobytu ve VTOS.

Rovněž ve výkonu práce je zde rozdíl ve srovnání s mírnějším typem věznice, kdy odsouzení sice mohou pracovat mimo areál věznice, avšak pod dohledem zaměstnance, který je prováděn nejméně 1x za hodinu. Také další pohyb odsouzených mimo věznici za účelem účasti na kulturních a jiných podobných akcích může být ředitelem povolen a realizuje se zpravidla pod dohledem pověřené osoby.

Zajištění trvalého dohledu nad odsouzenými jak při pohybu po věznici, tak i mimo ni, je opodstatněné, neboť pokud jde o zařazování odsouzených do tohoto typu výkonu trestu soudem při vynesení rozsudku, bývají zde umísťováni odsouzení za přečin spáchaný z nedbalosti a dále takoví vězni, kteří již byli ve výkonu trestu pro úmyslný trestný čin, nebo pachatelé, kterým byl uložen trest za úmyslný trestný čin ve výměře nepřevyšující tři léta a kteří dosud nebyli ve výkonu trestu pro úmyslný trestný čin §56 odst. 2, písm. b) Tr. z. To jsou lidé, kteří se dopustili méně závažné trestné činnosti. Avšak v souvislosti s institutem, který je z pohledu této práce klíčový, tj. s přeřazením odsouzeného do nižšího typu věznice je možné, aby v tomto typu věznice vykonávali trest i osoby odsouzené za zločiny a dokonce i za zvláště závažné zločiny, neboť po vykonání jedné čtvrtiny trestu v určitém typu věznice mohou osoby ve VTOS žádat o přeřazení do nižšího typu věznice. Tedy pro názorný příklad uvádím, že osoba původně soudem zařazená do věznice se zvýšenou ostrahou s trestem na 20let za spáchání vraždy, může až polovinu svého trestu vykonat v tomto, relativně nízkém bezpečnostním stupni věznice.

I tito odsouzení mohou získat povolení ředitele k realizaci návštěvy formou opuštění věznice až na dobu 24, což je obvykle udělováno v souvislosti s realizací kázeňské odměny

odsouzenému. Tato forma kontaktu s rodinou má za cíl předcházet hlubokému rozpadu osobních rodinných vztahů odsouzených a osob jim blízkých.

2.3 Věznice s ostrahou

Dalším typem věznice je věznice s ostrahou. Podrobnější úpravu zacházení s těmito odsouzenými podává §53 ŘVTOS. Vzhledem k rozsahu omezení svobody odsouzeného, lze konstatovat, že posun mezi jednotlivými skupinami VTOS je největší právě mezi věznicí s dozorem a ostrahou. Jde zejména o větší rozsah přímého dozoru nad činností odsouzených ze strany zaměstnanců věznice. Tato kontrola se týká činnosti odsouzených na pracovištích, a to vně i uvnitř věznice, přičemž tito vězni zpravidla vykonávají práci ve střežených prostorách věznice a ve srovnání s nižší skupinou – dozor, je jejich možnost pobytu mimo prostory věznice mnohem nižší a mohou ji využívat zpravidla odsouzení s kratšími tresty, kteří se v dosavadním výkonu trestu osvědčili svým dobrým chováním. Totéž kritérium se pak týká odsouzených, kterým má být povolen volný pohyb ve věznici při plnění pracovních úkolů. Tito vězni nejčastěji vykonávají činnosti nutné pro provoz věznice a jejich postavení v rámci vězeňské subkultury je z podstaty možnosti volného pohybu po areálu věznice vyšší než u ostatních odsouzených. Zvýšená kontrola pak dopadá i na volnočasové aktivity a dobu, kterou odsouzení tráví v ubytovnách.

Hlavním rozdílem mezi věznicí s dozorem a s ostrahou je zajištění vnitřní bezpečnosti při zacházení s těmito osobami. Tito odsouzení se mohou v denní době zpravidla pohybovat mezi jednotlivými celami v rámci oddělení, které obvykle čítá do deseti samostatných cel a celé oddělení pak kapacitou mezi čtyřiceti až šedesáti vězni. Vězni se mimo oddělení, kde jsou zařazeni, pohybují neustále pod dozorem zaměstnance a každý pohyb podléhá organizované činnosti.

Dalším podstatným rozdílem je způsob realizace návštěv s rodinnými příslušníky. Zatímco v nižších skupinách VTOS probíhají návštěvy bez přímé kontroly VS, u skupin s ostrahou a zvýšenou ostrahou probíhají návštěvy pod dohledem zaměstnanců, respektive příslušníků, což významně ovlivňuje průběh návštěv, neboť je tak značně ovlivněna možnost projevu chování, které přináleží spíše projevům v soukromí.

2.4 Věznice se zvýšenou ostrahou

Z hlediska závažnosti omezení a nebezpečnosti je nejpřísnější skupinou VTOS věznice se zvýšenou ostrahou. Pravidla pro pobyt odsouzených v této skupině jsou stanovena v § 54 ŘVTOS a v porovnání s ostatními skupinami poskytují nejmenší míru volného pohybu a svobody rozhodování ve věznici. Pobyt mimo věznici je těmto odsouzeným zcela zakázán, a to i pro výkon pracovních činností.

V tom také spočívá nižší dostupnost pracovního zařazení, neboť rozsah práce vykonávaný ve věznici je nižší, než při možnosti zaměstnat odsouzené i mimo věznici. V důsledku toho pak odsouzení často nemají prostředky, díky kterým by mohli splácet dluhy z trestné činnosti, soudní výlohy či náklady výkonu trestu a jejich dluh vůči státu naopak narůstá. Průměrná zaměstnanost za rok 2012 činila v průměru 58%²⁵, avšak pro odsouzené v typu zvýšená ostraha pouze 46,3%, údaje za rok 2013 nejsou prozatím k dispozici.

Zejména s ohledem na závažnost skutků §56, odst. 2, písm. d) TZ, za které jsou tito odsouzení trestání uložením nepodmíněného VTOS je jejich činnost prováděna vždy pod přímým dozorem příslušníka VS, což znamená, že kdykoli tito odsouzení opouští celu za účelem předvedení k jiné činnosti, může tak činit pouze příslušník VS a nikoli jen zaměstnanec. To výrazně ovlivňuje formu VTOS odsouzených, neboť tím je omezen jejich přístup k službám a činnostem poskytovaných odbornými zaměstnanci. To se samozřejmě odráží na dostupnosti péče, poskytování rad a uplatňování nároků odsouzených na realizaci zacházení s nimi.

Kontakt mezi odsouzenými jak v rámci oddělení, tak mezi jednotlivými odděleními je potom povolován odpovědnými zaměstnanci věznice a v zásadě lze říct, že veškerý kontakt s vnějším světem podléhá kontrole, přičemž se odsouzení zpravidla nejprve obrací na zaměstnance v pozici vychovatele, prostřednictvím něhož podávají své žádosti, stížnosti a jiná podání. Zde se omezím na konstatování, že postavení vychovatele ve věznici, zejména pak ve věznici se zvýšenou ostrahou by si zasluhovalo samostatnou analýzu, neboť je v nejužším kontaktu s odsouzenými a dle mého názoru opřeného o více než desetiletou praxi je vystaven největšímu riziku a navzdory tomu jde o pozici zařazenou mezi civilní zaměstnance a nikoli příslušníky VS a dále se zcela subjektivně domnívám, že status těchto zaměstnanců mezi

²⁵Vězeňská služba ČR: *Ročenka Vězeňské služby České republiky 2012* [on-line]. [cit. 2012]. Dostupné na: http://www.vscr.cz/client_data/1/user_files/19/file/spr%C3%A1vn%C3%AD/statistiky/Statistick%C3%A9%20ro%C4%8Denky/Ro%C4%8Denka%202012.pdf, s. 30

ostatními pracovníky věznice značně pokulhává za skutečným významem jejich práce v systému organizace výkonu trestu odnětí svobody.

Realizace návštěv odsouzených probíhá zpravidla pod dozorem příslušníka a možnost uskutečnit návštěvu tzv. nestandardní formou, tedy bez přímého dozoru je omezena pouze pro odsouzené v I. diferenciací skupině výkonu trestu, a to jen výjimečně.

Institut vnitřní diferenciací, o kterém budeme hovořit dále, má pak v této skupině odsouzených zvláště velký význam, neboť je-li chování odsouzeného v souladu se stanovenými normami, pak může dosáhnout na mnohé z prvků zaměřených na zlepšení individuálních podmínek pro VTOS.

2.5 Srovnání postavení odsouzených v typu ostraha a zvýšená ostraha

Pro účely této práce, kde se zaměřím na dosažitelnost institutu přeřazení do nižšího typu věznice pro odsouzené na doživotí, je důležité uvědomit si rozdíl mezi dvěma nejpřísnějšími modely výkonu trestu. Jde o typ ostraha a zvýšená ostraha. Z tabulky (viz níže) vyplývá, že rozsah činností dovolených pro typ ostraha, je výrazně vyšší než v typu zvýšená ostraha, zvláště pak u odsouzených zařazených do oddělení se zesíleným stavebně technickým zabezpečením. Proto dosažení kladného rozhodnutí v žádosti odsouzeného o přeřazení je z hlediska kvality života velmi významnou skutečností a objektivně pak umožňuje zaměstnancům a také samotnému odsouzenému mnohem širší spektrum činností, kterými mohou působit na osobnost pachatele zvláště závažných zločinů a zároveň jej motivovat k lepším výsledkům při realizaci prog. z. Tím je dosahováno lepšího naplnění účelu VT a také vyšší socializace a dekompenzace důsledků dlouhodobého věznění. Jestliže přijmeme názor, že o vyspělosti společnosti vypovídá také kvalita zacházení s vězňenskými osobami, pak je tato možnost změnit způsob výkonu trestu důležitým nástrojem humanizace podmínek pro život odsouzených na doživotí.

V následující tabulce uvádím přehled jednotlivých pravidel a opatření, která jsou aplikována rozdílně mezi těmito dvěma typy VT, tak je uvádí ZVTOS či ŘVTOS.

<i>pravidla uplatňována vůči odsouzeným</i>	<i>dostupnost v typu</i>		
	<i>Ostraha</i>	<i>zvýšená ostraha</i>	<i>OZSTZ</i>
možnost pracovního zařazení mimo věznici	ANO	NE	NE
pracovní zařazení na nestřeženém pracovišti	ANO	výjimečně	NE
možnost volného pohybu při plnění pracovních úkolů ve věznici	ANO	NE	NE
možnost pohybu ve věznici bez přímé kontroly zaměstnance	ANO	NE	NE
možnost realizace opuštění věznice v souvislosti s návštěvou	ANO	NE	NE
možnost opuštění věznice v souvislosti s vycházkou nebo PZ	ANO	NE	NE
přerušování VT ve formě kázeňské odměny	ANO	NE	NE
účast na akcích realizovaných mimo věznici nebo za účelem plnění programu	ANO	výjimečně	NE
povolání návštěv bez zrakové a sluchové kontroly	ANO	výjimečně	NE
možnost celodenního otevření cel v oddíle, kde je odsouzený ubytován	ANO	výjimečně	NE
účasti na pořádaných kulturních akcích ve věznici,	ANO	ANO	NE
využívání místnosti pro kondiční cvičení,	ANO	ANO	ANO
sledování televizních programů do 24 hodin,	ANO	výjimečně	NE
používání dalších věcí pro aktivity programu zacházení,	ANO	ANO	výjimečně

3. Znaký Nařizení 66/2013 pro výkon trestu osob v Oddělení se zesíleným stavebně technickým zabezpečením GR VS ČR

Jedním z významných mezinárodních dokumentů k úpravě výkonu dlouhodobých trestů odnětí svobody je Doporučení Výboru ministrů Rady Evropy Rec (2003)23 přijaté 9. října 2003 týkající se vedení vězeňských správ v oblasti dlouhodobých a doživotních trestů. Tento dokument obsahuje ustanovení, která mají zásadní vliv na koncepci výkonu doživotního trestu také v ČR. Zásadní změna oproti dřívější praxi výkonu trestu na doživotí spočívá v následujícím ustanovení: „Výkon trestu odnětí svobody odsouzených k doživotí a jiných dlouhodobě odsouzených by neměl být prováděn odděleně (princip neoddělování).“²⁶ K naplnění tohoto cíle byla provedena legislativní změna v ZVTOS, která pak došla další úpravy k 1. 1. 2014.

Během zpracování této práce došlo k významné legislativní změně úpravy pobytu odsouzených v oddělení se zesíleným stavebně technickým zabezpečením. Původní nařízení 55/2007 bylo nahrazeno novým Nařízením GR č. 66/2013 o zařazování, vyřazování a zacházení s velmi nebezpečnými odsouzenými v oddělení se zesíleným stavebně technickým zabezpečením. Stále platí a bude tomu tak nejméně do 31. 3. 2014, že odsouzení na doživotí vykonávají svůj trest v oddělení se zesíleným stavebně technickým zabezpečením. Změnou § 72a ZVTOS k 1. 1. 2014 se ubytování odsouzených k výjimečnému trestu v OZSTZ mění tak, že tito odsouzení jsou v OZSTZ umístěni na dobu 90 dnů a nejsou-li při pobytu v tomto oddělení u odsouzených zjištěny další důvody k ponechání odsouzeného v tomto oddělení, pak jsou po uplynutí doby zařazeni na běžné oddělení pro odsouzené v typu zvýšená ostraha. V OZSTZ se zajišťuje výkon trestu velmi nebezpečných odsouzených, u nichž jsou splněny podmínky uvedené v § 72a ZVTOS. Do oddělení se zesíleným stavebně technickým zabezpečením se zařazuje velmi nebezpečný odsouzený:

- a) který byl odsouzen k výjimečnému trestu,
- b) proti kterému je vedeno trestní stíhání pro zvlášť závažný zločin spáchaný během výkonu vazby nebo trestu,
- c) který se v posledních pěti letech pokusil uprchnout nebo uprchl z výkonu vazby nebo výkonu trestu,
- d) u kterého lze důvodně předpokládat, že ohrozí bezpečnost jiných osob.

²⁶ Doporučení Výboru ministrů Rady Evropy Rec...*České vězeňství*, 2004, roč. 9, č. 1, s. 14-15.

Dále budu poukazovat na zvláštnosti pro výkon trestu v tomto oddělení. Ty jsou dány jednak zákonnou úpravou a jednak samotnou realizací podmínek pro výkon trestu v konkrétní věznici.

Jak už jsem vyjádřil v úvodu práce je postavení odsouzených na doživotí specifické nejen v rámci konkrétní věznice, ale také celé vězeňské subkultury.²⁷ Rozdíly ve srovnání s ostatními odsouzenými jsou dány podmínkami stanovenými v ZVTOS a ŘVTOS, kde jsou stanovena zvláštní pravidla pro odsouzené umístěné v oddělení se zesíleným stavebně technickým zabezpečením. Z těchto podmínek uvádím ty, které nejvíce odlišují život odsouzeného ve věznici ve srovnání s ostatními vězni. V dalších kapitolách pak objasním rozdíly mezi jednotlivými věznicemi, které nejsou dány zákonnou úpravou VT, ale místními podmínkami konkrétních věznic.

Oddělení se zesíleným stavebně technickým zabezpečením je obvykle umístěno v samostatné části věznice. V tomto oddělení jsou odsouzení v celách trvale uzamykáni. Stravují se v celách, z donesených plastových tabletů, které se po konzumaci jídla odebírají. Koupání a střihání vlasů se provádí zpravidla v rámci oddělení. Výměna prádla se provádí zpravidla v ubytovacích celách. Předvádět odsouzené z cel je možné pouze v odůvodněných případech. Vycházky odsouzených jsou prováděny pod přímým dohledem příslušníka, zpravidla ve vyčleněné části věznice, odděleně od odsouzených zařazených v jiném typu věznice. Zdravotní péče se odsouzeným zabezpečuje ve věznici, v prostorech k tomu určených, v případech nutného ošetření mimo věznici vždy za přímého střežení nejméně dvou příslušníků. Vyšetření odsouzených se na žádost lékaře provede vždy za přítomnosti příslušníka. Návštěvy se uskutečňují v určené místnosti za přímého dohledu příslušníka. Návštěvy a rozmluvy odsouzených s obhájci, advokáty nebo znalci a dalšími oprávněnými osobami se konají v místnosti, v níž je dělicí přepážka s možností přímé zrakové kontroly určeným zaměstnancem. Odsouzení mohou k udržení kontaktu s vnějším prostředím, zejména s osobami blízkými, použít určený telefonní automat. Za závažný důvod pro další použití telefonu odsouzenými se považuje jejich žádost o právní pomoc právního zástupce. Takový rozhovor se uskuteční v místnosti k tomu účelu zřízené. Plánované aktivity programu zacházení nebo zájmové aktivity mohou být realizovány i za účasti více odsouzených v kulturní místnosti nebo víceúčelové místnosti. Ve společných prostorech oddělení je pohyb

²⁷KALVODOVÁ, V. *Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu...* s. 5.

odsouzených možný pouze za přímého střežení příslušníka. Sledování televize probíhá zpravidla v kulturní místnosti v době určené časovým rozvrhem dne.²⁸

Prozatímní úprava stanovovala trvalý výkon tohoto typu trestu výhradně v uvedeném typu oddělení. Je tedy otázkou, jak se s novou skutečností danou změnou ZVTOS vyrovná vězeňská služba a zda dojde skutečně k ubytování těchto odsouzených v běžných odděleních typu zvýšená ostraha, či zda budou rozdělena stávající OZSTZ na část s přetrvávajícím režimem pro tento typ ubytování a na část s „běžným“ režimem, avšak stále striktně odděleně od ostatních odsouzených. Vyjádření k dalšímu postupu se ani přes opakované snahy nepodařilo od ředitelů dotčených věznic získat a nezbývá než vyčkat budoucí praxe.

Přes uvedené nejasnosti však v důsledku této změny došlo k výrazné změně původního nařízení 55/2007 Generálního ředitele VS o podmínkách a způsobech zacházení s odsouzenými zařazenými do oddělení se zesíleným stavebně technickým zabezpečením, kdy toto původní nařízení svými ustanoveními prohlubovalo izolaci těchto odsouzených pro celou dobu VT v typu zvýšená ostraha a tím zvyšovalo důsledky prizonizace, ačkoli v jeho úvodních ustanoveních bylo uváděno, že záměrem této formy výkonu trestu odnětí svobody, je omezit vliv pobytu ve výkonu trestu na osobnost odsouzeného. Kupříkladu už v § 3 původního nařízení se hovořilo o vytváření pozitivního postoje odsouzeného k VT a zároveň veškerý pobyt těchto odsouzených mimo celu a oddělení probíhal odděleně od ostatních skupin odsouzených, to se týkalo především vycházek, aktivit prog. z. a pracovní činnosti vězňů. Rovněž návštěvy byly realizovány tzv. bezkontaktním způsobem a tím jistě nepřispívaly k vyšší socializaci odsouzených. Tak bychom mohli pokračovat v dalších rozporných ustanoveních. Přičemž zdůrazňuji, že toto nařízení bylo platné od roku 2007 do roku 2013 a je spodivem, že vězeňská služba, přestože sama zpracovala uvedenou normu, vložila do ní tolik protichůdných ustanovení. Ačkoli řada původních opatření k zajištění bezpečnosti a také k reálné izolaci těchto odsouzených zůstala v novém nařízení v platnosti, zkracuje se v návaznosti na ZVTOS umístění ods. Do tohoto oddělení na 90 dní a odstranila se úvodní ustanovení původního nařízení, kde se stanovovaly cíle, které byly v rozporu s následujícími opatřeními nařízení.

²⁸ Aktuální znění: Nařízení GŘ VS č.66/2013o zařazování, vyřazování a zacházení s velmi nebezpečnými odsouzenými v oddělení se zesíleným stavebně technickým zabezpečením.

Ke dni dokončení této práce je v platnosti nařízení generálního ředitele č. 66/2013 o zařazování, vyřazování a zacházení s velmi nebezpečnými odsouzenými v oddělení se zesíleným stavebně technickým zabezpečením.

Toto nařízení reaguje na změnu zákona především v tom, že zkracuje pobyt odsouzeného v tomto oddělení na dobu 90 dnů. Další významnou změnou je, že o zařazení odsouzeného do OZSTZ rozhoduje ředitel věznice na návrh vedoucího oddělení výkonu trestu a proti tomuto rozhodnutí je možné podat stížnost, o které rozhodne ředitel odboru výkonu trestu a vazby generálního ředitelství VS.

Ostatní prvky původního nařízení zůstávají zachovány. Tedy dále jsou odsouzení izolováni od zbývajících vězňů v typu zvýšená ostraha. Jak dílny pro pracovní činnost, tak prostor pro vycházky odsouzených jsou zvlášť vyhrazeny pro tyto odsouzené. I další aktivity programu zacházení nabízené těmto odsouzeným jsou vykonávány pouze v OZSTZ. Také možnost návštěvy odsouzených v rámci tohoto oddělení je podrobena režimu povolení, kdy se zohledňuje soulad takového kontaktu s požadavky na zajištění vnitřní bezpečnosti. Možnosti socializace odsouzených vzájemným působením v tomto typu realizace VT, jsou tak značně ztíženy již formou tohoto umístění. Rovněž jako forma konání návštěv je dále upřednostňována varianta bezkontaktní návštěvy, kdy mezi odsouzeným a civilními osobami je pevná bariéra.

Kontakt těchto odsouzených s odbornými pracovníky věznice je v §13 nařízení omezen tím, že povolení ke vstupu do oddělení je vyhrazeno pro stanovený okruh osob. To je jisté v zájmu zajištění bezpečnosti zaměstnanců žádoucí, avšak z hlediska možnosti působení na odsouzené je tím vytvořena další bariéra, zvláště s přihlédnutím k ustanovení §13 odst. 1 písm. c) nařízení, kde se stanoví pravidla pro pohyb odsouzených. Toto zdánlivě neutrální ustanovení způsobuje značné omezení pro realizaci aktivit programu zacházení a individuální činnosti s odsouzeným, neboť vzhledem k personálnímu zajištění dozorčí služby, zbývá mimo činnosti dané denním řádem oddělení jen velmi málo prostoru pro výchovnou či terapeutickou práci s odsouzenými.

Posuzované nařízení v § 11 odst. 5 dále stanoví, že návštěvy odsouzených v OZSTZ probíhají v místnosti, kde jsou návštěvníci zpravidla odděleni od odsouzených přepážkou. Protože je nařízení podzákonnou normou, platí princip souladu s vyšší právní normou, kterou je v tomto případě buď řád VTOS nebo zákon o VTOS. ZVTOS sice dává ředitelům oprávnění dle § 19 odst. 6 ZVTOS nařídít uskutečnění návštěvy s využitím dělicí přepážky,

avšak pouze v odůvodněných případech. Domnívám se, že nelze toto ustanovení vykládat tak, že platí paušálně pro všechny odsouzené v OZSTZ, zejména pokud po dobu několika let nejsou o odsouzeném žádné poznatky ve smyslu zvýšené nebezpečnosti projevů chování odsouzených.

4. Kontrola činnosti vězeňské služby a zacházení s osobami ve výkonu trestu a postoj veřejného mínění k uvedené formě výkonu trestu

U laické veřejnosti převládá názor, že trest by měl mít především represivní charakter a že úsilí o nápravu odsouzených je mrháním sil a prostředků²⁹. Naproti tomu cíle v uváděné v ZVTOS a jiných dokumentech vztahující se k trestu odnětí svobody kladou důraz na úsilí o resocializaci pachatelů trestných činů. Proto filozofie trestu musí být předmětem diskusí v souvislosti s vývojem a vzdělaností společnosti.

Pouze odplatou nelze účinně chránit společnost před nebezpečným chováním, a to z jednoduchého důvodu, každý trest odnětí svobody má svůj konec. Základní programové prohlášení VS uvádí: „Vězeňská služba České republiky jako součást trestní justice respektuje právní řád, usiluje o to, aby přispívala k ochraně společnosti. Činí tak nejen izolací pachatelů trestné činnosti, ale i vytvářením podmínek pro integraci odsouzených osob po propuštění z výkonu trestu a podporou jejich úsilí o převzetí odpovědnosti za svůj život občana, dodržujícího zákony.“³⁰ Naplňování tohoto cíle je ověřováno a kontrolováno jak ze strany státních, tak nestátních orgánů.

Oblast vězeňství je podrobována kontrole nejen ze strany orgánů státní správy, především ministerstva spravedlnosti a Generálního ředitelství vězeňské služby a pověřeného státního zástupce, ale také ze strany dalších orgánů jako veřejný ochránce práv, Evropský výboru pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání (dále jen CPT), Český helsinský výbor či Spolek Šalamoun a v neposlední řadě také působením médií, která se nezdíraje zabývají stavem vězeňství ve svých článcích a reportážích. Výčet všech jednotlivých orgánů, které se podílejí na řešení stížností či žádostí odsouzených je uváděn v

²⁹ MAREŠOVÁ, A. *O resocializaci ve vězeňství trochu jinak*. [on-line]. Ministerstvo vnitra ČR [cit. 2014-03-14]. Dostupné na: mvr.cz/soubor/o-resocializaci-ve-vezenstvi-trochu-jinak-doc.aspx

³⁰ Vězeňská služba ČR: *Koncepce rozvoje českého vězeňství do roku 2015*, s. 8-10

§ 34 ŘVTOS. Jde zřejmě o výčet demonstrativní a bylo by možné obracet se i na jiné organizace.

Z jednotlivých šetření nezávislých orgánů lze za poslední dobu uvést stanovisko ochránce lidských práv k provádění plošných osobních prohlídek ve věznicích z roku 2013³¹, kde se vyslovuje proti neodůvodněným zásahům do lidské důstojnosti. Vzhledem k tomu, že v OZSTZ probíhají důkladné prohlídky cel jednou až dvakrát týdně a současně s nimi jsou prováděny i osobní prohlídky, je otázkou, zda v tomto případě není důstojnost odsouzených narušována měrou ještě vyšší než u ostatních odsouzených, jak o ní hovoří veřejný ochránce práv.

Další zpráva tohoto úřadu se týká stavu českého vězeňství z roku 2012³² a poukazuje především na neobvykle vysoký počet odsouzených na počet obyvatel České republiky. Z této skutečnosti pak vyplývá řada dalších negativních důsledků ve vztahu k zacházení s odsouzenými, především v možnostech ubytování odsouzených v celách a v rozsahu poskytovaných služeb ze strany odborných zaměstnanců k realizaci programu zacházení. Rovněž tyto dopady se negativně odrážejí v činnostech s odsouzenými k doživotním trestům, neboť vzhledem k délce jejich trestu, formě ubytování ve věznicích a často také vysoké míře narušení rodinných a jiných sociálních kontaktů, je především odborný personál jedinou možností, jak na tyto vězně působit tak, abychom vyvolali či podpořili pozitivní změny v osobnosti a řešení životních situací.

Evropský výbor pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání prováděl šetření v českých věznicích v říjnu 2009, kdy se zaměřil na oblast zdravotnické péče a mimo jiná témata se zabýval i otázkou chemické kastrace osob odsouzených za násilných sexuálních trestných činů.³³ Protože je tato skupina pachatelů mezi odsouzenými k doživotí hojně zastoupena, byly by závěry CPT jistě významné i pro tuto práci, ale protože bylo výboru znemožněno studovat lékařskou dokumentaci vězňených osob bez jejich souhlasu, nebylo možné přijmout závěry k tomuto problému.

³¹Veřejný ochránce práv: *Plošné osobní prohlídky ve věznicích jsou nepřiměřeným...* [on-line]. [cit. 2014-03-14]. Dostupné na: <http://www.ochrance.cz/tiskove-zpravy/tiskove-zpravy-2013/plosne-osobni-prohlidky-ve-veznicich-jsou-neprimerenym-zasahem-do-lidske-dustojnosti>

³²Veřejný ochránce práv: *Připravované změny vzbuzují naději pro české vězeňství* [on-line]. [cit. 2014-03-14]. Dostupné na: <http://www.ochrance.cz/tiskove-zpravy/tiskove-zpravy-2012/pripravovane-zmeny-vzbuzuji-nadeji-pro-ceske-vezenstvi-dosavadni-opatreni-vsak-pril/>

³³Úřad vlády České republiky. *Zpráva pro vládu české republiky o návštěvě české republiky, kterou vykonal evropský výbor pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání* [on-line]. [cit. 2014-03-14]. Dostupné na: <http://www.vlada.cz/assets/ppov/rlp/dokumenty/zpravy-plneni-mezin-umluv/Zprava-CPT-z-ad-hoc-navstevy-2009.pdf>

Další jednání výboru CPT proběhlo září 2010. Kromě závěrů týkajících se policejních orgánů se řada zjištění vztahovala k vězeňské službě ČR. Mimo jiné CPT poukazovalo na špatný stav vybavení cel a nedostatečnou úroveň práce s odsouzenými vzhledem k počtu vězňených osob a zaměstnanců věznice. I když se tato zjištění týkala především věznic v Pardubicích, Hradci Králové a Teplicích³⁴, kde nejsou umístěováni odsouzení na doživotí, jsou její závěry použitelné i pro tyto odsouzené, neboť zjištění týkající se omezení přístupu k teplé vodě a odběru elektrické energie v celách, jsou realizována rovněž u těchto vězňů stejně jako omezení kapacity personálu pro práci s odsouzenými.

Poslední zprávou Českého helsinského výboru o stavu lidských práv je zpráva z roku 2012. Mimo jiná témata je jednou z kapitol i stav vězeňství³⁵. V tomto dokumentu se uvádí také to, že pozornost veřejnosti je zaměřena především na otázku finančních nákladů spojených s vězněním pachatelů trestných činů a na zájem k izolaci těchto osob od běžné veřejnosti³⁶. V této souvislosti zpráva připomíná, že jednou ze závažných překážek k reintegraci osob do společnosti je výše dluhů, která je zapříčiněna jednak trestnou činností a jednak povinností hradit náklady výkonu trestu. Tato okolnost je zvlášť významná pro odsouzení k doživotí, neboť jak uvidíme dále, možnost splácet své pohledávky prostředky ze mzdy z pracovního zařazení ve věznici, je pro tyto vězně téměř nedosažitelná, neboť podíl zaměstnanosti a výdělků těchto odsouzených, jsou hluboce pod průměrem ostatních vězňů.

Neopomenutelnou otázkou, která je pravidelným námětem veřejné diskuze nejen českých médií, je otázka zavedení trestu smrti. Ta má zvlášť blízký vztah k tématu této práce, neboť tento trest by se týkal zejména některých odsouzených z cílové skupiny.³⁷ V tomto směru je důležité přesvědčit veřejnost o tom, že ve srovnání s trestem smrti je trest odnětí svobody na doživotí humánnějším řešením. I když mnozí odborníci poukazují na důsledek tzv. „sociální popravy“, je zde přece jen právo na život respektováno. Navíc je-li odsouzenému ponechána šance na podmíněné propuštění, může jej tato možnost motivovat

³⁴Úřad vlády České republiky. *Vyjádření vlády České republiky ke zprávě, kterou Evropský výbor pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání zaslal vládě České republiky po návštěvě České republiky ve dnech 7. až 16. září 2010* [on-line]. [cit. 2009]. Dostupné na: http://www.vlada.cz/assets/ppov/rfp/dokumenty/zpravy-plneni-mezin-umluv/vyjadreniCR_CPT2010_final.doc s 19-20.

³⁵Český helsinský výbor. *Zpráva o stavu lidských práv v ČR v roce 2012* [on-line], s. 18-24.

³⁶ PRUNEROVÁ, M. První náměstek ministra spravedlnosti Jan Kubata říká: Vláda si dobře uvědomuje podfinancovanost vězeňství. *České vězeňství*, 2011, roč. č. 1/2011, s. 3 – 4.

³⁷POHANKA, V. *Celosvětová debata o trestu smrti* [on-line]. [cit. 2014-03-14]. Dostupné na: http://www.bbc.co.uk/czech/omnibus/death_penalty.shtml

k úsilí o úspěšnou resocializaci a napomoci tak plnit hlavní cíle výkonu trestu odnětí svobody dle ZVTOS.

Poslední událostí, kterou se zájmem sledovala veřejnost, byla amnestie prezidenta Václava Klause k 1. 1. 2013. Toto téma rozvířilo obsáhlou diskuzi, ve které však převážily negativní dopady tohoto aktu, přestože bylo možné tuto skutečnost vidět i konstruktivně a zamýšlet se nad pozitivními důsledky pro vězeňství, náklady na chod vězeňské služby i možnost využít uvolněné kapacity pro realizaci cílů programu zacházení³⁸.

Lze shrnout, že zájem široké veřejnosti o vězeňství jako instituci se týká především oblasti odčerpávání prostředků státního rozpočtu, případně mimořádných událostí, které ve věznicích nastávají.^{39, 40} Obecné povědomí o tom, jak lze s odsouzenými pracovat tak, aby jejich návrat do společnosti byl co možná nejsnazší, však chybí a ani média v tomto ohledu situaci nijak nepomáhají. Pokud jde o odsouzené na doživotí, tam pak zájem o ně končí zprávou o odsouzení, případně pak informacemi k osobě mediálně známého J. K. Postavení ostatních odsouzených není pro veřejnost zajímavé, a proto ani média tomuto tématu nevěnují pozornost.

Otázkami způsobu výkonu trestu se tak zabývají především shora zmíněné orgány, které napomáhají pozitivním změnám jednak konkrétními opatřeními a také například připomínkováním zákonů k uvedené oblasti⁴¹.

³⁸DOHNAL, P. *Amnestie pomohla uklidnit napětí ve věznicích!*[on-line].[cit. 2014-03-14]. Dostupné na: <http://www.impuls.cz/clanky/2013/01/video-petr-dohnal-amnestie-pomohla-uklidnit-napeti-ve-veznicich/>

³⁹STYNGLOVÁ, SYNÁČOVÁ. *Berdychův gang připravoval hromadnou vzpouru ve věznicích*[on-line]. Lidovky.cz [cit. 2014-03-14]. Dostupné na: http://www.lidovky.cz/berdychuv-gang-pripravoval-hromadnou-vzpouru-ve-veznicich-pqp-/zpravy-domov.aspx?c=A111017_192828_ln_domov_mpr

⁴⁰*Amnestie už stála vězeňskou službu skoro 900 tisíc*[on-line]. Týden.cz [cit. 2014-03-14]. Dostupné na: http://www.tyden.cz/rubriky/domaci/amnestie-uz-stala-vezenskou-sluzbu-skoro-900-tisic_257956.html#UxioRM7_21s

⁴¹MAREŠOVÁ, A., TAMCHÝNA, M. Několik kritických připomínek k současným pokusům o resocializaci pachatelů trestných činů. *Trestněprávní revue*, s. 261 – 262.

5. Porovnání s úpravou v sousedních zemích

Ve většině evropských zemí trest odnětí svobody na doživotí bez jakékoli vyhlídky na propuštění neexistuje. To také odpovídá principu vyjádřeném Radou Evropy, „z pohledu prevence trestné činnosti je politika trestní justice, která akceptuje věznění odsouzených k trestu odnětí svobody na doživotí i v případech, kdy již není nutné pohlížet na ně jako na společensky nebezpečné, v rozporu jak s principy zacházení s odsouzenými v průběhu výkonu trestu, tak s myšlenkou reintegrace pachatelů trestných činů zpátky do společnosti“.⁴² Stanovením této zásady Rada Evropy vyjadřuje zájem, aby se úvahy týkající se principu veřejného zájmu na ochraně společnosti nestavěly v protiklad k možnosti podmíněného propuštění.

5.1 Úprava výkonu trestu odnětí svobody v Německé spolkové republice

Úprava výkonu trestu v Německu je podobně jako u nás obsažena v trestním zákoníku⁴³, trestním řádu⁴⁴ a dále v Zákoně o výkonu trestu odnětí svobody a zbavení osobní svobody⁴⁵ (dále jen StVollzG). Německý model výkonu trestu odnětí svobody zná dva stupně pro typ výkonu trestu, a sice zařazení do uzavřeného nebo otevřeného výkonu. To, do kterého ze dvou stupňů bude odsouzený zařazen, pak vychází z rozhodnutí vězeňské správy, v § 10 StVollzG jsou stanovena kritéria pro rozhodnutí o zařazení odsouzeného do jednoho z dvou typů. Odsouzený je oprávněn podat opravný prostředek proti rozhodnutí o zařazení do jedné ze dvou skupin pro VT (Strafvollstreckungskammer), o kterém až následně rozhodne příslušný soud.⁴⁶ Zákon o výkonu trestu po poslední novelizaci z roku 2006 upravuje a rozšiřuje kompetence zemských vlád zasahovat do systému organizace výkonu trestu na svém území. Tím se podoba zacházení v jednotlivých systémech může lišit, podle místa výkonu trestu.

⁴²Doporučení Výboru ministrů Rady Evropy Rec. *Evropská vězeňská pravidla. (2006)2* [on-line].]. [cit. 2014-03-14]. Dostupné na: http://ad.vscr.news_files/Evropska_vezenska_pravidla_2006.pdf

⁴³Aktuální znění: StrafgesetzbuchBundesrepublikDeutschland, trestní zákon Spolkové republiky Německo, [online]. [cit. 2014-03-14]. Dostupné na: www.gesetze-im-internet.de/stgb/index.html

⁴⁴Aktuální znění: Strafprozessordnung, trestní řád Spolkové republiky Německo, [online]. [cit. 2014-03-14]. Dostupné na: <http://www.gesetze-im-internet.de/stpo/>

⁴⁵Aktuální znění: Gesetzüber den Vollzug der Freiheitsstrafeund der freiheitsentziehendenMaßregeln der BesserungundSicherung (Strafvollzugsgesetz – StVollzG) Zákon o výkonu trestu odnětí svobody Spolkové republiky Německo, [online]. [cit. 2014-03-14]. Dostupné na: www.gesetze-im-internet.de/stgb/index.html

⁴⁶ MIKULE, V., NOVOTNÝ, O. *Vězeňství a právo*, s. 233.

Obecný, federální zákon o výkonu trestu odnětí svobody StVollzG stanovuje v § 2 jednak hlavní cíle a účel výkonu trestu, a v dalších ustanoveních výše zmíněné dvě formy, ve kterých je trest vykonáván. Vlastní individuální model pro VT zpracovaný pro každého odsouzeného, zahrnuje pracovní činnosti aktivity, které mají napomáhat ke změnám v osobnosti odsouzeného tak, aby byl úspěšně naplňován hlavní cíl výkonu trestu, kterým je resocializace odsouzeného. I v německém zákoně o VT se uplatňuje prvek ochrany společnosti před další trestnou činností pachatelů.

Hlavní zásady pro výkon trestu jsou obsažené v § 3 německého StVollzG. První princip označovaný jako princip sbližování zahrnuje nástroje, pomocí kterých má být odsouzený přiblížován vhodnému způsobu chování a jednání v občanském životě. Prostředky jsou především v práci odsouzeného, jeho žádoucí využívání volného času a vzdělávání odsouzených. Druhou zásadou je vynaložit veškeré možné úsilí k eliminaci nežádoucích důsledků prizonizace⁴⁷, tedy vlivu nepodmíněného výkonu trestu na psychiku odsouzeného. Třetí princip založený na reintegraci vězňených osob spočívá v přípravě vězňů na propuštění a první kroky po návratu na svobodu. Tato část německého ZVTOS odpovídá v Česku uplatňovanému programu zacházení a jeho realizace pomocí zvolených forem a metod zacházení s odsouzenými. V tomto směru není mezi naší a Německou úpravou významný rozdíl.

Důležitý rozdíl mezi těmito dvěma úpravami spočívá v tom, že o zařazení do typu věznice rozhoduje samotná vězeňská služba. Soud tedy ve svém rozsudku rozhoduje o vině a trestu a v případě nepodmíněného trestu odnětí svobody, který je ovšem v Německu ukládán skutečně až po vyčerpání všech dalších možností alternativních trestů, kterých je obecně více než u nás, je to věznice, která na základě zjištěných údajů o osobnosti odsouzeného rozhoduje o jeho zařazení. Těmito údaji jsou kromě spáchaného trestného činu, psychologické a psychiatrické vyšetření, sociální vazby odsouzeného, zpráva místních úřadů, předchozí kriminální minulost a v neposlední řadě postoj k trestnému činu. V § 10 StVollzGse uvádí, že odsouzený se umístí do otevřeného oddělení pro výkon trestu, pokud neexistuje oprávněná obava z toho, že by utekl či zneužil zvláštních možností poskytovaných volným režimem. Pokud jsou u odsouzeného takové známky chování, které opravňují odpovědné orgány k tomu, domnívat se, že usiluje o zneužití zařazení do volného režimu, pak je přeřazen do uzavřeného oddělení. O tomto přeřazení rozhodne ředitel věznice, kde odsouzený trest

⁴⁷ ČERNÍKOVÁ, V., SEDLÁČEK, V. *Základy penologie...*, s. 65

vykonává. Proti rozhodnutí se může odsouzený odvolat k soudu. Neuplatňuje se tedy výhradně vysoký stupeň izolace odsouzených podle spáchaného zločinu, ačkoli není tato skutečnost zcela bez zřetele při rozhodování věznic, avšak i odsouzení s nejvyšším trestem mohou vykonávat tento trest v otevřeném oddělení.^{48, 49}

Přeřazování je možné jak z přísnějšího, uzavřeného oddělení do nižšího otevřeného, tak i naopak. Toto rozhodnutí pak není vázáno na žádnou lhůtu z vykonaného trestu, jako je to v České republice.

Z našeho pohledu neobvyklou zvláštností výkonu trestu v Německu je pak vysoké množství odsouzených cizinců⁵⁰. Stejně jako je multikulturní společnost v Německu, je pestrá i skladba vězňů. To způsobuje tomuto systému velkou řadu komplikací při zajišťování zdravotní péče, stravování, v možnostech ubytování jednotlivých skupin odsouzených a nakonec i v dorozumívání, neboť řada odsouzených není schopna komunikovat v němčině či angličtině. Vedle odlišného systému pro organizaci věznic, odlišného pojetí trestu na doživotí, z hlediska doby ve VT a také komfortnějšího vybavení věznic, je tento znak důležitou okolností, která tento systém odlišuje od systému českého.

5.2 Úprava výkonu trestu odnětí svobody na Slovensku

Trestní právo Slovenské republiky zná tři stupně ústavu pro výkon trestu, které nazývá souhrnně jako stupně vnější diferenciace, tedy dle české terminologie tři typy věznic. Nejměrnější je minimální stupeň ostrahy, dále střední a maximální stupeň ostrahy.

Podobně jako český trestní zákoník i slovenský trestní zákoník č. 300/2005 z.z. v § 48 vyjmenovává podmínky, dle kterých je odsouzený zařazen do jednoho z uvedených typů výkonu trestu. Pro výkon trestu v minimálním stupni ostrahy jsou zařazováni odsouzení, kteří v posledních deseti letech nebyli umístěni do výkonu trestu pro úmyslný trestný čin. Pokud u odsouzeného je veden takový výkon trestu, pak se zařadí do středního stupně ostrahy a do typu s maximálním stupněm ostrahy jsou zařazováni odsouzení, kteří byli odsouzeni

⁴⁸BÖHNKE, A., BÄRBEL H. *Gefängnis – Leben hinter Gittern. Život za mřížemi*, [online]. [cit. 2014-03-14]. Dostupné na: http://www.planet-wissen.de/politik_geschichte/verbrechen/gefaengnis/

⁴⁹*Lebenslange Freiheitsstrafe, trest odnětí svobody na doživotí* [online]. [cit. 2014-03-14]. Dostupné na: <http://www.juraforum.de/lexikon/lebenslange-freiheitsstrafe>

⁵⁰JÄCKEL, B. *Neuere Entwicklungen im deutschen Strafvollzug. Sborník referátů z mezinárodní konference, Kroměříž, 2002, str. 78 – 100.*

k doživotnímu trestu či pachatelé obzvláště závažných zločinů⁵¹. Stejně jako v České republice o zařazení do daného typu věznice rozhoduje soud, současně s vynesením rozsudku nepodmíněného výkonu trestu. I na Slovensku je soudci svěřeno moderační právo změnit zařazení odsouzeného do jinak zákonem předvídaného typu výkonu trestu, pokud má za to, že výkon trestu v jiném stupni ostrahy povede k lepší možnosti nápravy odsouzeného. Toto právo nemůže uplatnit pouze tehdy, jde-li o pachatele, který má být dle zákona zařazen do třetího stupně ostrahy, pakliže by chtěl soud takového odsouzeného zařadit do stupně s minimální ostrahou. Tuto možnost zákon vylučuje.

Účinnost uvedených ustanovení může soud vyloučit také v případě, kdy o trestu rozhoduje na základě dohody o uznání viny a přijetí trestu nebo pokud sníží trest pod dolní hranici trestní sazby dle § 39 slovenského trestního zákoníku. I v tomto případě může soud změnit zařazení odsouzeného do zákonem předvídaného typu věznice.

Rovněž ve slovenském systému pro výkon trestu se používá jako motivačního prvku vnitřní diferenciacie, která v rámci jednotlivých stupňů ostrahy člení odsouzené do podskupin zpravidla podle projevů chování během výkonu trestu odnětí svobody. Toto členění vychází podobně jako u nás z ustanovení trestního zákoníku § 14 a § 9 zák. 301/2005 z.z. trestný poriadok, který určuje tři stupně vnitřní diferenciacie označené jako A, B, C. Pro každou skupinu jsou určeny jiné motivační činitele, které se týkají především formy a způsobu realizace programu zacházení. Podmínkou pro zařazení do skupiny A v maximálním stupni ostrahy je kromě plnění programu zacházení i kritický postoj k trestné činnosti. Tato kritéria jsou upravena podobně jako v České republice. Rozdíl však spočívá v zařazování v rámci vnitřní diferenciacie u odsouzených na doživotí, kde se rozlišují pouze dvě skupiny vnitřní diferenciacie, označované jako D1 a D2, kde je redukován počet motivačních činitelů pro skupinu D1.

Z uvedeného vyplývá, že s výjimkou rozčlenění odsouzených do tří stupňů podle míry ostrahy je v ostatních bodech úprava pobytu odsouzených ve výkonu trestu slovenská varianta velmi blízká úpravě české. To je dáno mimo jiné i dlouhou společnou historií a také úzkou spoluprací mezi představiteli slovenského a českého vězeňství. V čem je největší rozdíl, je však právě oblast přeřazování odsouzených do jiného typu věznice. Zatímco v Česku je tato možnost pro všechny změny skupin limitována stejným měřítkem výkonu jedné čtvrtiny z uloženého trestu, na Slovensku je pro přeřazení mezi různými skupinami

⁵¹FÁBRY, A. *Väznenie: história a súčasnosť*, s. 147.

stanovena různá doba. Platí tak, že žádá-li odsouzený o přeřazení ze středního stupně ostrahy do nižšího, musí vykonat jednu třetinu uloženého trestu, pokud byl však již dříve do středního stupně přeřazen ze stupně maximálního, pak musí před podáním žádosti o zařazení do nejnižšího minimálního stupně ostrahy vykonat jednu třetinu ze zbývajících trestu po přeřazení z maximálního do středního stupně. V tomto směru může být slovenská úprava pro odsouzené příznivější podle příslušné doby do konce trestu, neboť u nás musí vždy odsouzený vykonat čtvrtinu z celého uloženého trestu. Pokud jde o přeřazení z maximálního stupně ostrahy do středního, pak musí odsouzený před přeřazením vykonat polovinu uloženého trestu, toto kritérium je naopak ve srovnání s Českem přísnější.

Stejně jako v českém systému může odsouzený podat opakovanou žádost až po uplynutí šesti měsíců od projednání předcházející žádosti.

I slovenský model umožňuje, aby návrh na přeřazení podal ředitel věznice. Na rozdíl od české úpravy však nemá povinnost tak učinit, a to ani za situace, že se domnívá, že taková změna by odsouzenému poskytla lepší možnost plnění programu zacházení.

Stejně jako v českém systému je výkon trestu odsouzených k doživotí i na Slovensku vykonáván odděleně od ostatních odsouzených a míra izolace těchto odsouzených se mi jeví jako vyšší než v českém vězeňství. Tato skutečnost je jistě ovlivněna negativní zkušeností Slovenska se vzpourou vězňů ve Věznici Leopoldov, která je společně s věznicí v Ilavě jedinými dvěma ústavami pro výkon trestu odsouzených k doživotním trestům.

Hlavním tématem této práce je možnost přeřazení do nižší skupiny výkonu trestu pro odsouzené k doživotním trestům. Zákon č. 475/2005 z.z o výkonu trestu odnětí svobody Slovenské republiky v § 9 odst. 2 tuto možnost zcela zakazuje. Odsouzeného k doživotí nelze přeřadit z maximálního stupně ostrahy do nižšího stupně.

6. Podmínky výkonu trestu s přihlédnutím ke specifickým pro odsouzené v oddělení se zesíleným stavebně technickým zabezpečením

V následující kapitole se pokusím vyjádřit, v čem spočívají hlavní rozdíly výkonu trestu odsouzených na doživotí a ostatních vězňů v českých věznicích.

Protože odsouzení na doživotí jsou umístěni v oddělení se zesíleným stavebně technickým zabezpečením, budu se nadále zabývat podmínkami pro výkon trestu v tomto oddělení.

Ačkoli by se mohlo zdát, že se v následujících kapitolách budu zabírat zdánlivě podružnými okolnostmi pro ubytování odsouzených ve věznici, je namístě zdůraznit, že tyto podmínky jsou pro odsouzené velmi významné, neboť tvoří každodenní součást jejich života ve vězení. Jednotlivá pravidla se mohou zdát z hlediska naplňování účelu výkonu trestu bezvýznamná, avšak jako soubor opatření jsou zásadním prvkem v životě vězňů. Mohou tak napomáhat vytvářet prostředí pro konstruktivní realizaci programu zacházení a dosahování účelu VT. Na druhou stranu, jsou-li všechna opatření zaměřena pouze na represivní působení, pak i jednotlivosti mohou vyvolat neadekvátní reakce ze strany odsouzených, které se pak negativně promítnou do hodnocení vězně⁵² a tím i jeho možnosti dosáhnout přeřazení do nižšího typu věznice.

Abych ilustroval směr, kterým se ubírá život a způsob uvažování odsouzených, použiji názorný příklad. Ve Věznici Mírov jsou jako v jediné z posuzovaných věznic okna v celách opatřena předokenní mříží. To způsobuje, že odsouzený nemá přístup k oknu a nemůže tak větrat v cele, podle vlastní potřeby. To se může zdát jako okrajová záležitost, avšak trvá-li tento stav měsíce a roky a uvědomíme-li si, o jaký typ osobnosti se v případě odsouzených na doživotí jedná, pak lze dovodit, že stav, který trvá, může v odsouzeném vyvolat agresi a způsobit konflikt při výkonu trestu. Tento způsob vnímání okolního prostředí, je pak posilován mimo jiné i tím, že odsouzení samozřejmě vědí, že v jiných věznicích toto opatření není uplatňováno, a pak je pro jednotlivce mnohem obtížnější, přijmout je jako „nutné zlo“, které je součástí podmínek pro výkon trestu.

⁵²ROZUM, J., JARKOVSKÁ, L., KOTULAN, P. *Institut dohledu u podmíněného propuštění...*, s. 77.

Takových opatření je celá řada a v souhrnu pak vytváří prostředí, kde jsou práva osob nejednoznačně naplňována nebo omezována, což vyvolá dojem jisté diskriminace a na to pak odsouzení vcelku pochopitelně reagují tak, že se s těmito opatřeními snaží bojovat a to buď formou stížností, v případě těch, kteří dovedou formulovat vlastní myšlenky nebo formou prostého odmítání podřít se některým pravidlům, což v konečném důsledku ovlivní jejich hodnocení podávané věznicí, jak se ostatně v jednotlivých hodnoceních založených ve spisech skutečně ukázalo.

Základní pravidla pro místo výkonu trestu stanoví § 5 ZVTOS, obecnou úpravu ubytování odsouzených nalezneme v § 17 ŘVTOS. Kromě uvedených předpisů stanoví § 14 ZVTOS právo řediteli věznice určit pravidla pro denní chod věznice ve vnitřním řádu. Tento předpis se pak stává významným základem pro realizaci ubytování odsouzených a dalších činností vztahujících se k místním podmínkám výkonu trestu. Upravuje pravidla ubytování, zařazování odsouzených do práce, realizaci programu zacházení, denní rozvrh činností v jednotlivých oddílech věznice, zajištění zdravotní péče, vystrojování a řadu dalších podrobností pro výkon trestu.

Dále se budu podrobněji zabývat oblastmi, které jsou významné jednak z hlediska naplňování účelu výkonu trestu dle ZVTOS a také z hlediska specifických forem zacházení s odsouzenými na doživotí, které jsem pro účely této práce rozdělil do kategorie ubytování, zaměstnávání, pohyb ve věznici, kázeňské řízení s odsouzeným a realizace programu zacházení.

6.1 Podmínky ubytování

Obecná pravidla dle ZVTOS jsou závazná pro jednotlivé věznice jako minimální standard. Je-li to možné, zejména s ohledem na prostorové dispozice věznice, upřednostňuje se ubytování v celách s menším počtem odsouzených. Přesto stále přetrvávají v objektech věznic cely s vysokým počtem i dvaceti vězňů v ubytovací místnosti. Podrobnosti k ubytování odsouzených stanoví řád výkonu trestu. Základní podmínky jsou stanoveny v § 17 ŘVTOS, kde se uvádí, že odsouzeným se poskytuje postel, uzamykatelná skříňka k uložení osobních věcí. Již v úvodních ustanoveních tohoto předpisu, konkrétně v § 4 odst. 2, 3, 4 se uvádí, jaké předměty si odsouzený může ponechat k užívání při sobě ihned při nástupu do výkonu trestu, jakož i to, že o jiných předmětech než uvedených rozhoduje ředitel věznice na základě žádosti odsouzeného. Zde lze uvést, že takováto rozhodnutí jsou vstřícnější k běžným odsouzeným,

zatímco u odsouzených na doživotí jsou jiné než v zákoně uvedené věci povolovány zcela výjimečně, a to zejména s ohledem na bezpečnost a omezení rizika pokusu o útěk. Ke zpřísnění režimu povolování osobních věcí nad rámec zákona došlo po úspěšném útěku odsouzeného J. K. z Věznice Mírov. Rovněž výzdoba cel těchto vězňů je značně omezena, zejména pak možnost používání obrázků na stěnách, případně živých květin, které v celách jiných odsouzených jsou běžně povolovány. Jistě není estetická výchova tím hlavním způsobem, jak na odsouzené působit, na druhou stranu se domnívám, že má-li být šetřeno práv a důstojnosti osobnosti člověka a jejich omezování se uplatňovat jen v nezbytné míře, jak o tom hovoří § 2 odst. 1 ZVTOS, pak lze jen stěží obhájit takový postup, obzvláště je-li paušálně uplatňován vůči všem odsouzeným v OSZTZ.

Dále je v § 17 odst. 6 ŽVTOS vymezena velikost podlahové plochy na jednoho odsouzeného v místnosti pro ubytování. V tomto ohledu je situace cílové skupiny vězňů naopak příznivější, neboť v celách jsou dle ZVTOS ubytování zpravidla po jednom, maximálně ve dvojici a velikost cel odpovídá potřebám jednotlivce.

Ačkoli je v této části práce používán pojem cela, neboť se zaměřujeme na odsouzené v typu zvýšená ostraha, jsou odsouzení v nižších typech ubytování v místnostech označovaných jako ložnice. Protože i odsouzený k doživotnímu trestu může po přeřazení být ubytován v takovéto místnosti, vysvětlím základní rozdíl v těchto pojmech. Cela, jak vyplývá z obecného významu slova, je vybavena vyššími bezpečnostními prvky proti možnosti útěku nebo jiného ohrožení vnitřní bezpečnosti věznice. Zatímco cela je uzamykána pouze příslušníkem VS a v OSZTZ jsou cely uzamykány trvale, ložnice, které se používají pouze v nižších typech věznic, si v denní době uzamykají sami odsouzení. I konstrukce dveří je odlišná. V ložnicích jsou jednoduché bytové dveře, kdežto v celách jsou masivní dřevěné dveře pokryté kovovým plátem, před kterými je z vnitřní strany cely umístěn bezpečnostní uzamykatelný kovový katr. Cely v OSZTZ jsou pak vybaveny dalšími bezpečnostními prvky, zesílené zdivo, zvláštní centrálně ovládaný okruh elektrických zásuvek.

Dalším vybavením cel je dle místních podmínek elektrický vaříč nebo ponorný vaříč, povinně pak stůl, židle odpovídající počtu ubytovaných, postel a uzamykatelná skříňka⁵³.

Odsouzeným na doživotí jsou stanovena některá zvláštní omezení. Z hlediska možnosti kontaktu s vnějším prostředím, je významný rozdíl v konstrukci okenních zabezpečení, kdy v celách v OSZTZ je kromě dvojích mříží ukotvených před oknem a za oknem, instalována ocelová síť, která značně omezuje pohled z okna cely. Dále se uplatňují

⁵³MATOULEK, J., SEJKOROVÁ, H. *Právní rádce odsouzeného*, s. 50.

v jednotlivých věznicích zvláštní pravidla pro tyto odsouzené. Ve věznici ve Valdicích nemají odsouzení v celách k dispozici vařič, v Karviné pak nemohou mít odsouzení v cele ani televizor. Ve věznici Valdice a Karviná je nábytek pevně ukotven k podlaze nebo zdi, a to navzdory nařízení GR VS č. 66/2013 § 3 odst. 4, kde se stanoví, že vybavení cel není zpravidla pevně zabudováno.

Ačkoli se může zdát, že jde o marginální omezení v poměru k celkovému zbavení svobody, jsou pro odsouzené na doživotí takovéto jednotlivosti významné, neboť téměř 100% času tráví v cele a tato opatření zásadně ovlivňují kvalitu jejich každodenního života, přičemž je přinejmenším nejisté, zda vždy přispívají k naplňování cílů výkonu trestu.

6.2 Zařazování do práce

Dle ZVTOS § 29 je povinností odsouzeného pracovat, byl-li pracovní zařazen. Úkolem věznice je vytvářet podmínky pro pracovní zařazení odsouzených. Tato pracoviště zřizuje věznice buď vlastními prostředky, nebo uzavírá smlouvu s jinými subjekty mimo vězeňskou službu. Tyto subjekty pak zaměstnávají odsouzené na základě písemného souhlasu odsouzeného a také poskytují odsouzeným za jejich práci dohodnuté plnění § 30 odst. 3. Prostředky získané pracovní činností slouží odsouzeným jednak k úhradě pohledávek na výživném na nezletilé dítě a jiných pohledávek z trestního řízení či k úhradě nákladů výkonu trestu. Po rozúčtování mzdy je zůstatek rozdělen na kapesné a úložné. Prostředky z kapesného může odsouzený využít k realizaci nákupů ve vězeňské kantýně. Podrobnosti k poskytování a rozúčtování pracovní odměny pak stanoví § 33 ZVTOS.

Zaměstnávání odsouzených je důležitým prvkem k působení na osobnost odsouzeného. Rozvíjení pracovních návyků napomáhá budoucí možnosti úspěšného zařazení do běžné společnosti⁵⁴. Mimoto je pracovní zařazení pro odsouzené důležité také jako zdroj příjmů. Dle § 23 ZVTOS má odsouzený právo nakupovat si ve vězeňské kantýně potraviny a věci osobní potřeby. Tyto nákupy realizuje odsouzený bezhotovostním platebním stykem. Týdenní částku pro nákupy odsouzených stanovuje vnitřní řád věznice. Tato částka se odvíjí od zařazení do jedné z dostupných skupin vnitřní diferenciací a činí 1600 Kč pro I. SVD, 1200 Kč pro II. SVD a 800 Kč pro III. SVD týdně, přičemž takováto diferenciací jako

⁵⁴ KORENEKOVÁ, E. Práce je klíčem k úspěšnému návratu do společnosti. *České vězeňství*, 2013, č. 2/2013, s. 17

motivační prvek pro zařazení do nižší skupiny vnitřní diferenciacce má smysl jen tehdy, pokud může odsouzený takovými prostředky nakládat, tedy má-li možnost je získat.

Jak už jsme uvedli pracovní činnosti lze vykonávat ve formě pracovního zařazení, a tedy s nárokem na finanční odměnu nebo jako aktivitu programu zacházení, a pak odsouzenému může být za takovou práci udělena kázeňská odměna⁵⁵. Ve všech posuzovaných věznicích se možnost pracovního zařazení odsouzených na doživotí ukazuje jako velmi problematický úkol. Zajistit práci, která je jednak nenáročná na technické vybavení pracoviště, vzhledem k tomu, že tyto dílny jsou obvykle zřízeny namísto jedné z cel či využitím jiných prostorů v rámci ubytovny v OZSTZ a zároveň práci, která nevyžaduje vysokou zručnost či intelektuální schopnosti, které by přesahovaly míru možností této skupiny odsouzených, je obtížné. Vzhledem ke struktuře těchto vězňů tito odsouzení pracují zpravidla v nenáročných činnostech, když už se podaří práci zajistit. Ve věznici Mírov je to pracoviště Humanita, kde odsouzení upravují oděvy zabavené celní správou pro humanitární organizace, v současné době v něm pracují dva odsouzení na doživotí, avšak nejde o standardní pracoviště, ale o neplacenou aktivitu programu zacházení. Ve Věznici Valdice pracují tito odsouzení na pracovišti Lana a Opracovna-návlek, kde je zaměstnáno celkem 14 odsouzených na doživotí v OZSTZ z celkové kapacity 36 vězňů v ubytovně. Ve Věznici v Karviné nejsou odsouzení k doživotí pracovním zařazení, je to dáno zejména typem odsouzených, kteří jsou zde umístěni, neboť se jedná převážně o muže důchodového věku nebo se závažnými zdravotními obtížemi.

Většina odsouzených, kteří žádali o přeřazení do nižšího typu věznice, byla v minulosti pracovním zařazením, což jim umožňovalo získat kázeňské odměny, kterými buď zahladili předchozí kázeňské tresty, nebo získali nějakou formu odměny dle ZVTOS § 45. Tato skutečnost je pak jedním z důležitých hledisek při rozhodování soudu. Z uvedeného vyplývá, že odsouzení ve Věznici Karviná mají ztíženou možnost, jak získat tento pozitivní bod pro podporu úspěšnosti své žádosti před soudem.

⁵⁵ Vězeňská služba ČR. *Pracovní terapie ve věznici - vhodná forma reedukačního procesu*. [online]. vscr.cz [cit. 2014-03-14]. Dostupné na: <http://www.vscr.cz/veznice-kurim-46/informacni-servis-1588/zamestnavani-odsouzenych-761/pracovni-terapie-ve-veznici-vhodna-forma-reedukacniho-procesu>

6.3 Pohyb odsouzených v podmínkách věznice

Možnost volného pohybu ve věznici se odvíjí od zařazení do zákonem uváděného typu věznice. Pro odsouzené v typu zvýšené ostrahy je tato možnost zcela omezena, a to tak že není povolována ani při výkonu pracovních činností a tito odsouzení jsou na volnosti pohybu omezeni nejvíce, což je bezesporu dáno nevyšší nebezpečností jejich chování při páchání trestné činnosti a zároveň i jako nepřísnější forma trestu za jejich skutky. V tomto směru jde o omezení logické a je zcela namístě.

Toto opatření sebou však nese i řadu negativních důsledků, které jsou v rozporu s naplňováním hlavního cíle výkonu trestu, a to působit pozitivně na odsouzené tak, aby byli schopni se opětovně úspěšně zařadit mezi běžnou společnost. I když jsou odsouzení vedeni k plnění samoobslužných činností, nelze maximálním stupněm izolace pozitivně odstranit narušené sociální postoje a nastartovat proces k posílení schopnosti kooperace a konstruktivního řešení konfliktů v mezilidských vztazích.

Odsouzení v typu zvýšené ostrahy jsou mimo celu nepřetržitě podrobováni přímé kontrole zaměstnance věznice, především pak příslušníků VS. Je tedy před nimi neustále přítomná latentní hrozba represivních opatření a jejich jednání tak není důsledkem vlastní vůle ke změně, ale pouze podřízením se autoritě veřejné moci⁵⁶.

V případě odsouzených na doživotí, je tato izolace a její důsledky posílena i tím, že podle zákona, vykonávají tito odsouzení trest zpravidla v celách, kde jsou ubytováni po jednom, jak stanovuje § 71 ZVTOS a ani v rámci oddělení, tak nemohou navazovat sociální vztahy s dalšími společně ubytovanými spoluvězni. Jestliže budeme uvažovat o možnosti naplňování jednotlivých potřeb, pak je zde výrazně omezena možnost naplnění potřeby souměřitelnosti⁵⁷, a to se nemůže projevit v osobnosti odsouzeného jinak než negativně.

Za současného stavu, kdy jsou tito odsouzení stále ubytováni v OZSTZ je jejich osobní život omezen na prostor cely o velikosti 10 – 15m², možnost omezeného pohybu v rámci ubytovny (zpravidla ohraničené jedním patrem budovy – Mírov, Karviná, či samostatnou budovou - Valdice). Dále účast na aktivitách programu zacházení v kulturní místnosti, ty se však nekonají denně a pro některé je tato možnost přístupná jen nepravidelně v týdenním intervalu. Výjimečně navází odsouzení sociální kontakt pohovorem s jiným pracovníkem věznice ve speciálně upravené výslechové místnosti, která je rovněž umístěna v ubytovně OZSTZ s dělicí mříží k zamezení přímého kontaktu. Poslední možností jak opustit

⁵⁶ HERETÍK, A. *Forezní psychologie*, s. 328

⁵⁷ PLHÁKOVÁ, A. *Učebnice obecné psychologie*, s. 368-371

celu je využití zákonného práva jedenkrát denně se účastnit hodinové vycházky v odděleném vycházkovém prostoru.

Ačkoli byla odsouzeným deklarována možnost účastnit se aktivit programu zacházení i mimo OZSTZ již v minulém nařízení GR̂ VS č. 55/2006 došlo k takovému zapojení odsouzeného do konce platnosti tohoto nařízení, tedy za dobu sedmi let pouze jednou, a to ve Věznici Mírov, kde byla jednomu odsouzenému umožněna účast na společném duchovním setkání věřících s představiteli náboženské společnosti. Otázkou tedy zůstává forma budoucího naplnění nového nařízení GR̂.

S ohledem na novou úpravu ZVTOS § 72a o ubytování odsouzených v OZSTZ jsou vytvořeny zákonné podmínky pro odstranění této nerovnovážné aplikace omezujících opatření ve smyslu testu proporcionality⁵⁸ zásahu do základních práv člověka vzhledem k dosažení cílů ve veřejném zájmu⁵⁹, jako je ochrana společnosti před pachateli trestné činnosti. Jak vyplývá z předchozího textu kapitoly 6.1 lze uplatnit i model integrace těchto odsouzených mezi běžnou vězeňskou populaci podle skupiny výkonu trestu dle zákona jako je tomu v Německu, aniž by tím byla nadměrně ohrožována bezpečnost personálu věznice či veřejnosti.

6.4 Uplatňování kázeňské pravomoci dle ZVTOS

ZVTOS pamatuje i na odměňování a postihování chování odsouzeného, které se odlišuje od stanovené normy. K tomu užívá dvou nástrojů, a sice kázeňských odměn a kázeňských trestů. Oba jsou pak pro soud důležitým ukazatelem o chování odsouzeného v průběhu výkonu trestu při rozhodování o žádosti odsouzeného jak k přerázení, tak i k podmíněnému propuštění.

Kázeňské odměny jsou vyjmenovány v § 45, kde jsou vedle jednotlivých forem odměn v odst. 2 uvedeny i důvody k jejich uložení, o kterých mluví odst. 1. Je to jednak odpovědný přístup k plnění povinností a dále spolupráce při naplnění účelu výkonu trestu. Nebudu vyjmenovávat jednotlivé druhy kázeňských odměn, k tomu je dostupná bohatá

⁵⁸BLAHOŽ, J., BALAŠ, V., KLÍMA, K. *Srovnávací ústavní právo*, s. 72

⁵⁹ Nález ústavního soudu ze dne 18.12.2006, sp. zn. I.ÚS321/06, body 22 - 24

literatura⁶⁰, spíš se zaměřím na jejich dosažitelnost pro odsouzené na doživotí z hlediska konkrétních důvodů pro jejich udělení.

Ze statistik poskytnutých dotčenými věznicemi vyplývá, že nejčastějším důvodem pro udělení KO v běžném výkonu trestu v typu zvýšená ostraha je mimořádný pracovní výkon na pracovišti. Pokud jde o odsouzené v OZSTZ, tak je jejich zaměstnáno od 44% ve Věznici Valdice do 0% ve Věznici Karviná. Ve Věznici Mírov pracují odsouzení v dílně Humanita, která není řádným pracovním zařazením, ale aktivitou programu zacházení. Šance vylepšit svůj profil takto získanou odměnou je tedy značně ztížena, ne-li zcela znemožněna. Druhým důvodem k udělení KO je práce pro věznici. Tím může být jednak plnění nějaké funkce při napomáhání organizovat činnost v oddělení, např. nákupčí, který organizuje nákupy odsouzených ve vězeňské kantýně či sběr prádla pro prádelnu nebo pozice označována vězeňským slangem jako „barákový“, jakási neformální hlava odsouzených v oddělení, který napomáhá vychovateli organizovat nástupy odsouzených, či jiné nenáročné činnosti. Ani jedna z uvedených forem činnosti však není v OZSTZ uplatňována. Dalším důvodem je pak podíl na brigádnické činnosti pro věznici, například při jednoduchých stavebních opravách nebo jiných pomocných činnostech v kuchyni, prádelně apod. Ani zde nejsou odsouzení na doživotí využíváni a tedy nemají možnost takovou odměnu získat.

Zůstává tedy možnost brigádnické práce v OZSTZ. Jde o úklid chodeb a jiných společných prostor na ubytovně. K těmto činnostem jsou odsouzení v OZSTZ využíváni, avšak za tyto práce se uděluje odměna zpravidla až po několika měsíčním výkonu. Protože jde o jednu z mála možností, jak si zajistit návrh na KO, je o tuto práci mezi odsouzenými velký zájem, avšak dostane se jen na jednotlivce. O tom, kdo tuto příležitost získá, rozhodne většinou vychovatel, u odsouzených v OZST samozřejmě po konzultaci s nadřízeným zaměstnancem, pokud si toto právo nevyhradí bezpečnostní komise věznice. Nevýhodnější postavení v tomto směru mají odsouzení umístění v OZSTZ ve Valdicích, neboť je jim vyhrazena vlastní budova, kde je tudíž největší příležitost k takovým činnostem a dostane se tak na větší počet odsouzených. Na druhou stranu je jich zde i nejvíce ubytovaných, a tak v průměru je šance na přidělení úklidu opět nižší.

Druhou možností jak dosáhnout na udělení kázeňské odměny je zapojení do aktivity programu zacházení. Zde rovněž platí jisté rozdíly, neboť dle sdělení jednotlivých zaměstnanců, jsou pouze ve Věznici Valdice odsouzeným na doživotí pravidelně udělovány

⁶⁰ ŠKALOU, V. Kázeňské řízení, tentokrát z pohledu práva, *České vězeňství*. 2002, č. 3/2002, s. 22 - 24.

kázeňské odměny za účast a úspěšné absolvování speciálně výchovných aktivit. Návrhy na udělení kázeňské odměny se sice podávají i v dalších dvou věznicích, ne však každému, kdo se účastnil aktivity, ale jen těm odsouzeným, kteří svým přístupem vyčnívali nad ostatní.

Možnosti k získání kázeňských odměn jsou pro odsouzené na doživotí značně ztíženy, a zatímco jich běžný vězeň v typu zvýšené ostrahy po deseti letech může mít evidovaných desítky, osobně si pamatuji několik odsouzených, u nichž tato hodnota přesáhla sto, pak u odsouzených v OZSTZ jde spíše o jednotky a jen jednotlivci mají více než deset odměn. Rozdíly se pak objevují i v dostupnosti mezi jednotlivými věznicemi s OZSTZ.

Oblast kázeňských trestů je v ZVTOS rozpracována mnohem podrobněji. Jde o § 46 – 56. Jsou zde uvedeny jednotlivé druhy KT, postup pro jejich uložení, opravný prostředek a formy realizace jednotlivých trestů.

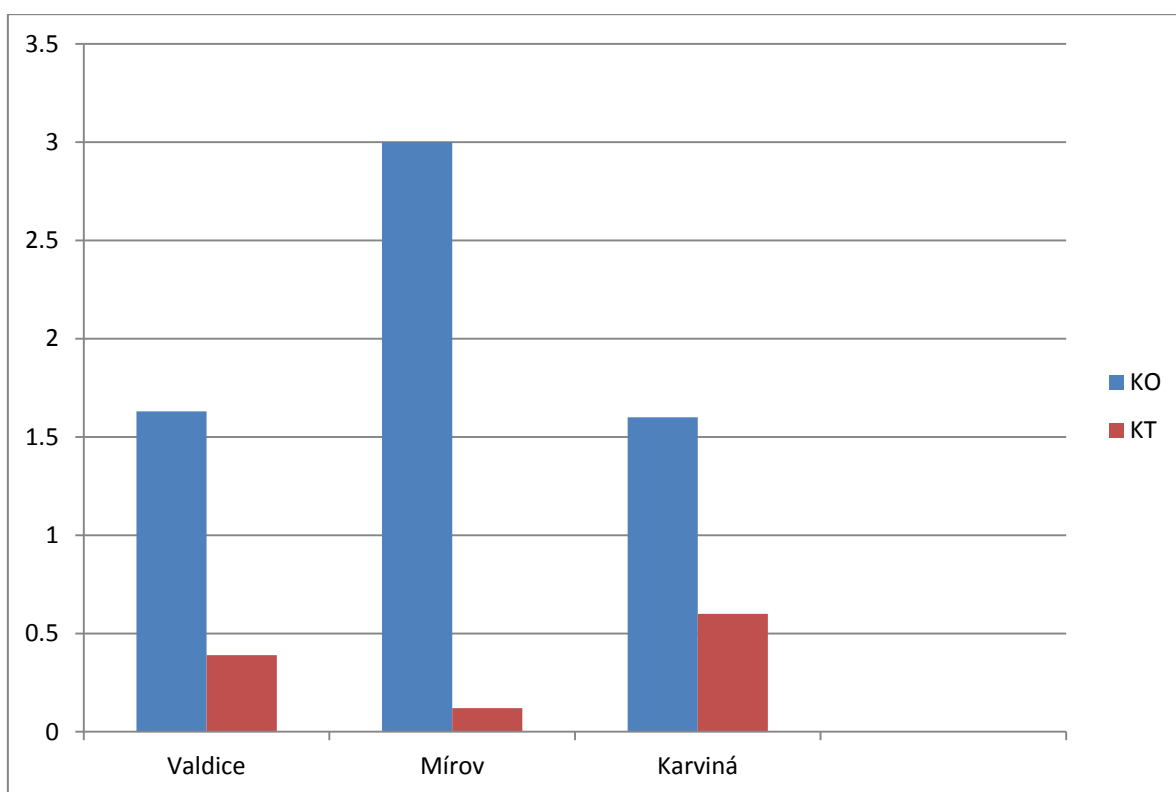
Na rozdíl od udělování KO, kde jsme si vysvětlili diferencovaný přístup odsouzených v OZSTZ k jejich získání, je šance na uložení kázeňského trestu pro tyto odsouzené stejná, ba troufnu si tvrdit větší, neboť jich je v cele a ubytovně méně a každý přestupek je tak snáze a rychleji odhalitelný. Navíc kontroly stavu a neporušenosti cel probíhají několikrát týdně a přístup zaměstnanců je v tomto případě pochopitelně méně svolný k benevolenci. Každé porušení povinnosti uložené zákonem nebo na jeho základě je způsobilé k zahájení řízení o uložení kázeňského trestu⁶¹. To je jistě zcela namístě. Na druhou stranu je § 28 ZVTOS koncipován natolik obecně a rozsáhle, že mezi povinnosti odsouzeného patří téměř vše, co naplňuje jeho každodenní život. Tedy jeho svoboda (nakonec jde o trest odnětí svobody) je omezena kupříkladu i v tom kdy si lehne na postel pod deku, a to i tehdy, je-li ubytovaný v cele sám. Konkrétní pravidla člověku určují, kdy vstává, i když není pracovně zařazen, kdy odebírá stravu a dokdy jí musí zkonsumovat, kdy provádí ranní hygienu, kdy může na vycházku, kdy se může koupat, kdy a jak může komunikovat s dalšími spoluvězni z jiných cel, jak a kde má uloženy osobní věci a celou řadu detailů, které běžnému člověku přijdou samozřejmé, zejména v tom kdy a jak se rozhodne je realizovat. Nejrozsáhlejší úprava těchto povinností je obsažena ve vnitřním řádu věznic⁶². V neposlední řadě uvedu povinnost obsaženou v § 28 odst. 1 ZVTOS: “odsouzený je povinen plnit pokyny a příkazy zaměstnanců Vězeňské služby“. Jde jistě o důležité oprávnění pro Vězeňskou službu, avšak v řadě případů bychom mohli o oprávněnosti příkazů a pokynů přinejmenším

⁶¹NOVOTNÝ, O., VANDUCHOVÁ, M., ŠÁMAL, P. *Trestní právo hmotné. Obecná část...*, s. 422.

⁶²SOCHŮREK, J. *Nástin vybraných problémů viktimologie...*, s. 41.

diskutovat – viz pokyn k přesunování v tvaru, ukládání potravin mimo celu... etc. Jak už jsem uvedl výše v OZSTZ jsou pak uplatňována některá omezení, která rozsah těchto povinností ještě rozšiřují, a to v kombinaci s mimořádně narušenou psychikou některých odsouzených, tíživějším dopadem sociálního vyloučení i úrovni vězeňské populace vytváří podmínky pro vyšší míru kázeňských přestupků. Je tedy téměř s podivem, že míra uložených kázeňských trestů nedosahuje v jednotlivých věznicích průměru pro typ zvýšené ostrahy. Zvláště významné v tomto ohledu je rozhodnutí Ústavního soudu o možnosti přezkumu kázeňských trestů.⁶³ Ústavní soud konstatoval, že některé z kázeňských trestů (zejména ty, které spočívají v odděleném umístění nebo v samovazbě odsouzeného), jsou významným zásahem do osobnostních práv odsouzeného. Podle ústavy, resp. listiny základních práv a svobod, má každý, proti němuž byl uplatněn zásah do těchto osobnostních práv, domáhat se ochrany u soudu. Ustanovení zákona o výkonu trestu odnětí svobody, které výslovně vylučovalo soudní žalobu, je tedy dle názoru ústavního soudu protiústavní. Z tohoto důvodu také ústavní soud tuto část zákona zrušil.

Graf uložených KT a udělených KO ve Věznici Valdice, Mírov a Karviná u odsouzených na doživotí za rok 2013, průměr na odsouzeného:

⁶³ Nález Ústavního soudu ze dne 29. 9. 2010, spisová značka Pl.ÚS32/08, body 31 – 36.

Jak je patrné, nejvyšší podíl kázeňských odměn připadá na odsouzeného ve Věznici Mírov, naopak nejvíce kázeňských trestů je ukládáno odsouzeným ve Věznici Karviná. Protože jsou kázeňské odměny a tresty důležitým prvkem v posuzování chování odsouzeného při řízení o žádosti o přeřazení, domnívám se, že tato skutečnost dokládá nerovnoměrné postavení odsouzených v jednotlivých věznicích.

6.5 Program zacházení a speciálně výchovné aktivity

Hlavním nástrojem pro působení na odsouzené je program zacházení, který upravuje jednak ZVTOS § 41 a jednak ŘVTOS § 36 - 38. Program zacházení se skládá z aktivit, které mají za cíl zajistit převýchovu odsouzených. Tento program zahrnuje zájmové, speciálně výchovné a pracovní aktivity.⁶⁴ Ty jsou organizovány zaměstnanci věznice a při zařazení odsouzeného do výkonu trestu se nabízí odsouzenému jako spektrum činností, které by měli odpovídat jeho potřebám a schopnostem.⁶⁵ Mezi zájmové aktivity patří umělecké a vzdělávací činnosti, k speciálně výchovným aktivitám řadíme činnosti zaměřené na terapeutické působení na odsouzeného. K pracovním činnostem pak patří jednak práce na pracovištích a také práce při samoobslužných činnostech, úklidu cel a oddělení a jiných příležitostných pracích ve věznici.

Cíle jednotlivých programů zacházení s konkrétními odsouzenými jsou zpracovány individuálně⁶⁶ a zaměřeny na potřebu aktuálního výchovného působení, nejčastěji se jedná o:

- Dodržování a respektování vězeňské legislativy (ZVTOS, ŘVTOS, VŘV) a interních nařízení.
- Zapojení do pracovních činností, upevňování a prohlubování pracovních návyků – brigádnickou formou v rámci oddělení.
- Smysluplné trávení doby pobytu ve VTOS účastí na věznicí organizovaných aktivitách.
- Udržování a upevňování extramurálních vazeb a vztahů.

⁶⁴HÁLA, J. *Úvod do teorie a praxe vězeňství*, s. 143.

⁶⁵Vězeňská služba ČR. Co zmůžou programy zacházení. *České vězeňství*, 2011, č. 2, s. 12-13

⁶⁶SOCHŮREK, J. *Kapitoly z penologie ...*, s. 45 - 46.

- Vytváření podmínek pro zařazení do výhodnější PSVD.
- Vytvoření podmínek pro přeřazení do mírnějšího typu věznice, případně propuštění na PP.
- Rozvoj sociálních a interpersonálních kompetencí na snížení motivace k páčání trestné činnosti.
- Získání motivačních dovedností, schopnosti sebevyjádření se, prohloubení vlastního sebepoznání, akceptace důsledků vlastního jednání.

Sekundární cíle ve vztahu k doživotním vězňům jsou pak zejména:

- Průběžná práce s jejich motivací pro zapojení do PZ a její případnou změnou.
- Aktivace odsouzeného pro jeho účast na speciálně výchovné části.
- Seznámení odsouzeného s obsahem a cílem výchovného působení směřující k získání určité perspektivy dalšího vývoje.

V běžných odděleních se mohou odsouzení účastnit aktivit společně s odsouzenými ubytovanými v jiných odděleních. Toto pravidlo se prozatím netýká odsouzených k doživotním trestům. Ti odsouzení, kteří jsou ubytováni v OSZTZ realizují všechny aktivity programu zacházení na ubytovně. Jde o bezpečnostní opatření, které má zabránit možnosti získat nepovolené předměty či navazovat nežádoucí kontakty. Na druhou stranu se tím zabraňuje rozvíjení sociálních dovedností a významně se tak zužuje možnost jak pracovního zařazení, tak účasti v širším spektru aktivit programu zaházení. Tato oddělení obvykle zahrnují vlastní dílnu pro pracovní činnosti a kulturní místnost, kde se realizují aktivity programu zacházení. K těmto činnostem je speciálně určený personál, který může pracovat s těmito odsouzenými.

Aktivity programu zacházení pro odsouzené na doživotí se mezi jednotlivými věznicemi liší, k tomu viz dále. Tyto odlišnosti jsou způsobeny jednak skladbou odsouzených, možností věznice zajistit personálně realizaci různých činností v rámci nabídky programu zacházení a také prostorovými možnostmi ubytovny pro tyto vězně.

Další rozdíl je v hodnocení míry zapojení odsouzených do realizací programu zacházení, tedy kromě jeho pravidelného vyhodnocování, také v ochotě udělovat odsouzeným kázeňské odměny, což je s ohledem na nízkou zaměstnanost odsouzených jedna z mála možností, jak takovou odměnu získat. Tento dosti vypovídající faktor k posuzování průběhu

výkonu trestu má pak značný vliv na rozhodování soudu o přeřazení do nižší skupiny výkonu trestu. Ze zjištěné statistiky vyplývá, že nejvyšší počet kázeňských odměn za práci při uskutečňování programu zacházení je udělován ve Věznici Mírov, kde jsou odsouzení odměňováni za absolvování aktivity programu zacházení

6.5.1 Aktivity programu zacházení pro odsouzené na doživotí ve Věznici Mírov

V podmínkách věznice se osvědčila návaznost a propojenost jednotlivých aktivit v rámci programu zacházení. Prolínání individuálních a skupinových aktivit je vnímáno jako nezbytné z hlediska obsahové náplně a dosažení cílů zejména u speciálně výchovných aktivit. Jako citlivá je vnímána oblast práce s trestnou činností, kterou je dle informací zaměstnanců lépe realizovat výhradně formou individuální terapie.

S přihlédnutím na stávající metody a formy zacházení nelze ovšem opomenout odlišnou osobnostní strukturu těchto pachatelů, míru narušenosti, její poruchy v oblasti prožívání a chování a možné další individuální rozdíly a zvláštnosti. V oblasti zacházení se tak pracuje s danou kategorií odsouzených, která nabírá prvky vysoce nehomogenní skupiny (doba uloženého trestu, osobnostní charakteristika, stupeň nebezpečnosti a resocializační prognóza). Tato skutečnost může výraznou měrou negativně ovlivnit kohezi skupiny, její fungování, dynamiku, skupinové vztahy ale i samotné dosažení cílů aktivit.⁶⁷

Přehled aktivit prog. z. s odsouzenými na doživotí:

A) Humanita - v podmínkách věznice je odsouzeným daná možnost zapojit se do pracovní aktivity. Odsouzení si upevňují pracovní návyky a rozvíjejí pocity sounáležitosti, odpovědnosti a společenské prospěšnosti. Aktivita je z řad odsouzených hodnocena vysoce pozitivně. Jak se sami odsouzení vyjádřili, naskytla se jim možnost smysluplného, efektivního využití volného času s hmatatelnými výsledky. Neméně zajímavý je pro odsouzené přídavek k jídlu (poskytovaný pracovním zařazeným odsouzeným), který vnímali jako „určitý“ motivační faktor. Pomocí této pracovní aktivity měli odsouzení možnost participovat na

⁶⁷ BÁLEK, P. *Metody práce se skupinou*, s. 5 – 7. [on-line]. [cit. 2014-03-14]. Dostupné na: http://www.komunitniplanovani.com/dokumenty/skripta12_29.pdf

společném zájmu, spolupodílet se na dosažení společného cíle. Cestou vzájemné komunikace a spolupráce akceptovat kolektiv. Prolínání speciálně výchovných, zájmových či vzdělávacích aktivit s aktivitami pracovními, prokazatelně přináší pozitivní výsledky.

B) Relaxace - speciálně výchovná aktivita je zaměřena na oblast zvýšení schopnosti seberegulace a prohloubení vlastního sebepoznání, se schopností dospět k vlastnímu uvolnění a verbalizovat prožitky. Pravidelně se jí účastní tři odsouzení, kteří aktivitu hodnotí pozitivně a projevují zájem v ní pokračovat.

C) Zvládnou konflikt? – zaměřuje se na sebepoznání vlastní osobnosti, s posílením efektivních strategií řešení konfliktních situací, redukci negativních projevů a rozvoj sociálních a interpersonálních kompetencí. Účast odsouzených v dané aktivitě je pravidelná, míra a kvalita zapojení individuální, negativně determinovaná sociálně patologickými charakteristikami jednotlivých odsouzených. Aktivitu se účastní šest odsouzených.

D) Trest. Zasloužený, nebo křivda? - speciálně výchovná aktivita. Cílem aktivy je snížení motivace k páčání trestné činnosti, vysvětlení procesní a trestní terminologie v otázkách trestního práva, pohled na vlastní trestnou činnost očima samotného odsouzeného a částečně přiznat svoji vinu ve spáchaném trestném činu. Odsouzení se aktivně zapojovali jenom v otázkách, které měly všeobecný ráz s námětem trestního práva. V případě, že téma bylo zaměřeno na konkrétního odsouzeného a jeho trestnou činnost, převládala nechuť ke spolupráci a snaha diskuzi vrátit do úrovně všeobecné právní teorie. Tuto aktivitu navštěvovalo pět odsouzených.

E) Skupinová psychoterapie – jde o oblast sociálního učení realizovanou formou speciálně výchovné aktivity. Obsahově navazuje na předchozí aktivitu „Trest. Zasloužený, nebo křivda?“, se zaměřením na trestnou činnost odsouzených, na rozpoznání zátěžových situací, ve kterých odsouzení opakovaně selhávají a na alternativu přijatelných a společensky akceptovatelných řešení. Účast odsouzených v dané aktivitě je pravidelná. Lze konstatovat, že v průběhu trvání aktivity si odsouzení dokázali mezi sebou vybudovat přiměřenou důvěru, ovšem problematiku své trestné činnosti měli tendenci před skupinou tabuizovat a vytěšňovat.

F) Individuální psychoterapie -aktivita má za cíl nastartování procesu změny postoje ke své trestné činnosti a zlepšení schopnosti odsouzeného žít v podmínkách doživotního trestu odpovědně a v intencích zákona. Do psychotherapeutického procesu byli na základě principu dobrovolnosti zařazeni tři odsouzení. Nutno podotknout, že míru a efektivitu působení je

důležité vnímat v přímé úměře ke stupni narušení těchto odsouzených a jejich těžší ovlivnitelnosti v pozitivním slova smyslu.

V rámci zacházení s kategorií odsouzených k doživotnímu trestu odnětí svobody bylo kmenovými vychovateli a kaplanem vedeno dalších devět zájmových a vzdělávacích aktivit zaměřených na kondiční cvičení, duchovní meditaci a vědomostní soutěže.

6.5.2 Aktivity programu zacházení pro odsouzené na doživotí ve Věznici Valdice

Podmínky pro realizaci programu zacházení v této věznici jsou zvláště vhodné, neboť odsouzení na doživotí, jsou ubytováni v samostatné budově s dostatečnou kapacitou k realizaci těchto aktivit. Dle stanoviska speciálního pedagoga pro práci s odsouzenými v tomto oddělení, který je garantem činnosti s odsouzenými, jsou nejvýznamnější aktivity zaměřené na práci s trestnou činností. Ty vede psycholog oddělení výkonu trestu ve formě terapie. Další dvě aktivity jsou koncipované jako podpůrné činnosti (Kompetenční rozvoj a Redukce nežádoucích projevů poruchy osobnosti). Speciálně pedagogická péče je pak určena nemotivovaným vězňům, zaměřuje se na bezproblémový průběh výkonu trestu a motivaci odsouzených k zapojení do dalších aktivit.

Přehled aktivit prog. z. na doživotí:

A) Terapie zaměřená na práci s trestnou činností - jedná se o speciálně výchovnou aktivitu, určenou pro odsouzené k doživotnímu trestu odnětí svobody, kteří jsou umístěni do oddělení se zvýšeným technickým zabezpečením s alespoň částečným racionálním přiznáním viny. Na pozadí terapie je jednoznačná práce s delikventní částí osobnosti. S ostatními problémovými částmi osobnosti, se pracuje pouze tehdy, pokud je zjištěna kauzální souvislost s trestnou činností. Metoda není primárně zaměřena na odstraňování psychických problémů v souvislosti s výkonem trestu. Cílem zacházení se skupinou doživotně odsouzených je působit na tyto odsouzené tak, aby byla chráněna společnost ve smyslu snižování rizik souvisejících s vnitřní bezpečností (prostředí věznice) a s kriminogenními potřebami odsouzených (při eventuálním podmíněném propuštění).

B) Speciálně pedagogická péče - cílem této aktivity je vést odsouzené k bezproblémovému výkonu trestu odnětí svobody v souladu se ZVTOS bez potřeby

přijímání mimořádných opatření. Směřuje k naplnění detenční funkce trestu odnětí svobody - dochází pouze ke snížení jeho vnitřní nebezpečnosti. Nelze předpokládat, že se toto speciálně výchovné působení projeví snížením rizik recidivy trestné činnosti.

C) Doživotní vězni - aktivita je obligatorní součástí programu zacházení těch odsouzených, kteří systematicky odmítají zapojení do jim navržených speciálně výchovných aktivit, směřujících k rozvoji samostatného způsobu života, kteří pro zařazení do těchto aktivit nesplňují stanovené předpoklady, dále pro odsouzené, kteří dlouhodobě neplní stanovený program zacházení nebo kteří program zacházení odmítají. Tato speciálně pedagogická činnost je zaměřena zejména na redukci nežádoucích projevů v jejich chování z etopedického hlediska a rozvoj pozitivních prvků osobnosti odsouzených, zejména přijímání odpovědnosti za své jednání a akceptaci následků (příčinnost). Dále směřuje k objektivnímu řešení situačních problémů odsouzených cestou porozumění situaci a vytvoření podmínek, aby si odsouzení mohli na konfliktní situace vytvořit správný náhled.

D) Kompetenční rozvoj - jedná se o speciálně výchovnou skupinovou aktivitu. Cílem této formy terapeutického zacházení je komplexní působení na odsouzené, které vytváří předpoklady k prohloubení vlastního sebepoznání odsouzených a rozvoj jejich klíčových sociálních a personálních kompetencí. Tak jsou vytvářeny předpoklady pro zlepšení schopností odsouzených samostatně řešit náročné životní situace, což je jeden z nutných předpokladů pro snižování jejich nebezpečnosti a rizik recidivy delikventního jednání. Cílovou skupinu tvoří odsouzení, kteří mají aktivní snahu o rozvoj své osobnosti i aktivní snahu o udržení kontaktu s vývojem společnosti po dobu výkonu trestu a u kterých lze zároveň vzhledem k jejich osobním charakteristikám předpokládat pozitivní vliv této formy terapeutického zacházení rozvoj jejich osobnosti. Do této aktivity mohou být zapojeni i odsouzení, kteří jinak odmítají speciálně výchovnou část programu zacházení (potom zařazení na úrovni zájmově – vzdělávací), neboť jejich aktivní zapojení motivované např. snahou o rozšíření sociálních kontaktů či smysluplné využití volného času, může vést k nevědomému posilování volných vlastností (posílení detenční funkce VTOS).

E) Osobnostní rozvoj - redukce nežádoucích projevů poruchy osobnosti - jedná se o speciálně výchovnou aktivitu, určenou pro odsouzené zařazené k výkonu trestu odnětí svobody do věznice se zvýšenou ostrahou, u kterých byla rozpoznána porucha osobnosti nebo její rysy. Cílem této aktivity je prostřednictvím cílených terapeutických intervencí dosáhnout u odsouzených redukce nežádoucích projevů chování pramenících z poruchy osobnosti, a tak

příspěť ke zvýšení schopnosti odsouzených vědomě kontrolovat své jednání a chování usměrňovat žádoucím směrem.

F) Sociálně právní poradenství - cílem této formy zacházení je komplexní působení na odsouzené, které vytváří podmínky k prohloubení jejich poznatků a k rozvoji klíčových sociálních a osobnostních kompetencí odsouzených. Tím jsou vytvářeny předpoklady pro zlepšení schopností odsouzených samostatně řešit náročné životní situace, což je jeden z nutných předpokladů pro snižování jejich nebezpečnosti a rizik recidivy delikventního jednání.

Závěrem lze konstatovat, že nabízené spektrum činností dostatečně pokrývá požadavky stanovené právními předpisy a zároveň může plně uspokojit potřeby zacházení s odsouzenými na doživotí.

6.5.3 Aktivity programu zacházení pro odsouzené na doživotí ve Věznici Karviná

V této věznici zahrnuje oddělení pro umístování odsouzených pouze jedno patro z křídla hlavní budovy. Kapacita oddělení je v porovnání s dalšími místy pro výkon trestu nižší. Je stanovena na osm odsouzených, v současné době je umístěno šest doživotních vězňů a k dispozici pro aktivity programu zacházení je jedna kulturní místnost a jedna víceúčelová místnost.

Věznice nabízí odsouzeným na doživotí tyto aktivity programu zacházení:

A) Přírodopisná aktivita- cílem této formy penitenciárního zacházení je působit na doživotně odsouzené tak, aby byla chráněna společnost ve smyslu snižování rizik souvisejících s vnitřní bezpečností a s kriminogenními potřebami odsouzených. Takovéto snížení rizik souvisejících s vnitřní bezpečností vede k nižší míře dekompenzace a tenzi v rámci dlouhodobého výkonu trestu, zvládnutí těchto rizik je základnou pro zvládnutí kriminogenních rizik

Podstatou této aktivity je poznání toho, že vůbec existují široké spektrum kultur vyznačujících se odlišnou tradicí a zvyky, vést odsouzené k schopnosti tolerance k odlišnostem. V kroužku se účastníci seznamují s profilem cizích států, získají ucelených

informací, které umožní účastníkům aktivity porovnání životní úrovně v nich s naší životní úrovní.

B) Základy čtení a psaní - cílem je vytváření předpokladu pro získávání návyku trávení volného času způsobem uspokojujícím obecně i zvláštní potřeby odsouzených a zároveň neodporujícím běžným normám společnosti a jejím zákonům. Mimo to pak zlepšuje orientaci odsouzených ve znalostech českého jazyka a naučení všech písmen v abecedě, naučit se podepsat, naučit se vypsát si žádost atd. Rozvíjet a upevňovat u odsouzených výše uvedené teoretické znalosti a vědomosti, pravidelnou účastí na aktivitě získávat předpoklady pro správnou komunikaci. Vedle vědomostí si jedinec osvojuje schopnost samostatně studovat, doplňovat si vzdělání, schopnost samostatně myslet a popřípadě objevovat poznatky nové.

C) aktivita playstation/video klub, šipky, kondiční cvičení - cílem je vytváření předpokladu pro získávání návyku trávení volného času způsobem uspokojujícím obecně i zvláštní potřeby odsouzených a zároveň neodporujícím běžným normám společnosti a jejím zákonům. Dílčí cíle zahrnují zájem prováděním pravidelné tělesné aktivity formovat a rozvíjet stávající pohybový návyk, eliminovat nadbytečnou energii a agresi, pravidelnou účastí na aktivitě získávat předpoklady pro kvalitní trávení volného času.

D) aktivita společenské a kolektivní hry- jedná se o zájmovou aktivitu zaměřenou na utváření vztahů mezi odsouzenými, utváření skupinového citění, překonávání záporných reakcí a řešení konfliktních situací. Tato záměrná, skupinová činnost klade důraz na aktivní formy působení na odsouzené, osvojování nezbytných dovedností jak pro další výkon trestu, tak pro další život odsouzených vůbec. Cílem je vytváření předpokladu pro získávání návyku žádoucí formy trávení volného času, posilovat jejich pocit odpovědnosti k sobě samému, zlepšení sebeovládání a celkové zvýšení sebedůvěry a kompetence v osobním životě.

Z uvedeného přehledu vyplývá, že činnosti uskutečňované s cílovou skupinou odsouzených ve věznici jsou zaměřeny na praktické dovednosti a jednoduchou formu práce. Jde o stav vyvolaný především typologií odsouzených umístěných v této věznici, kdy se jedná zpravidla o jednoduché osobnosti bez schopností zvládat náročnější činnosti, formulovat a vyjadřovat vlastní pocity a reagovat na vnější podněty s hlubším intelektuálním obsahem. Otázkou pak je, jak bude uplatňován § 10 odst. 3 nařízení GŘ VS č.66/2013, kde se

uvádí, že kritériem pro vyřazení odsouzeného z OZSTZ je jeho zapojení do speciálně výchovné aktivity, když takováto činnost není odsouzeným nabízena.

7. Zásady výkonu trestu s uplatněním principu vnitřní diference v jednotlivých věznicích

Zásady vnitřní diference jsou dány řádem výkonu trestu, který stanovuje obecné zásady pro rozdělení odsouzených do tří skupin vnitřní diference, kdy hlavním kritériem pro toto rozdělení je způsob chování odsouzeného po dobu výkonu trestu a jeho přístup k plnění programu zacházení. Takto jsou odsouzení v jednotlivých typech věznic zařazováni do I., II. a III. skupiny vnitřní diference, kdy skupina I. požívá nejvyššího rozsahu výhod a dalo by se říct benefitů za své chování. Naopak III. skupinu vnitřní diference tvoří odsouzení s velmi problematickým chováním, kteří se odmítají podrobit výchovnému působení ze strany personálu věznic a často se dopouští negativních projevů chování. Proto je u nich uplatňován režim se největším rozsahem represivních prvků k omezení možnosti dopouštět se porušování řádu věznic a jiných přestupků.

Kromě řádu výkonu trestu jsou podmínky pro vnitřní diferenciaci upraveny ve vnitřních řádech jednotlivých věznic. Tento interní normativní akt⁶⁸ je nástrojem, jak přizpůsobit výkon trestu obecně upravený vyhláškou ŘVOTS na místní podmínky v jednotlivých věznicích. Přes opakované snahy o zavedení jednotného vnitřního řádu pro jednotlivé typy věznic určené zákonem, se nakonec vždy vězeňská služba vrátila k modelu, kdy každá věznice má vlastní předpis upravující realizaci práv a povinností vězňů a způsoby zacházení s odsouzenými ve věznicích.

Jestliže se v této práci zaměříme na postavení odsouzených na doživotí, pak právě ve způsobu jakým jsou upraveny podmínky pro výkon tohoto trestu ve věznicích vnitřním řádem, vzniká největší prostor pro odlišnosti mezi jednotlivými věznicemi a tato skutečnost, jak uvidíme dále, se pak promítá do úspěšnosti odsouzených při podání žádosti o přeřazení.

Z hlediska odsouzených jsou na zásadách vnitřní diference podstatné dva důsledky, které toto zařazení vyvolá. Jednak je to skutečnost, že při rozhodování soudu o přeřazení do nižší skupiny výkonu trestu a také při rozhodování o podmíněném propuštění je

⁶⁸KUBŮ, L., HUNGR, P., OSINA, P. *Teorie práva*, s. 60 – 62.

soud zásadním způsobem ovlivněn právě tím, v jaké skupině vnitřní diferenciaci je odsouzený zařazen. Tato informace totiž vypovídá o tom, jak odsouzený plnil program zacházení, jaká byla další úroveň jeho chování ve výkonu trestu. Je tedy zřejmé, že odsouzení mají zájem na tom, aby v době rozhodování o jejich žádostech, byli zařazeni do I. skupiny vnitřní diferenciaci. Kromě toho další prvkem, který je velmi významný, jsou tzv. motivační činitele vnitřní diferenciaci. Jde o jednotlivé úlevy či výhody při pobytu ve vězení, které usnadňují život odsouzeného za mřížemi. Jde o zcela konkrétní prvky, kterými mají být odsouzení motivováni k lepším výsledkům při realizaci programu zacházení, interakci se zaměstnanci i k příznivějším projevům chování mezi sebou.

Tyto prvky vybírá každá věznice sama, podle možností, jaké jsou k dispozici vzhledem k stavebně technickému vybavení věznice, personálním možnostem či kapacitě věznice ve smyslu naplnění předpokládaného stavu ubytovaných vězňů.

Protože ZVTOS stanovuje základní pravidla pro výkon trestu na doživotí, která jsou závazná pro všechny místa, kde je tento typ trestu vykonáván, umožňuje právě uplatnění zásad vnitřní diferenciaci způsob jak uzpůsobit místní podmínky pro výkon trestu konkrétní věznici.

Je to tedy jeden z nejdůležitějších instrumentů, pomocí kterého dochází k diferenciaci podmínek pro jednotlivé věznice.

7.1 Zásady pro výkon trestu ve Věznici Mírov

V této věznici vykonávají trest odsouzení muži ve skupinách:

- dozor
- ostraha
- zvýšená ostraha

V rámci výkonu trestu odsouzených v nejpřísnější skupině je dle ZVTOS §58 odst. 3 ve věznici zřízeno také Oddělení pro odsouzené s poruchou duševní a poruchou chování – specializované oddělení. Dále zde je Oddělení se zesíleným stavebně technickým zabezpečením, kde vykonávají trest odnětí svobody odsouzení na doživotí. K 31. 3. 2014 jsou ve v oddělení ubytování tři odsouzení z cílové skupiny, v průběhu výzkumu k práci se zde

prostřídali další tři odsouzení, tedy celkem zde bylo dotazováno šest respondentů. Zbytek kapacity oddělení tvoří velmi nebezpeční odsouzení dle § 72a odst. 1 písm. d).

Zvláštností této věznice je jednak skutečnost, že po změně politického režimu došlo k přeměně věznice na zařízení, kde byli k výkonu trestu umísťováni odsouzení za nejzávažnější zvláště nebezpečné zločiny a od roku 1991 až do roku 2000 byla jedinou věznicí, kde byl vykonáván trest odnětí svobody na doživotí. Rovněž je to věznice, které jako jediná prošla zkušeností s útekem odsouzeného z této skupiny vězňů. Tyto okolnosti způsobily jednak mnohé změny v způsobu zacházení s těmito odsouzenými a zároveň i bohaté zkušenosti personálu s tímto typem vězňů, na který je změřena řada zvláštních předpisů a činností z oblasti zacházení s vězněnými osobami.

Věznice je zvláštní mimo jiné svým architektonickým řešením. Skutečnost, že se jedná o hrad z 14. století se i přes mnohé rekonstrukce budov odráží v dispozičním řešení ubytování. Proto v hlavní části budov pro ubytování odsouzených v typu zvýšená ostraha nejsou výjimkou cely pro patnáct a v době vysokého naplnění či překročení kapacity i pro více než dvacet odsouzených. To se však netýká doživotně odsouzených. Pro tento typ výkonu trestu bylo vybudováno zvláštní oddělení, které splňuje kritéria pro ubytování dle ZVTOS § 71 odst. 3 tak, aby bylo možné odsouzené ubytovat zpravidla po jednom.

Odsouzeným je k realizaci vycházek vyhrazen prostor II. nádvoří komplexu budov, kde je pletivem ohraničená část pro vycházky. Pro odsouzené k doživotním trestům je určen prostor v jiné části věznice, tzv. malý dvůr, tedy III. nádvoří. Jde o zmenšenou verzi základního vycházkového prostoru ohraničenou drátěným plotem, obklopeném vysokými hradními budovami. Protože jde o jediné místo, kde mohou mít odsouzení kontakt s prostředím mimo oddělení, je mu zde věnována větší pozornost.

Odsouzení jsou rozdělováni do tří skupin vnitřní diferenciaci ve všech typech výkonu trestu. Každé skupině je poskytován jiný rozsah možností jak uplatnit výhody pro konkrétní diferenciační skupinu.

Pokud jde odsouzené v OZSTZ jsou tito ubytováni v jednom z podlaží severní části budovy s hlavní ubytovací kapacitou. Ačkoli byla pro tuto skupinu v minulosti rekonstruována samostatná budova, nakonec bylo zřízeno nové oddělení, kde jsou tito vězni umístěni. V oddělení je kapacita jedenáct odsouzených, v současné době jsou zde umístěni tři doživotní vězni, zbytek jsou odsouzení dle dalších skupin uvedených v § 72a odst. 1 písm. b), c), d) ZVTOS. Oddělení je stavebně i elektronicky odděleno od dalších částí věznice.

V tomto oddělení se dále realizují tzv. dílčí prohlídky cel nejméně jedenkrát týdně (v jiných odděleních 1 x za čtvrt roku). Reálně se tato činnost uskutečňuje tak, že veškeré zařízení cely, včetně osobních věcí odsouzených je podrobena důkladné prohlídce. Na závěr proběhne osobní prohlídka odsouzeného. Uvádím tuto skutečnost pro dokreslení metod práce s odsouzenými v OZSTZ a psychologickým důsledkům, které to u odsouzených vyvolává.

Za zmínku rovněž stojí fakt, že odsouzeným ubytovaným v OZTSZ ve Věznici Mírov jsou odebírány potraviny v kovových obalech a další věci osobní potřeby, které si odsouzení musejí ukládat do skříněk umístěných na chodbách oddělení. V ŘVTOS je v § 17 odst. 1 uvedeno, že se odsouzenému k ubytování poskytne uzamykatelná skříňka. Jestliže se v § 17 hovoří o ubytování, opakovaně se tak označují místnosti, ložnice či cely. O ukládání osobních věcí mimo celu, však žádný předpis nehovoří, přesto se tak v OZSTZ děje, aniž by bylo zřejmé, o jakou normu se toto pravidlo vyjádřené ve Vnitřním řádu Věznice Mírov čl. 37 odst. 4 opírá. Toto opatření není uplatňováno v žádné z dalších dotčených věznic.

Dále se budu zabývat pouze možnostmi k nadstandardním požitkům dle zařazení do prostupné skupiny vnitřní diferenciaci pro odsouzené v typu ostraha a zvýšená ostraha. Pro ucelený přehled jsme využily tabulku motivačních faktorů vnitřní diferenciaci obsaženou ve vnitřním rádu věznice⁶⁹.

Mezi motivační činitele ve Věznici Mírov jsou zařazeny následující instituty:

- a) podání návrhu ředitele věznice na přeřazení do mírnějšího typu věznice
- b) podání návrhu ředitele věznice na podmíněčné propuštění
- c) povolení k opuštění věznice až na 24 hodin v souvislosti s návštěvou nebo programem zacházení dle § 45 odst. 2 písm. h) ZVTOS
- d) povolení k opuštění věznice v souvislosti s návštěvou dle § 19 odst. 7 ZVTOS
- e) účast na organizovaných akcích mimo věznici § 52 odst. 5 a § 53 odst. 6 ŘVTOS
- f) umožnění volného pohybu uvnitř věznice
- g) povolení vyššího počtu osob k návštěvě
- h) návštěva bez zrakové a sluchové kontroly
- i) povolení navštěvovat posilovnu dle vydané povolenky
- j) zúžení doby k uzamykání cel

⁶⁹ Vnitřní rád Věznice Mírov platný k 1. 1. 2014.

- k) účast na kulturních akcích ve věznici
- l) doba stanovená ke sledování televize
- m) jednorázový nákup
- n) podání návrhu ředitele věznice na zařazení odsouzeného do standardního oddílu VT
- o) možnost realizace návštěvy bez dělicí přepážky

Uvedené body mají odsouzené motivovat k většímu zájmu o práci na realizaci programu zacházení, jehož úspěšné plnění je hlavním kritériem pro zařazení do nižší skupiny vnitřní diferenciací a tím i získání uvedených výhod při výkonu trestu.

Body n), o) jsou určeny výhradně pro odsouzené zařazené do OZSTZ, a to pouze pro odsouzené v I. a II. SVD, kdy u odsouzených zařazených do II. SVD je tato možnost poskytována jen ve výjimečných případech, jak je uvedeno ve vnitřním řádu. Podle sdělení zaměstnanců věznice nebyla u žádného z odsouzených v II. SVD prozatím nikdy realizována. Naopak body b), c), d), e), f), g) se v typu zvýšená ostraha neuplatňují vůbec, body i) a j) pak neplatí pro odsouzené na doživotí. Je tedy zřejmé, že pro odsouzené v OZSTZ je dostupných pouze sedm bodů z patnácti, zatímco po přeřazení do typu ostraha by jejich možnost dosáhnout na jednotlivé motivační prvky byla nepoměrně vyšší.

7.2 Zásady pro výkon trestu ve Věznici Valdice

Věznice ve Valdicích patří mezi největší vězeňská zařízení v České republice. Její kapacita v porovnání s Věznicí Mírov či Karviná je více než dvojnásobná. Tomu také odpovídá dispoziční uspořádání areálu věznice, který se skládá z rozlehlého komplexu budov. Nejstřeženějším místem, a to jak personálním zajištěním, tak stavebně technickými opatřeními je ubytovna E, kde jsou zařazováni odsouzení dle § 72a ZVTOS.

Ve věznici vykonávají trest odsouzení v typu

- s dozorem,
- s ostrahou,
- se zvýšenou ostrahou,

Je zde zřízeno specializované oddělení pro výkon trestu odsouzených s poruchou duševní a poruchou chování ve věznici se zvýšenou ostrahou a oddělení specializované pro výkon trestu odsouzených s poruchou osobnosti a chování způsobenou užíváním návykových látek ve věznici se zvýšenou ostrahou a oddělení se zesíleným stavebně technickým zabezpečením v typu zvýšená ostraha.⁷⁰

Ze specifických pravidel v OZSTZ patří mezi podstatné rozdíly to, že tito odsouzení se pohybují výhradně v rámci budovy E a přilehlého vycházkového prostoru. Ten je tvořen tzv. vycházkovými boxy, což je stavebně ohraničený prostor o rozměru přibližně 50m², který je obestavěn vysokou zdí, tak aby nemohlo docházet ke kontaktu s dalšími odsouzenými při vycházce. V jednom boxu může být při vycházce současně nejvíce pět odsouzených, jednotlivý odsouzení ve skupině jsou obměňováni tak, aby nemohli navazovat dlouhodobé kontakty. I když je zde zřejmý bezpečnostní důvod takového zacházení, je otázkou zda pro zajištění vnitřní bezpečnosti jde o nezbytné opatření.

Odsouzeným v I. a výjimečně ve II. SVD se v tomto oddělení umožňuje individuální výzdoba cely ve formě nástěnky, na které lze měnit její obrazový obsah, nikoliv její velikost nebo umístění. Jiná výzdoba není povolována.

Na rozdíl od mírovské věznice, zde mohou mít odsouzení všechny své osobní věci, tedy včetně potravin, uloženy v osobní skříňce v cele. Systém odděleného ukládání osobních věcí v kovových nebo skleněných obalech se zde neuplatňuje. V celách všech odsouzených je televizor umístěný v uzamykatelné plechové skříni, jehož sledování je umožňováno v čase dle zařazení do prostupné SVD a jako neformální sankce může být skříňka uzamčena a sledování TV tak zabráněno.

Dílčí prohlídky cel probíhají nejméně jedenkrát týdně, kdy součástí takové prohlídky je i důkladná osobní prohlídka těla odsouzeného. Na okolnosti paušálního uplatňování tohoto opatření jsme upozorňovali v kapitole o veřejném mínění v odstavci věnovanému působení veřejného ochránce práv.

Z motivačních činitelů pro skupiny vnitřní diferenciací jsou pro odsouzené v typu ostraha a zvýšená ostraha přístupné tyto možnosti:

- a) podání návrhu ředitele věznice na přeřazení odsouzeného do věznice s mírnějším režimem,
- b) podání návrhu ředitele věznice k podmíněnému propuštění nebo připojení se k takovému návrhu,

⁷⁰Vnitřní řád Věznice Valdice platný k 1. 1. 2014.

- c) udělení odměny podle § 45 odst. 2, písm. h) ZVTOS,
- d) udělení odměny podle § 45 odst. 2, písm. g) ZVTOS,
- e) předložení návrhu k realizaci opuštění věznice v souvislosti s návštěvou podle § 19 odst. 7 ZVTOS pro odsouzené podle § 53 odst. 7 ŘVTOS,
- f) účast na akcích realizovaných mimo věznici nebo za účelem plnění programu zacházení, a to pro odsouzené podle § 53 odst. 6 ŘVTOS,
- g) realizace vycházek podle možností věznice v rozsahu až 1,5 hodiny,
- h) podle podmínek věznice povolení návštěv bez zrakové a sluchové kontroly zaměstnanců věznice podle § 19 odst. 5 ZVTOS,
- i) přednostního zařazení do práce,
- j) jednorázového nákupu do výše 800,- Kč,
- k) účasti na pořádaných kulturních akcích ve věznici,
- l) využívání místnosti pro kondiční cvičení,
- m) sledování televizních programů do 24 hodin,
- n) používání dalších věcí pro aktivity programu zacházení,
- o) možnost opuštění věznice v souvislosti s návštěvou,
- p) možnost účasti na akcích realizovaných mimo věznici v rámci plnění programu zacházení.

Z uvedených motivačních činitelů jsou pro odsouzené v typu zvýšená ostraha dosažitelné body a), b), g) - n), odsouzeným na doživotí se pak dle řádu OZSTZ neumožňuje realizace návštěv bez zrakové a sluchové kontroly. Reálně se pak u odsouzených na doživotí nepovoluje využití bodů b) – h), k), o) a p).

7.3 Zásady pro výkonu trestu ve Věznici Karviná

Věznice v Karviné je jednou z nejmenších věznic v České republice. Její kapacita je pouhých 203 odsouzených. Neobvyklá je i urbanistická lokalita umístění věznice v centru města a s tím související způsob vnější ochrany budov. Protože se jedná o objekt původně vybudovaný jako vazební věznice, je jeho dispoziční uspořádání značně odlišné od běžných věznic pro výkon trestu. Jsou zde vybudovány cely převážně s malou ubytovací kapacitou, zpravidla pro dva až čtyři odsouzené, a tak tato věznice využívána k umístění odsouzených se specifickými potřebami zacházení, zejména pak v oblasti zdravotní péče a problémů způsobených vysokým věkem.

Do věznice jsou zařazováni odsouzení v typu

- dozor
- ostraha
- zvýšená ostraha

Je zde zřízeno specializované oddělení pro odsouzené s mentální retardací, dále specializované oddělení pro odsouzené trvale pracovní nezařaditelné v typu ostraha a zvýšená ostraha.⁷¹

Z možných motivačních činitelů jsou u odsouzených v typu ostraha a zvýšená ostraha využívány:

- a) podání návrhu ředitele věznice na přeřazení odsouzených do věznice s mírnějším režimem,
- b) podání návrhu ředitele věznice k podmíněnému propuštění nebo připojení se k takovému návrhu,
- c) udělení odměny podle § 45 odst. 2, písm. h) ZVTOS,
- d) udělení odměny podle § 45 odst. 2, písm. g) ZVTOS,
- e) předložení návrhu k realizaci opuštění věznice v souvislosti s návštěvou podle § 19 odst. 7 ZVTOS,
- f) udělení volného pohybu k návštěvě akcí realizovaných mimo věznici nebo za účelem plnění programu zacházení anebo k docházce do školy, při plnění pracovních úkolů, a to podle příslušných ustanovení ŘVTOS,
- g) povolení návštěv až 5 osob,
- h) podle podmínek věznice povolení návštěv bez zrakové a sluchové kontroly zaměstnanců věznice podle § 19 odst. 5 ZVTOS,
- i) jednorázového nákupu do výše 800,- Kč,
- j) účasti na pořádaných kulturních akcích ve věznici bez omezení,
- k) využívání místnosti pro kondiční cvičení,
- l) rozsah sledování televizních programů, není-li dále specifikováno je omezen do 24 hodin,
- m) uplatnění estetických prvků v ubytovacím prostoru v maximálním rozsahu,
- n) používání dalších věcí pro aktivity programu zacházení.

⁷¹Vnitřní řád Věznice Karviná platný k 1. 1. 2014.

Vůči odsouzeným v typu zvýšená ostraha jsou pak omezena opatření v bodě c) – g), j). Odsouzení na doživotí navíc nemohou využívat výhody v bodě m).

Ze specifík zacházení s odsouzenými na doživotí uvádíme především omezení v nemožnosti získání pracovního zařazení. Zatímco celková úspěšnost zařazování odsouzených do zaměstnání ve věznici je asi 54%.

Odsouzeným na doživotí jako jediným není umožněna žádná individuální výzdoba cel. Vybavení cel v OZSTZ této věznici je v porovnání s ostatními místy výkonu trestu na doživotí nejvíce omezeno jak do množství, tak do možnosti uzpůsobit si prostředí cely vlastním potřebám odsouzeného. Rovněž prostory k realizaci programu zacházení jsou ve srovnání s ostatními méně vybavené.

Rovněž v tomto oddělení jsou dílčí prohlídky cel prováděny s velmi vysokou frekvencí, tj. až dvakrát týdně.

Z uvedeného přehledu vyplývá, že odsouzeným na doživotí zařazeným v I. a výjimečně i v II. SVD je ve Věznici Valdice nad rámec ostatních věznic umožňováno používání dalších věcí pro aktivity programu zacházení, ačkoli jde o výhodu jen zdánlivou, neboť tato kompetence ze zákona náleží řediteli věznice vždy. Přesto její zvýraznění mezi motivačními činiteli snad zvyšuje šanci odsouzeného uspět s žádostí o povolení užívání takové věci. Dalším motivačním činitelem nad rámec ostatních věznic je přednostní právo na zařazení do práce a realizace vycházek podle možnosti věznice v rozsahu až 1,5 hodiny pro ods. v I. a II. SVD.

Ve Věznici v Karviné pak odsouzeným na doživotí není umožňováno využívání místnosti ke kondičnímu cvičení, což je omezení platné pro všechny odsouzené v typu zvýšená ostraha.

V zásadě lze uvést, že uváděné motivační činitele ve všech věznicích jsou dostupné pro odsouzené zařazené do I. SVD pro odsouzené v typu ostraha v plné míře, pro odsouzené v typu zvýšená ostraha částečně, výjimečně se pak umožňuje jejich využití odsouzeným ve II. SVD. Ve III. SVD se tyto výhody neuplatňují, vyjma možnosti uskutečnit týdenní nákup do výše 400 Kč pro jednorázový nákup, kdy lze nakupovat vždy dvakrát týdně a možnost sledování televizních programů do 20.00 hod.

Z uvedeného je opět zřejmé, jak zásadně se změnil podmínky pro výkon trestu odsouzených na doživotí v případě přeřazení do věznice s ostrahou.

8. Zákonná úprava přeřazení odsouzeného do nižšího typu věznice

Trestní zákoník v § 57 stanoví zásady pro rozhodnutí soudu o přeřazení do věznice jiného typu. Především je nutné zdůraznit, že toto přeřazení je možné pouze o jeden stupeň, a to jak do mírnějšího, tak do přísnějšího typu VTOS. K této problematice se vztahuje také ustanovení § 324 Tr. ř., které stanoví místní příslušnost soudu a to tak, že rozhoduje soud podle místa výkonu trestu odnětí svobody. V řízení rozhoduje senát okresního soudu pro trestní řízení. Tato skutečnost není v Evropě zcela běžná. Naopak, obvyklejší je model, kdy o přeřazení odsouzeného rozhoduje ředitel věznice či nadřízený orgán vězeňské správy.⁷²

Dle § 57 odst. 2 Tr. z. soud při svém rozhodnutí vychází především z přesvědčení, že s ohledem na dřívější výkon trestu toto rozhodnutí přispěje k další nápravě odsouzeného. Při svém rozhodování tedy soud dle dikce zákona vychází především z informací, které osvědčují průběh výkonu trestu u odsouzeného⁷³. Zejména pak jde o úroveň plnění povinností, vyplývajících ze zákona a podzákoných norem, které stanovují pravidla pro VTOS. O tom, jak se odsouzený choval při VTOS, se soud informuje zejména prostřednictvím pracovníků věznice, kteří k tomu účelu vyhotoví hodnocení odsouzeného, kde se vyjadřují převážně pracovníci oddělení výkonu trestu. Jde o speciálního pedagoga, psychologa a sociálního pracovníka, kteří poskytují poznatky o odsouzeném vychovateli, a ten pak zpracuje toto hodnocení, které předkládá ke schválení řediteli věznice a následně je postoupeno soudním orgánům. Ve svém stanovisku se ředitel může v tomto hodnocení k žádosti odsouzeného připojit.

Kromě uvedeného hodnocení se mohou k žádosti odsouzeného připojit i osoby či organizace, které mají o odsouzeném bližší informace, a mohou tak soudu ozřejmit další okolnosti vztahující se k řízení formou výslechu svědka při řízení o přeřazení, případně jiným soudem určeným způsobem.

⁷² MEZNÍK, J. *Základy penologie*, s. 44

⁷³ ŠTĚRBA, V. *Penologie*. s. 71 – 72.

Základní pravidla pro procesní rozhodování určuje Tr. ř. v § 324 odst. 2, kde se stanoví, že odsouzeného je třeba před rozhodnutím vyslechnout. Kromě sdělení, zda odsouzený trvá na své žádosti má soud za úkol zjistit další okolnosti průběhu výkonu trestu, eventuálně objasnit připomínky odsouzeného k hodnocení věznice.

Další možností dokazování ze strany soudu je pak zpracování znaleckého posudku na osobu odsouzeného. Tato možnost je však při řízení s odsouzenými k jiným než výjimečným trestům na doživotí častěji využívána při řízení o podmíněčném propuštění než při přerazování odsouzených.

Z uvedeného pak vyplývá, že skutečně klíčový význam má hodnocení osoby odsouzeného ze strany vězeňské služby.

Dalším zákonným kritériem pro přerazení je pak plynutí času, kdy odsouzené v typu zvýšená ostraha nelze přeradit před uplynutím jedné čtvrtiny uloženého trestu a v případě odsouzených na doživotí pak nelze odsouzeného přeradit dříve než před vykonáním deseti let uloženého trestu⁷⁴.

Dále zákon určuje, že do věznice s dozorem a věznice s dohledem nelze přeradit odsouzeného, který se má na základě rozhodnutí soudu podrobit ochrannému léčení v ústavní formě, nebo odsouzeného, kterému byl uložen trest vyhoštění.

8.1 Právní úprava de lege lata a de lege ferenda

Právní úprava de lege lata tedy ponechává veškeré rozhodování o zařazení odsouzeného do některého z typů věznic v rukou soudu. To je zcela v souladu s ústavou, kde je v čl. 90 uvedeno, že pouze soudy rozhodují o vině a trestu. Dále se k problematice vztahuje čl. 8 odst. 2 LZPS, který říká, že nikdo nesmí být stíhán a zbaven svobody jinak než z důvodů a způsobem, který stanoví zákon. Za důležité je pro institut přerazení slovo způsobem, z kterého vyplývá, že o způsobu, jakým se realizuje forma zbavení svobody, musí rozhodovat zákon. Kromě uvedených pravidel, je pak významný ZVTOS a další zákonné a podzákonné normy, které oblast upravují. Zajímavý pohled na institut přerazení podává usnesení Ústavního soudu ze dne 21. 10. 2008 sp. zn. I.ÚS 1785/08 bod III. Kde soud vyjmenovává jednotlivá kritéria pro rozhodnutí a vyjadřuje se i k institutu vnitřní diferenciaci.

Jak je uvedeno v kapitole 5, jsou z hlediska jednotlivých modelů okolních států k dispozici dva různé přístupy. Jednak rozhodnutí o způsobu výkonu trestu svěřené soudu,

⁷⁴ NAVRÁTILOVÁ, J. *Výjimečný trest*, s. 66.

např. Slovensko, Polsko nebo stav, kdy o tomto rozhoduje vězeňská služba sama a soudy rozhodují pouze o vině a době výkonu trestu odnětí svobody, např. Německá spolková republika, Francie, Itálie a další státy západní Evropy.

Pohled na vývoj právní úpravy de lege ferenda se může opírat o pokus o změnu uspořádání věznic v české republice z nedávné minulosti.

I v České republice nyní probíhá diskuze o budoucí změně uspořádání věznic a pravidel pro zařazování vězňů do jednotlivých typů. V roce 2013 byl v poslanecké sněmovně projednáván návrh na změnu dosavadních čtyř typů věznic na dva nové typy označované jako věznice a věznice se zvýšenou ostrahou. O zařazení by rozhodoval soud. V rámci prvního typu se pak měla zřizovat tři druhy oddělení s nízkým, středním a vysokým stupněm zabezpečení. O zařazení do jednotlivých druhů v rámci prvního typu by rozhodovala vězeňská služba. Návrh zákona však nebyl předchozí sněmovnou projednán a v současné době se o jeho opětovném podání neuvažuje s tím, že je třeba novu zvážit důsledky takové změny pro organizaci vězeňské služby.

Přesto se domnívám, že poslední návrh změny zákona z roku 2013 byl přijatelným kompromisem mezi ústavním pravidlem o tom, že pouze soudy rozhodují o vině a trestu a skutečností, že je to právě vězeňská služba, která by měla umět nejlépe zvážit bezpečnostní rizika na základě charakteristik osobnosti odsouzeného, a také by se tím zrychlil samotný proces rozhodování o opatřeních uplatňovaných vůči odsouzenému v rámci výkonu trestu odnětí svobody. Na druhé straně bych jako výsledek nynější diskuze uvítal, pokud by vzešla pevná pravidla pro posuzování jednotlivých kritérií o zařazení či přeřazení odsouzených mezi jednotlivými skupinami a zároveň se domnívám, že by bylo vhodné omezit prostor pro vlastní uvážení ze strany ředitelů věznic, aby takováto rozhodnutí nebyla využívána jako forma trestání či řešení problémů s ubytováním vězňů. Pokud by zůstala zachována možnost podat proti rozhodnutí vězeňské služby stížnost k soudu, podobně jako je tomu v Německu, pak se domnívám, že by byla zajištěna dostatečná ochrana ústavních práv na spravedlivé a nezávislé posouzení svých práv, jak o tom hovoří čl. 36 LZPS.

8.2 Návrh podaný ředitelem věznice

Podle § 11 odst. 1 ZVTOS a § 39 odst. 2 ŘVTOS vyplývá řediteli věznice povinnost podat návrh na přeřazení odsouzeného do nižšího typu věznice, pokud se domnívá, že tím bude zvýšena úspěšnost při dosahování účelu výkonu trestu, kterým je § 1 odst. 2 ZVTOS působit na odsouzené tak, aby snižovali nebezpečí recidivy svého kriminálního chování a vedli po propuštění řádný život.

Toto ustanovení ukládá sice ředitelům povinnost konat, avšak na základě subjektivního přesvědčení o důsledcích dalšího výkonu trestu pro odsouzené. Jde tedy o imperativní normu, avšak jen stěží vynutitelnou. Otázkou totiž zůstává, kdy je dostatečně důvodné ono přesvědčení o další prospěšnosti výkonu trestu v jiné než stávající skupině. Za svoji praxi jsem se setkal se situacemi, kdy odsouzení získali kázeňské odměny v rozsahu desítek, a přesto nebyl návrh podán, neboť pro věznici bylo výhodnější, aby odsouzený zůstal v dosavadním místě výkonu trestu, například z důvodu jeho odborné kvalifikace. Naopak mohu tvrdit, že v některých případech byli k přeřazení navrženi odsouzení, kteří nebyli po dobu dosavadního průběhu věznění bezproblémoví, a z toho důvodu bylo pro věznici výhodnější, pokud byli přeřazeni, a pak také přemístěni k dalšímu výkonu trestu do jiného místa. Toto tvrzení je jistě spíše subjektivním hodnocením než objektivním faktem, ale jsem přesvědčen, že pokud by tomuto problému byla věnována větší pozornost, byla by zjištěna fakta odůvodňující tento závěr. Rovněž Mgr. Kozák soudce Okresního soudu v Šumperku v rozhovoru uváděl, že návrhy ředitele věznice pro něj nemají vysokou váhu, neboť často bývají k přeřazení navrhováni odsouzení, kteří dle soudu nesplňují stanovená kritéria.

Pokud jde o § 39 odst. 3, pak doplňuji, že odbornými zaměstnanci, kteří navrhují podání žádosti, jsou především vychovatel, který provádí hodnocení programu zacházení v pravidelném půlročním intervalu a dále speciální pedagog, který provádí aktualizaci tohoto programu podle místních podmínek. Návrh mohou iniciovat i jiní zaměstnanci – psycholog, sociální pracovník, avšak znovu si dovoluji doplnit osobní zkušenost, že podnět k podání takového návrhu byl za dobu mé praxe vždy iniciován ze strany vedení věznice a následně realizován vychovatelem.

Návrh může ředitel podat také na přeřazení do přísnějšího typu věznice, což se však netýká cílové skupiny odsouzených pro tuto práci, neboť ti nastupují k výkonu trestu vždy do věznice se zvýšenou ostrahou a mohou tak již jen postupovat do mírnější věznice, ačkoli je možné, že poté co byli přeřazeni do věznice s ostrahou, bude podán návrh na jejich opětovné

zařazení do typu zvýšené ostrahy, pokud se v jejich chování projeví tak závažné nedostatky, jaké předpokládá § 57 odst. 3 Tr. z.

8.3 Návrh podaný odsouzeným

Druhou možností, jak iniciovat řízení o přeřazení do nižšího typu věznice je žádost podaná odsouzeným. K této žádosti se vztahují částečně stejná kritéria jako na návrh ředitele, v některých aspektech se však podmínky pro podání liší.

Tak především je rozdíl v tom, že odsouzený sám může požádat o přeřazení pouze do nižšího typu věznice, tedy do věznice s mírnějším výkonem trestu odnětí svobody. Dále pak pro odsouzeného nikdy nevyplývá povinnost požádat o takové přeřazení, vždy jde jen o oprávnění tuto žádost podat. Zásadní rozdíl pak pro odsouzené spočívá v nutnosti naplnit časové kritérium, jak je stanoví obecně § 57 odst. 6 Tr. z., tedy vykonání jedné čtvrtiny celkového trestu, nejméně však šesti měsíců. Pro odsouzené na doživotí toto pravidlo neplatí a dle § 57 odst. 4 písm. a) musí odsouzený na doživotí vykonat ve skupině zvýšené ostrahy nejméně deset let.

Ostatní okolnosti řízení o přeřazení budou obdobné jako u návrhu podaného ředitelem. Zejména se jedná o podklady, na jejichž základě bude soud rozhodovat. I zde je klíčovým důkazem hodnocení průběhu výkonu trestu zpracované odbornými zaměstnanci věznice.

Pokud jde o důvody k podání této žádosti, lze se domnívat, že jimi jsou především příznivější podmínky pro život ve vězení. Ty jsou dány například vyšší mírou volnosti pohybu ve věznici v mírnějším typu ostrahy. Lepší možností využívání odborných služeb poskytovaných specialisty věznice a také vyšší pravděpodobnost pracovního zařazení, která obvykle roste s menší mírou zajištění ostrahy pro pracoviště, neboť je pak snazší realizovat výrobní a jiné pracovní činnosti ve věznici či mimo ni a tím se zvyšuje počet nabízených pracovních míst.

Ostatně pracovní zařazení je také nejčastějším důvodem, pro který odsouzení takovou žádost nepodávají, ačkoli jinak splňují všechny předpoklady. Neboť pokud se odsouzeným podaří získat pracovní místo ve věznici, nechtějí pak riskovat přemístění do jiné věznice, sice s mírnějším režimem, ale nejistou možností pracovního zařazení. Dalším důvodem, pro který odsouzení nevyužívají tuto zákonem nabízenou možnost, je pak výkon trestu blízko sociálnímu zázemí vlastní rodiny. Zejména přeřazení z typu zvýšené ostrahy do

ostrahy má často za následek přemístění do jiné věznice, což může být místo vzdálené místu trvalého bydliště odsouzeného či jeho blízkých.

8.4 Podstatné okolnosti rozhodnutí vyplývající z individuálních rozhodnutí soudu

Pro výzkum k diplomové práci jsem zvolil dvě hlediska na diferenciaci v dosažitelnosti institutu přeřazení do nižšího typu věznice pro odsouzené na doživotí. První hledisko je vliv místních podmínek ve věznicích, kde je tento typ trestu vykonáván, druhé hledisko pak hodnotí postup soudů v uvedeném řízení.

Při studiu spisů na Okresním soudě v Šumperku a Okresním soudě v Jičíně jsem dospěl k následujícím zjištěním:

Pokud jde o základní kritéria důležitá pro rozhodnutí, tak ze spisu bylo zjištěno, že všichni odsouzení, kteří si podali žádost, byli zařazeni do I. nebo II. skupiny (to pouze ve dvou případech) vnitřní diferenciaci. Všichni odsouzení až na jednu výjimku měli zahazeny kázeňské tresty, případně jim ani nebyly uloženy.

V hodnocení z věznic bylo převážně konstatováno, že odsouzení program zacházení plní, v některých případech pak plnili pouze částečně. Dále se hodnocení vyjadřovala ke zjištěnému postoji k trestné činnosti, interpersonálním vztahům, a to jak ke spoluvězňům, tak k zaměstnancům věznice. Rovněž se zde hodnotí postoj odsouzeného k plnění ukládaných povinností a jeho schopnost adaptovat se na podmínky výkonu trestu. Hodnocení věznice je jedním z klíčových bodů projednávání žádosti odsouzeného.

Kromě hodnocení se soud zabývá dalšími důkazními návrhy. Pokud jde o návrhy žadatelů, pak se nejčastěji odsouzení omezili jen na tvrzení o tom, že se domnívají, že splňují podmínky stanovené zákonem a ani při řízení před soudem svá tvrzení nijak nerozváděli. Pouze ve dvou případech byly uváděny další okolnosti. Odsouzený Z. V. navrhoval v řízení svědka, který s ním byl po dobu výkonu trestu ve styku pro výkon své novinářské profese. Tohoto svědka soud nepředvolal a důkaz výsledkem neprovedl, neboť jej považoval za nadbytečný. Tohoto odsouzeného soud nepřeradil. V druhém případě předkládal odsouzený J. K. listinné důkazy o vyřazení své osoby z tzv. indexu útěkářů a nebezpečných osob. Odsouzení dále mohou uvádět připomínky ke svému hodnocení, které blíže specifikují v řízení před soudem. Zde se nejčastěji vyjadřují k negativním aspektům hodnocení, zejména pak je-li jim vytýkáno v hodnocení příliš pasivní naplňování programu zacházení, či tam, kde

se uvádí, že mají problémy s přizpůsobením se a plněním požadavků ze strany personálu věznic. Dále se odsouzení vyjadřují k závěrům znaleckých posudků,

Z vyjádření dotazovaných předsedů senátu vyplývá schéma obsahující třináct bodu, které zohledňuje kritéria uvedená v jednotlivých rozsudcích. Každé z uvedených kritérií má různou hodnotu, kterou se podílí na výsledném rozhodnutí. Proto jsem se pokusil na základě dotazu k soudcům kvantifikovat tuto hodnotu tak, aby bylo zřejmé, která kritéria dominují svým podílem na rozhodnutí, která jsou spíše okrajová a především, zda je v tomto přístupu mezi soudci shoda.

- a) Vyhodnocení programu zacházení
- b) Zapojení do aktivit programu zacházení
- c) Zařazení do dostupné skupiny vnitřní diferenciacce
- d) Hodnocení pracovní činnosti
- e) Udělení kázeňské odměny
- f) Uložení kázeňské tresty
- g) Sociální vztahy odsouzeného mimo výkon trestu
- h) Stanovisko ředitele věznice
- i) Postoj k trestné činnosti
- j) Stav a způsob splácení pohledávek
- k) Celková doba ve výkonu trestu
- l) Počet předchozích trestů odnětí svobody
- m) Stanovisko soudního znalce

Všechna kritéria lze rozdělit podle toho, zda jsou dána podmínkami a hodnocením věznice, či zda jsou dána objektivní skutečností a jsou tak nezávislá na chování odsouzeného ve výkonu trestu.

Pokud jde o konkrétní body z okolností důležitých pro rozhodnutí, které může odsouzený ovlivnit sám svým úsilím o lepší zapojení do reintegračního procesu, pak lze do této skupiny zařadit body a) až g). Všechny tyto údaje mají silnou vypovídací hodnotu o osobnosti odsouzeného z pohledu procesu výkonu trestu a na jejich vyhodnocení a klasifikaci má zásadní vliv stanovisko zaměstnanců vězeňské služby.

Ad a) Vyhodnocení programu zacházení – tento úkon je u odsouzených v typu zvýšená ostraha pracovníky věznice prováděn zpravidla v pololetním intervalu⁷⁵.

⁷⁵ Vězeňská služba ČR. Co zmůžou programy zacházení. *České vězeňství*, s. 12-16.

Vyhodnocení realizuje vychovatel oddělení, tedy člověk, který je téměř v každodenním styku s odsouzeným. To může mít jak pozitivní, tak negativní dopad na rozhodování při vyhodnocení prog. z. U odsouzených, kteří často využívají práva k podání stížnosti, či s kterými jsou jiné problémy po dobu výkonu trestu, vzrůstá riziko, že se tato „negativní“ zkušenost s uplatňováním svých zákonných práv negativně odrazí v jejich hodnocení. Ačkoli se nyní dopouštím konstatování subjektivního stanoviska autora práce, jsem přesvědčen, že výzkum v oblasti vyhodnocení plnění prog. z. a důsledek takového chování odsouzeného by tento názor potvrdil. To však ponechám jinému ověřování závěrů. Výsledek hodnocení prog. z. má velký význam nejen pro žádost odsouzeného o přeřazení, ale je důležitý pro další pobyt odsouzeného ve věznici, neboť od tohoto závěru se odvíjí oprávnění k podání žádosti o změnu SVD. Součástí vyhodnocení, respektive následujícím krokem je jeho aktualizace tam, kde je to žádoucí, zejména pokud odsouzený naplní běh některé ze zvolených aktivit a je mu určena PZ jiná. Odborným garantem vyhodnocení PZ je speciální pedagog.

Pokud jde o odsouzené na doživotí, zde platí obdobná pravidla, jen s tím rozdílem, že aktivity PZ jsou omezeny na jejich uskutečňování v rámci OZSTZ a tím je jeho obsah v porovnání s nabídkou jiným odsouzeným značně omezen.

Ad b) Zapojení do aktivit programu zacházení – toto kritérium je poněkud méně formální než vyhodnocení PZ. Vypovídá o ochotě odsouzeného pracovat v jednotlivých aktivitách. Hodnocení podává odborný garant činnosti, tedy vedoucí aktivity, zpravidla po ukončení zařazení odsouzeného do aktivity. Je tedy vyjádřením nejen k pravidelnosti účasti, neboť aktivity PZ nejsou povinné a odsouzený může účast odmítnout, ale také o osobním zapojení do vlastní práce. To je zvlášť důležité především v případě speciálně výchovných aktivit. Stanovisko odborného zaměstnance je pak podkladem jak pro vyhodnocení PZ, tak pro zpracování hodnocení k žádosti odsouzeného o přeřazení či podmíněně propuštění případně k jiným žádostem, kde se hodnocení zpracovává.

Odsouzení na doživotí mají v tomto bodě jistou výhodu v tom ohledu, že při relativně nízkém počtu těchto vězňů má vedoucí aktivity větší prostor k individuálnímu přístupu a lepší náhled do osobnosti odsouzeného, včetně jeho subjektivních schopností a zájmu pracovat v aktivitě.

Ad c) Zařazení do prostupné skupiny vnitřní diferenciaci – jde o jedno z klíčových kritérií posuzovaných při řízení před soudem. Na to usuzuji mimo jiné i proto, že všichni odsouzení, kteří v jednotlivých žádostech o přeřazení uspěli, byli zařazení v I. SVD. Tedy z hlediska tématu této práce je to velmi významný prvek. Z hlediska každodenního života

odsouzených je to rovněž neméně důležitá skutečnost, neboť jak jsem uvedl výše, ovlivňuje možnost využívat výhody, které jsou s jednotlivými skupinami vnitřní diferenciací spojeny v podobě motivačních činitelů.

Odsouzení na doživotí mají sice k dispozici menší škálu těchto možností, jak pozitivně ovlivnit svůj pobyt ve vězení, ale je možné, že po 1. 4., kdy by většina z nich měla opustit cely v OZSTZ budou i oni využívat jistý nadstandard v poskytovaných službách či možnostech, jak učinit život ve vězení přijatelnější.

Ad d) Hodnocení pracovní činnosti – ze stanoviska obou oslovených soudců jde o jeden ze tří nejvýznamnějších ukazatelů na osobnost odsouzeného. Význam tohoto ukazatele není třeba obsírně komentovat, neboť je mu věnována samostatná podkapitola v bodě 7.2 a zde jen uvedeme, že vedle nezpochybnitelných pozitivních dopadů práce na osobnost odsouzeného⁷⁶ je důležitá i při rozhodování soudu a subjektivních preferencí soudců pro jednotlivé ukazatele.

Ad e) Udělené kázeňské odměny – k tomu aby odsouzený i formálně potvrdil svoji nadprůměrnou účast na plnění povinností stanovených v § 28 ZVTOS, případně jiný příkladný přístup k výkonu trestu je vhodné, aby se v jeho hodnocení objevil výkaz udělených kázeňských odměn. Nebudu se zde zabývat jednotlivými typy odměn, které jsou uvedeny v § 45 ZVTOS a byly podrobně zkoumány v jiných diplomových pracích či odborné literatuře, zaměřil jsem se spíše na dosažitelnost tohoto kritéria v jednotlivých věznicích pro odsouzené na doživotí. Protože tento prvek souvisí s bodem f) Uložené kázeňské tresty a je z hlediska průběhu výkonu trestu podstatným úkonem ze strany VS ČR, je oběma věnována zvláštní kapitola v části 7. 4.

Ad g) Sociální vztahy odsouzeného mimo výkon trestu – jde o oblast, která není tak zcela v rukách samotných odsouzených. Na druhou stranu jde o významnou součást procesu socializace a udržení vazeb mimo vězení, je důležitým předpokladem pro budoucí úspěšné začlenění odsouzeného do běžného života na svobodě.⁷⁷ Přesto i tam, kde je narušen či zcela zablokovaný vztah s rodinou, může odsouzený získat kontakt k lidem mimo výkon trestu. Dle § 43 ZVTOS a další úpravy v § 74 ŘVTOS se na činnostech s odsouzenými mohou podílet i jiné organizace či jednotlivci, a to za předpokladu, že napomáhají k naplnění účelu VT.

⁷⁶SOLNAŘ, V., FENYK, J., CÍSAŘOVÁ, D., VANDUCHOVÁ, M. *.Systém českého trestního práva.* s. 78.

⁷⁷HÁLA, J. *Úvod do teorie a praxe vězeňství.* s. 143.

Takových organizací působí ve věznicích celá řada. Kromě církevních sdružení, která jsou zastoupena buď přímo vězeňským kaplanem, nebo formou docházky zástupců církve do věznice, se podílejí na realizaci VT i další organizace jako je Charita ČR, Armáda spásy, ale také jednotlivci, kdy někteří odsouzení udržují trvalý a pravidelný kontakt se zástupci médií, např. ods. Z. V. je v pravidelném kontaktu s novinářem p. Lubošem Xaverem Veselým, ods. J. K. s novinářem Josefem Klímou, ods. I. L. se zástupcem Poradny pro občanství, občanská a lidská práva p. Ladislavem Zambojem. Takových jednotlivců je více.

Všechny zúčastněné osoby napomáhají odsouzeným jednak udržet kontakt s vnějším světem, často i materiální výpomocí a také určitou formou psychické podpory. Lze tedy uvést, že i když odsouzený ztratí kontakt s rodinou, stále má možnost, jak si uchovat a rozvíjet extramurální vztahy⁷⁸ a posílit tak význam tohoto ukazatele na pozitivní rozhodnutí soudu o přeřazení.

Ad h) Stanovisko ředitele věznice – toto kritérium je zvláště důležité pro odsouzené, kteří vykonávají trest ve Valdicích, neboť z rozhovoru s JUDr. Výmolou jednoznačně vyplynulo, že pouze ve zcela výjimečné situaci, které doposud nenastala, by pro něj přicházela v úvahu možnost nerespektovat tento závěr. Takový postoj zcela nesdílí Mgr. Kozák, který preferuje jiné body z charakteristiky odsouzeného.

Pokud jde o samotné stanovisko ředitele, vychází při něm z obsahu hodnocení zpracovaného vychovatelem a návrhu odborných zaměstnanců oddělení výkonu trestu. Kromě vlastního návrhu samotného ředitele věznice, který však podle zjištění v posuzovaných věznicích nebyl ve prospěch odsouzených na doživotí nikdy podán, je možné, aby se ředitel připojil k návrhu odsouzeného a tím vyjádřil kladné stanovisko k jeho přeřazení.

Ad i) Postoj k trestné činnosti – jde o značně subjektivní kritérium, a proto není v rozhodování nijak zvláště akcentováno, ačkoli o něm přímo hovoří § 39 odst. 5 ŘVTOS, jako o jedné z podmínek pro zařazení do I. SVD, které je jakýmsi předstupněm pro návrh ředitele na přeřazení odsouzeného do nižšího typu věznice dle § 39 odst. 1 ŘVTOS. Vlastní postoj odsouzeného k trestné činnosti je pak v podmínkách věznice zjišťován zejména při účasti odsouzeného na speciálně výchovných aktivitách PZ, které jsou zaměřeny na tuto oblast, a dále při individuální terapii poskytované odbornými zaměstnanci věznice.

Význam tohoto ukazatele pak dle sdělení soudu snižuje skutečnost, že velká část odsouzených trestnou činnost popírá nebo alespoň vnímá důsledky a příčiny jinak, než je

⁷⁸BIEDERMANOVÁ, E., PETRAS, M. *Možnosti a problémy resocializace vězňů*, s. 28

uváděno v rozsudku a aplikace této okolnosti na rozhodování, by výrazně omezila dosažitelnost institutu a také bránila objektivnímu posouzení případu.

Ad j) Stav a způsob splácení pohledávek – tato oblast je spíše administrativním údajem, ačkoli i zde může odsouzený sám projevit zájem na náhradě způsobených škod, a to jak z vlastních prostředků z doby před spácháním trestného činu, tak i vyšším poukazováním částek z odměny za práci či prostředků, které odsouzený obdržel po dobu výkonu trestu. Avšak takové chování odsouzeného je spíše neobvyklé. Častějším jevem, který zde zmíním, je poukazání prostředků na humanitární konta neziskových organizací v případě živelných katastrof. Tato skutečnost se pak objevuje v hodnocení věznic podávanému k žádosti odsouzeného, nicméně se týká především odsouzených, kteří jsou pracovníě zařazení, což v OZSTZ není pravidlem.

Ad k) Celková doba ve výkonu trestu – jde spíše o obecný údaj, který je jedním ze zákonných předpokladů pro zahájení řízení ve věci přeřazení.

Ad l) Počet předchozích trestů odnětí svobody – podobně jako v bodě k) ani v tomto směru nemůže odsouzený změnit toto kritérium a zůstává jen možnost přesvědčit soud jinými argumenty o oprávněnosti žádosti o přeřazení. V kapitole 10 je podána struktura odsouzených z hlediska předchozích nepodmíněných trestů odnětí svobody.

Ad m) Stanovisko soudního znalce – kromě jiných důkazů soud ve čtyřech případech zadal vypracování znaleckého posudku na odsouzené s následujícími otázkami:

- Zda u odsouzeného došlo ke změně osobnosti od posledního znaleckého zkoumání a pokud ano, v jakém směru
- V jakém stádiu je resocializace odsouzeného
- Další okolnosti, které byly zjištěny

K výsledkům znaleckého posudku se předseda senátu vyjadřoval ve svých odůvodněních a byly pro soud jedním z rozhodujících ukazatelů pro posouzení žádosti odsouzeného.

8.5 Vyhodnocení úspěšnosti žádosti o přeřazení do věznice s ostrahou podle místa výkonu trestu

Agenda rozhodování o žádostech odsouzených je rozhodována trestním senátem okresních soudů. Tedy předsedou senát a dvě přisedícími laiky. Tato řízení jsou dlouhodobě vedena stejnými soudci, tedy obsazení senátu je po dobu několika let neměnné, přinejmenším v osobě předsedy senátu, který má při rozhodování sice stejný hlas jako ostatní přisedící, avšak silou své autority zpravidla zaujímá rozhodující postoj ve věci. Zdá se, že tato skutečnost je vzhledem k výsledkům výzkumu dosti významná, neboť postoje obou soudců se rozcházejí v přístupu k posuzování jednotlivých případů, protože jak uvidíme, vzniká dosti významná disproporce mezi výsledky řízení o jednotlivých žádostech.

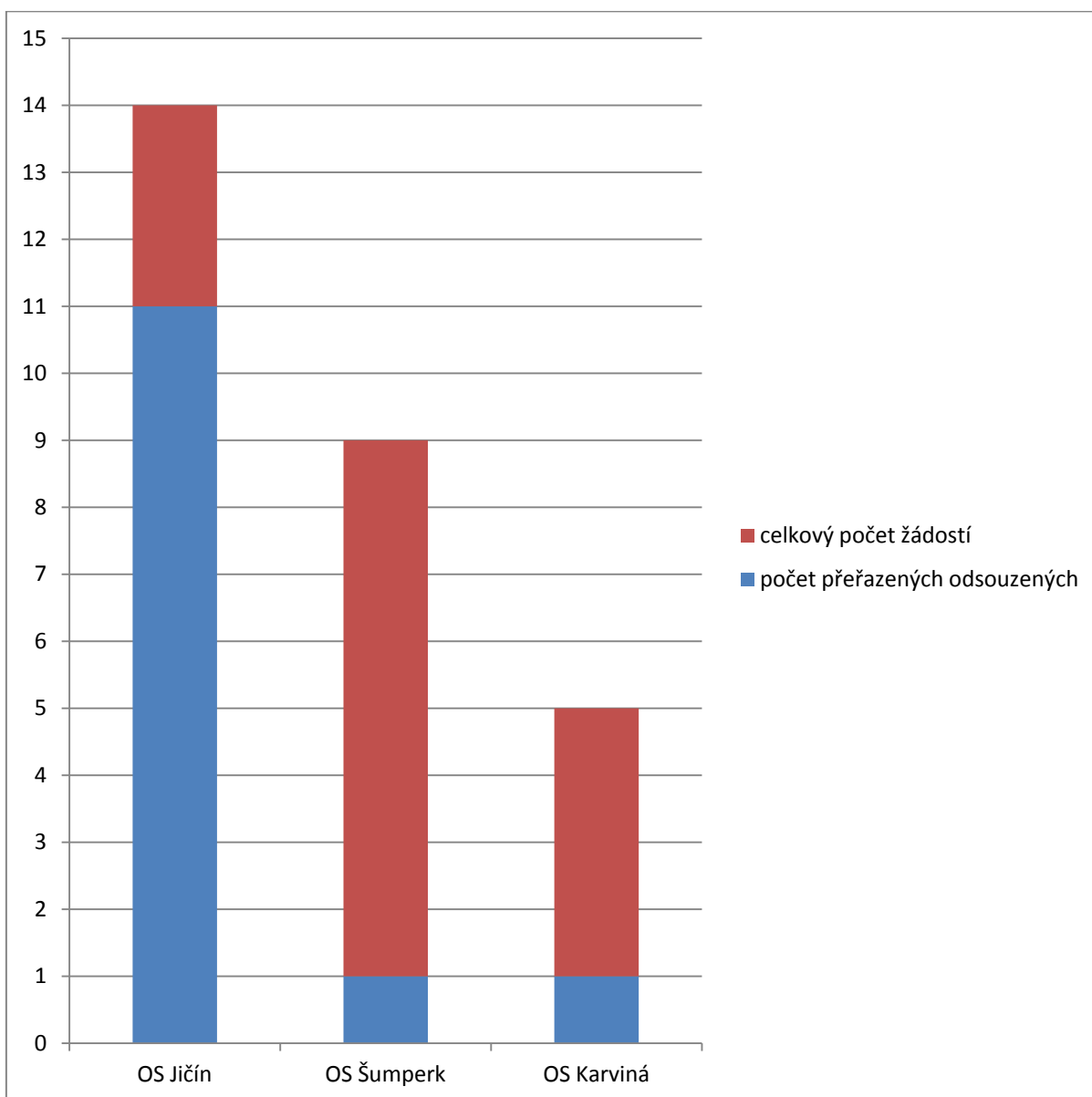
Okresní soud v Šumperku rozhodoval od roku 2008 do konce ledna 2014 v devíti případech o žádosti odsouzených na doživotí o přeřazení do věznice s ostrahou. Z toho pouze v jednom případě žádosti vyhověl, v sedmi případech žádost zamítl, v jednom případě bylo řízení zastaveno, neboť odsouzený nesplnil podmínky pro projednání žádosti v tom, že neuběhla zákonná lhůta deseti let ve výkonu trestu.

Okresní soud v Jičíně rozhodoval v letech 2008 až do 31. 1. 2014 ve čtrnácti podáních odsouzených s žádostí o přeřazení do nižšího typu věznice. Z toho v jedenácti případech žádosti vyhověl, ve třech případech žádost zamítl.

Vzhledem ke skutečnosti, že v případě kladných rozhodnutí soudu nedošlo k podání stížnosti proti rozhodnutí ke krajskému soudu, byla usnesení vydána ve zkrácené podobě, tedy bez odůvodnění. Proto nelze blíže zkoumat důvody, které soud vedly ke kladnému posouzení žádosti odsouzeného. Nicméně z charakteristik odsouzených uvedených v hodnocení věznice bylo možné potvrdit či vyvrátit význam jednotlivých kritérií uplatňovaných soudcem JUDr. Výmolou.

Okresní soud v Karviné, který by byl rovněž příslušný k řízení o žádosti odsouzeného k přemístění do nižšího typu věznice za sledované období prováděl celkem pět řízení, z nichž pouze v jednom případě odsouzený s žádostí uspěl, zbývající čtyři byly soudem zamítnuty. Žádost o umožnění studia spisů k realizaci výzkumu však předseda Okresního soudu v Karviné zamítl.

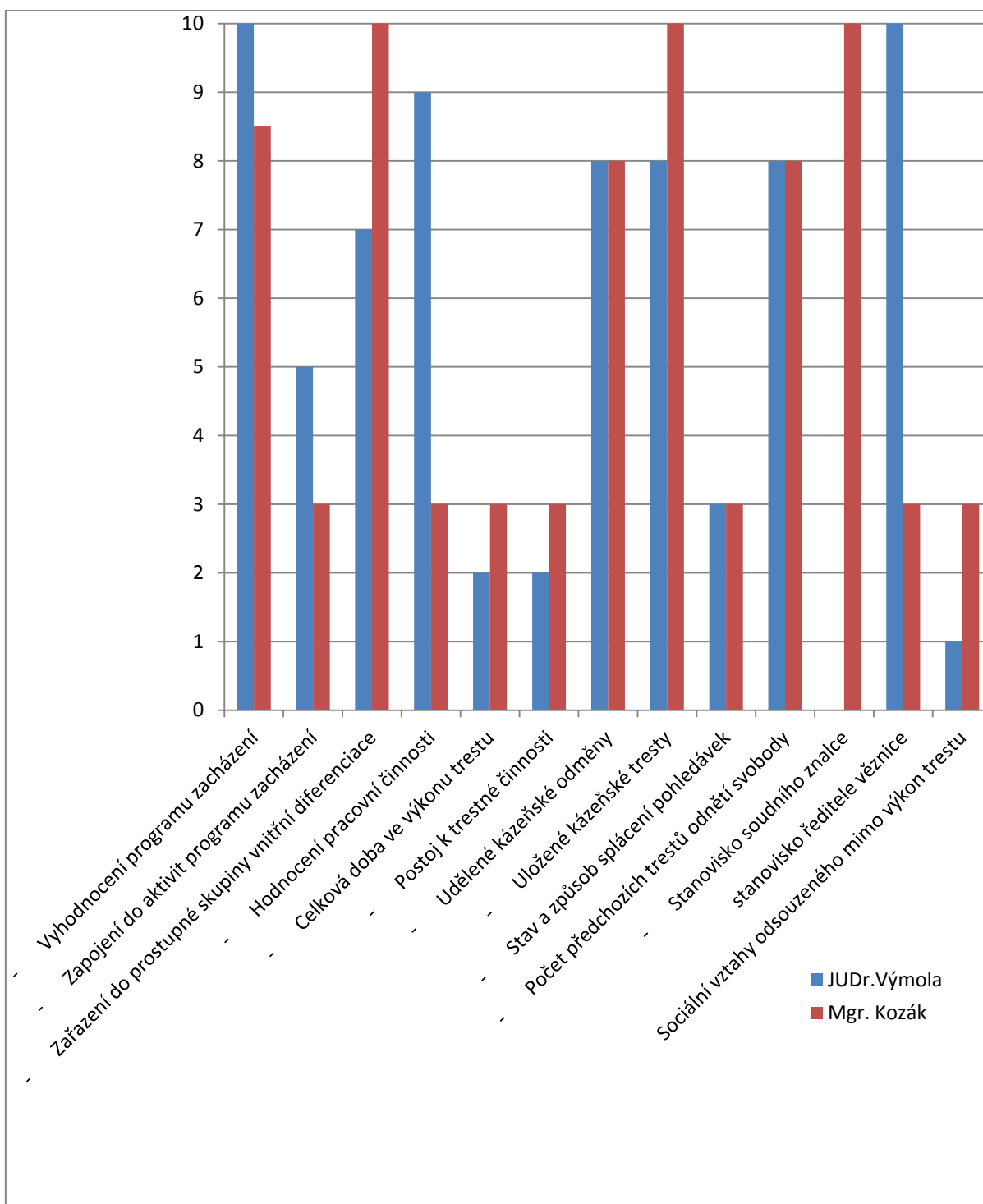
Graf úspěšnosti podaných žádostí za období od 1. 1. 2008 do 31. 1. 2014

V rámci zjišťování průběhu rozhodování jsem navštívil předsedy senátu JUDr. Aleše Výmolu soudce OS v Jičíně a Mgr. Lubomíra Kozáka soudce OS v Šumperku, s kterými jsem provedl řízený rozhovor k objasnění stěžejních důvodů, které posuzují při rozhodování o přeřazení odsouzeného do nižšího typu výkonu trestu. Výsledkem je tabulka vlastních preferencí, které jsou z hlediska jednotlivých předsedů nejvýznamnější.

Na základě odpovědí JUDr. Výmolu a Mgr. Kozáka jsem vytvořil následující bodové vyjádření jejich vlastních priorit k posuzovaným okolnostem.

Graf bodového hodnocení významu jednotlivých kritérií pro rozhodnutí soudu

Jak je vidět z grafu, jediná hlediska, kde se oba respondenti shodli, jsou údaje o udělených kázeňských odměnách, stavu pohledávek a době pobytu ve výkonu trestu. Přičemž dvě ze tří hledisek jsou z podílu na rozhodování spíše menšího významu. Z toho vyplývá, že v deseti kritériích se postoj obou soudců liší a to někdy velmi zásadně.

Podle priorit přiřazených soudci okresních soudů lze uvést, že mezi hlavní kritéria pro rozhodování v konkrétní žádosti odsouzeného patří hodnocení programu zacházení, dále podíl uložených kázeňských trestů a udělených kázeňských odměn. Rovněž byl vysoký význam připisován hodnocení pracovní činnosti odsouzeného. Naopak relativně malý vliv na rozhodování má stav pohledávek odsouzeného, postoj k trestné činnosti a sociální kontakty mimo věznic. V těchto bodech se oba respondenti téměř shodují.

Rozdíl v pohledu obou pak je ve významu stanoviska soudního znalce a stanoviska ředitele věznice. Zatímco JUDr. Výmola upřednostňuje vyjádření ředitele a jak sám řekl, jen ve zcela výjimečném případě by postupoval proti takovému stanovisku, zejména jde-li o kladné doporučení k žádosti, pak Mgr. Kozák klade velký důraz na závěry soudního znalce, které hodnotí stejně vysoko, jako informace o průběhu výkonu trestu odsouzeného. Naopak pokud jde o kladné stanovisko ředitele k žádosti o přeřazení, toto hodnotí jako relativně bezvýznamné.

Kromě uvedeného sdělil při rozhovoru Mgr. Kozák, že podmínkou pro kladné rozhodnutí je pro něj zařazení odsouzeného v I. SVD, dále absence kázeňských trestů, včetně doby od posledního spáchaného kázeňského přestupku, i když je trest již zahlazen.

Další rozdíl v přístupu k naplnění zákonné podmínky k přeřazení do nižšího typu věznice, kdy se stanoví, že toto je možné po uplynutí deseti let v typu zvýšené ostrahy. V usnesení ze dne 13. 5. 2010, sp. zn. 1Nt 591/2009-24 ve věci žádosti ods. Z. V. uvádí Mgr. Kozák přesvědčení, že lhůta uvedená v § 57 odst. 4, písm. a) není lhůta, kterou by bylo možno vnímat jako lhůtu formální – zde zřejmě ve smyslu procesní lhůty, ale jako materiální, tedy, že odsouzený se po dobu deseti let chová tak, aby soustavně splňoval podmínky pro přeřazení, tedy plnil PZ a další okolnosti podstatné z hlediska VT. S podobným stanoviskem jsem se při studiu soudních spisů nikde neseťkal, proto je uvádím. V tomto případě byla žádost odsouzeného právě z důvodu nesplnění tohoto kritéria zamítnuta jako předčasná.

Další zajímavý rozsudek OS v Šumperku ze dne 22. 8. 2013čj. 5Nt 216/2013 – 33, který v odůvodnění uvádí, že pouhé poukazování na zdravotní obtíže není dostatečným důvodem pro zmírnění režimu pro VT. Odsouzený s žádostí neuspěl, navzdory skutečnosti, že nikdy nebyl kázeňsky trestán a získal celkem 11 kázeňských odměn.

Kapitolu lze uzavřít konstatováním, že způsob hodnocení jednotlivých kritérií a to jak zákonem explicitně uváděných, tak i dovozených z dalších ustanovení zákona, se mezi jednotlivými soudy značně rozchází, obzvláště mezi okresním soudem v Šumperku a Jičíně.

9. Podmínky pro naplnění zákonných podmínek v místě VT k doživotí z pohledu odsouzených

Následující kapitola obsahuje vyhodnocení dotazníků odsouzenými na doživotí v rámci posuzovaných věznic. Hlavním cílem výzkumu mezi odsouzenými bylo především zjistit, jaká je míra znalostí právní úpravy institutu přeřazení do nižšího typu věznice a dále vědomí o tom, jak lze splnit podmínky dané zákonem s přihlédnutím k subjektivním postojům odsouzených při naplňování těchto kritérií.

Jak už jsem zmínil v předchozí kapitole, podmínky pro přeřazení odsouzeného jsou dány trestním zákoníkem a trestním řádem a vedle toho také individuálním přístupem soudu k posouzení naplňování zákonných podmínek. Z vyjádření dotazovaných předsedů senátu vyplynulo výše uváděné schéma pro posuzování žádosti. Podle těchto závěrů, jsem pak ověřoval možnosti a schopnosti odsouzených naplnit popsané podmínky vzhledem k místu výkonu trestu.

Kromě odsouzených byly objektem mého výzkumu i zaměstnanci oddělení výkonu trestu věznic, kde vykonávají trest odsouzení na doživotí, neboť na jejich schopnosti správně posoudit chování odsouzeného a uplatnit vůči nim svá oprávnění nejen ve smyslu kázeňské pravomoci dané dle ZVTOS, ale také dalších forem výchovného působení do značné míry závisí úspěšnost naplňování stanovených kritérií samotnými odsouzenými.

Oba zmiňované dotazníky jsou pak k nahlédnutí v příloze k této práci.

Nejdříve se budeme věnovat závěrům vyplývajícím z odpovědí odsouzených. Z celkového počtu odsouzených na doživotí, kterých je k 31. 1. 2014 v České republice 43⁷⁹, se mi podařilo sbírat údaje formou dotazníků od 22 odsouzených. Z toho bylo 13 odsouzených z Věznice Valdice, 6 odsouzených z věznice Mírov a 3 odsouzení z Věznice Karviná. Z jejich odpovědí pak vyplývají tyto údaje:

Pokud jde o počet předchozích trestů, pak celkového počtu 22 zodpovězených dotazníků je poprvé ve výkonu trestu 11 ods., podruhé 2 a více než dvakrát bylo ve VT 9 odsouzených. Z celkového počtu bylo 7 odsouzených, kteří si již podali žádost o přeřazení,

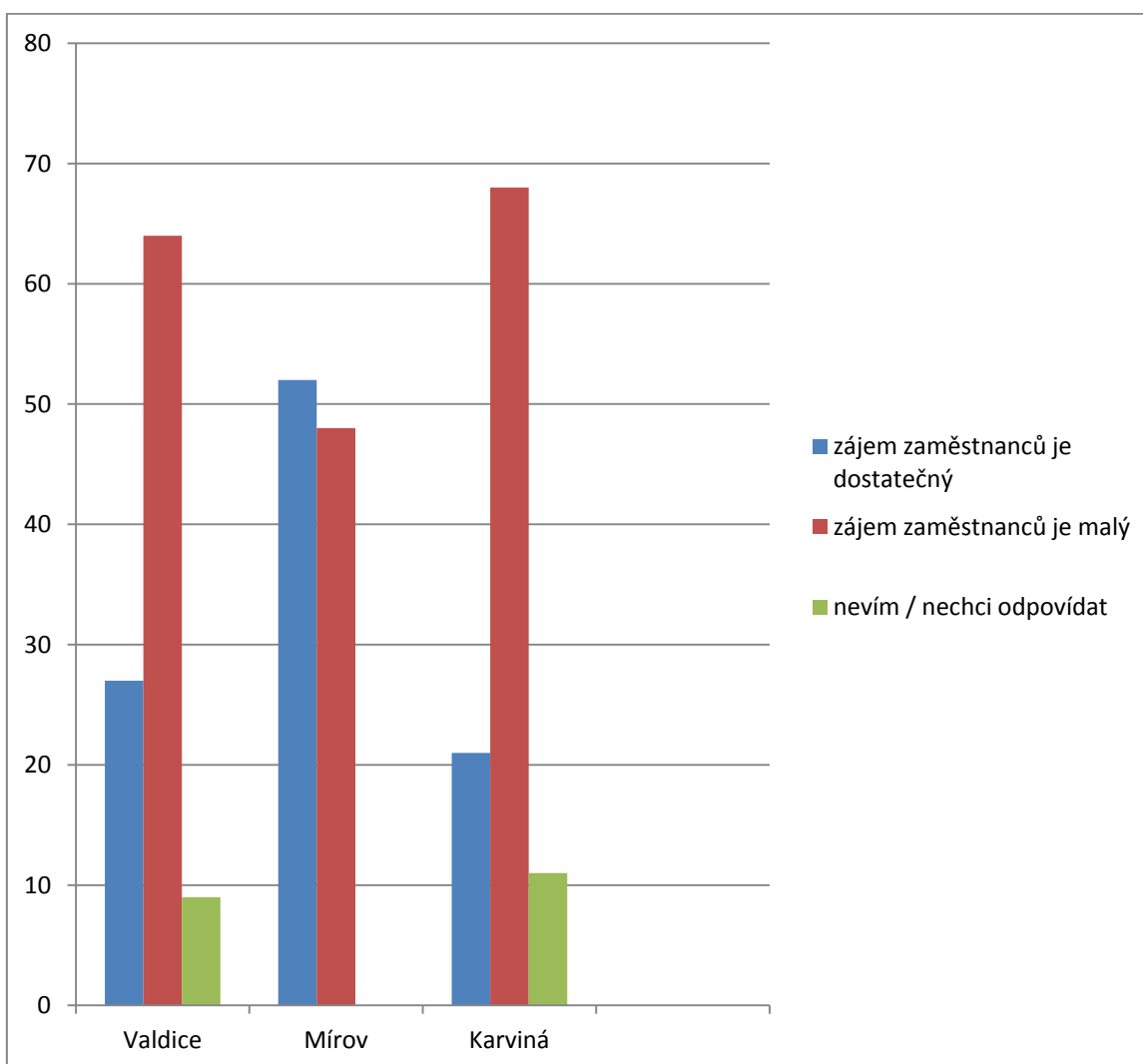
⁷⁹ Vězeňská služba ČR. *Měsíční statistické hlášení – leden 2014*, [online].].[cit. 2014-03-14]. Dostupné na: http://www.vscr.cz/client_data/1/user_files/19/file/spr%C3%A1vn%C3%AD/statistiky/M%C4%9Bs%C3%AD%C4%8Dn%C3%AD%20statistik%C3%A9%20hl%C3%A1%C5%A1en%C3%AD%20/2014/MSH01-2014.pdf

avšak nebyli v řízení úspěšní. Ostatní respondenti o této možnosti vědí, a až na dva dotazované jsou všichni rozhodnutí této možnosti využít.

Další otázka dotazníku se týkala možností získat kázeňskou odměnu a případně důvodů pro uložení kázeňský trest. K této oblasti viz kapitola 7.4. Doplním pouze tolik, že odsouzení projevili dobrou obeznámenost s činnostmi, které mohou být důvodem pro kázeňské řízení. Dovolím si uvést jednu kuriosní odpověď, kde odsouzený na doživotí na otázku: „za jakou činnost mu může být udělena KO“ odpověděl, že ví, a sice: „za záchranu života zaměstnance věznice“. I takovou podobu může mít vtaž odsouzených k zaměstnancům.

Další otázka směřovala právě na působení zaměstnanců věznic. Otázku zda se odsouzení domnívají, že je jim ze strany zaměstnanců věnována dostatečná pozornost, zodpověděli odsouzení v jednotlivých věznicích různě.

Graf vyhodnocení postoje odsouzených k zájmu zaměstnanců o jejich osobu

Z grafu vyplývá, že pouze ve Věznici Mírov odsouzení odpověděli častěji, že je jim věnovaná dostatečná pozornost než, že zájem zaměstnanců je nedostatečný. To ostatně odpovídá i počtu a formě aktivit programu zacházení v jednotlivých věznicích, viz bod 7.5.

Na otázku zda se odsouzený domnívá, že je možné získat pozitivní hodnocení k žádosti o přeřazení, odsouzení odpovídali převážně – Ano, jen ve dvou odpovědích uváděli, Ne. Šest odpovědí bylo doplněno o stanovisko, ve kterém odsouzení zdůrazňovali skutečnost, že výsledek hodnocení závisí na vychovateli a vztahu, jaký si k němu odsouzený vytvoří.

Následující otázka na to, zda se odsouzený domnívá, že podmínky ve VT jsou stejné ve všech posuzovaných věznicích, byla z 92 % zodpovězena negativně. Odsouzení uváděli různé doplňující informace k rozdílům v zacházení. Z nich uvádím ty, které se opakovali:

- Jednání zaměstnanců věznice s odsouzenými – negativně hodnotilo 8 odsouzených z Věznice Valdice a 1 odsouzený z Věznice Mírov.
- Nedostatečná objektivita v hodnocení odsouzeného – 3 ods. z Valdic, 1 z Mírova a 1 z Karviné.
- Rozsah využívání posilovny a místnosti pro kulturní a zájmovou činnost – 2 ods. z Valdic.
- Rozdíl v kvalitě stravy – 3 odsouzení z Valdic hodnotí jako lepší jinou věznici.
- Možnost rozšíření doby vycházek – 3 ods. z Mírova.
- Nemožnost sledování TV – 2 ods. z Karviné.
- Nemožnost pracovního zařazení – 2 ods. z Karviné.
- Dostupnost elektrických vařičů v cele – 4 ods. z Valdic.

Z uvedeného vyplývá, že sami odsouzení si uvědomují, že podmínky pro VT se podle místa značně liší, což není dáno podmínkami stanovenými zákonem, ale místní úpravou dle vnitřních řádů jednotlivých věznic, případně osobními dispozicemi jak odsouzených, tak i personálu věznice.

K otázce, zda dosažení podmínek pro přeřazení do nižšího typu věznice je diferencované podle místa VT se opět vysoké procento odsouzených vyjádřilo obdobně. Konkrétně 84% respondentů odpovědělo, že Ano. V jednotlivých dotaznících byla odpověď doplněna o následující stanoviska:

- rozdíl v možnosti získat kázeňskou odměnu – uvádělo 7 odpovědí,
- rozdíl v přístupu soudce k posuzování žádosti – 3 odpovědi,

- hodnocení přístupu k vlastní trestné činnosti - 1 odpověď,
- míra subjektivity v přístupu k odsouzeným – 6 odpovědí.

V posledním bodě byla odsouzeným poskytnuta možnost vyjádřit se k problematice VT na doživotí a přeřazení do nižšího typu věznice. Zde byly uváděny následující okolnosti doplňující předchozí informace:

- vysoká míra izolace odsouzeného umístěním v OZSTZ a její důsledky pro psychický vývoj,
- opakovaně se odsouzení vyjadřovali k velké disproporci mezi výsledkem řízení před OS Šumperk a OS Jičín,
- nemožnost změnit způsob nahlížení vězeňskou službou na konkrétní osobu, která byla označena jako „problémový vězeň“, a to ani tehdy, kdy odsouzený změnil své chování tak, aby nepůsobil potíže,
- nedostupnost argumentů proti negativnímu hodnocení odsouzeného ze strany věznice, které by byly dostatečně přesvědčivé.

Z celkového obsahu odpovědí všech respondentů vyplývají následující závěry:

Jednotliví odsouzení si jsou vědomi významu institutu přeřazení do nižšího typu věznice a projevují zájem využít této možnosti. Zároveň si je většina odsouzených vědoma, jaká kritéria jsou pro kladný výsledek jejich žádosti zohledňována. V oblasti možnosti splnění jednotlivých podmínek se odsouzení rozcházejí, podle vlastní subjektivní zkušenosti z VT, avšak převážná většina respondentů se shoduje v tom, že možnost splnit ukazatele posuzovaná soudem se liší, dle místa výkonu trestu. Pokud jde o podmínky ve věznici, nejpříznivěji jsou hodnoceny odsouzenými z Věznice Mírov, naopak jak odsouzení z Mírova, tak z Karviné poukazují na rozdílnost v přístupu soudu.

10. Výsledky výzkumu k plnění podmínek pro žádost odsouzeného o přeřazení mezi zaměstnanci VS

Ve všech dotčených věznicích jsem prováděl výzkum rovněž u zaměstnanců věznic. Jednalo se celkem o 26 zaměstnanců oddělení výkonu trestu, přičemž jsem se dotazoval pouze těch pracovníků, kteří přicházejí do kontaktu s odsouzenými na doživotí. Výzkum byl realizován formou dotazníku (k nahlédnutí v příloze diplomové práce) a osobního rozhovoru se zaměstnanci.

Z celkového vzorku bylo dvanáct zaměstnanců z Věznice Mírov, osm z Věznice Valdice a šest z Věznice Karviná. Mezi respondenty bylo celkem šest vychovatelů, tři psychologové, tři speciální pedagogové, dva sociální pracovníci a dvanáct dozorců.

Kromě údajů k možnosti statistického vyhodnocení pro jednotlivé věznice a pracovní pozice, jsem zjišťoval také dobu pracovní zkušenosti s odsouzenými v cílové skupině. Bohužel můj předpoklad, že zaměstnanci s delší praxí jsou otevřenější ke komunikaci a dovedou lépe formulovat své postoje, se nenaplnil. Odpovědi respondentů se omezily na konstatování holých stanovisek ve smyslu Ano – Ne. Ačkoli z toho nelze dovozovat konečný závěr, domnívám se, že s takto specifickou skupinou odsouzených by měli pracovat zaměstnanci, kteří projevují hlubší zájem o problematiku a spolupráci s dalšími subjekty.

Pokud jde o znalost důvodů, které jsou dle zákona opodstatněním pro zpracování návrhu na zahájení kázeňského řízení, pak projevili zaměstnanci kusé znalosti, kde vyjadřovali jednotlivé konkrétní důvody, jako je práce odsouzeného nad rámec povinností, zapojení do aktivity PZ, úklid oddělení v případě návrhu na KO a ve většině případů pak uváděli porušení vnitřního řádu pro návrh na KT.

Vyjma dozorců se pak všichni zaměstnanci podílejí na zpracování podkladů pro hodnocení odsouzeného k žádosti o přeřazení.

Podíl na speciálně výchovných aktivitách PZ uvádí pouze psychologové a speciální pedagogové, což odpovídá náplni jejich činnosti.

Zajímavá disproporce vzniká mezi výsledkem otázky 10 a 11. Na otázku zda znají zaměstnanci podmínky v jiných věznicích, kde se vykonává trest na doživotí, odpovědělo 78 % Ne. Na otázku, zda se domnívají, že podmínky pro VT jsou ve věznicích stejné,

odpovědělo 84% Ne. Tedy ačkoli neznají odlišnosti jiných věznic, předem se předpokládá, že způsob VT se liší. Přestože odpovědi k rozdílům nebyly v dotaznících bohužel příliš odůvodňovány, zjistil jsem dotazem u zaměstnanců, že se domnívají, že v ostatních věznicích platí pro odsouzené přísnější omezení než v jejich věznici. Tento názor zastávali především dozorcí. Odborní zaměstnanci byli konkrétnější a uváděli rozdíly v kapacitě oddělení, náplni prog. z. a v technickém vybavení cel.

Dalším výsledkem je odpověď na otázku č. 12. Většina zaměstnanců odpověděla, že šance na úspěch při podání žádosti o přeřazení je pro odsouzené stejná, bez rozdílu věznice – ačkoli se domnívají, že podmínky pro VT jsou odlišné. Pak je možné dovodit závěr, že výsledek této žádosti dle jejich názoru nesouvisí s místními podmínkami pro VT. Z předcházejících kapitol je však zřejmé, že tomu tak není a naplňování účelu VT je odvislé od způsobu a podmínek pro VT ve věznici. Z této skupiny vybočovali pouze vychovatelé, kteří shodně odpověděli, že možnost uspět s žádostí se mezi jednotlivými věznicemi liší. Protože z dotazníků a především pracovní náplně vyplývá, že tito zaměstnanci mají největší podíl na přípravě podkladů pro rozhodnutí soudu, domnívám se, že jejich odpověď jsou relevantnější, a že znalosti ostatních zaměstnanců o podmínkách k dosažení tohoto institutu nedosahují takové úrovně, aby mohli být subjektivně posoudit, zda je vhodné žádost odsouzeného podpořit např. příznivým hodnocením jeho osoby, které je obsaženo v hodnocení zpracovaném věznicí.

11. Podmínky výkonu trestu odsouzených k doživotí ve věznici s ostrahou

Z odsouzených přeřazených do nižšího typu věznice je v době zpracování této práce rozmístění odsouzených následující:

Věznice Rýnovice: pět odsouzených

Věznice Horní Slavkov: sedm odsouzených

Věznice Karviná: jeden odsouzený

Obecná pravidla a srovnání podmínek pro výkon trestu mezi skupinou ostraha a zvýšená ostraha, která jsou dána ZVTOS jsou uvedena v kapitole 2.5. Zde se zaměřím na konkrétní změny v pravidlech pro výkon trestu, které nastaly u odsouzených po přeřazení do

nižšího typu věznice. Vzhledem k uváděným skutečnostem je zřejmé, že tento institut má pro odsouzené na doživotí zvlášť závažný význam.

Odsouzení přeřazení do nižšího typu věznice vykonávají trest ve věznici s ostrahou. V těchto věznicích je k tomu účelu rovněž zřízeno oddělení se zesíleným stavebně technickým zabezpečením, avšak se zcela odlišnými pravidly^{80, 81}. Odsouzení tak získali řadu úlev ve srovnání s umístěním v OZSTZ v typu zvýšená ostraha.

Asi nejvýznamnějším rozdílem je míra pracovního zařazení, kde ve Věznici v Horním Slavkově pracuje 100% odsouzených na doživotí, konkrétně na pracovišti elektrovýroba. Ve Věznici Rýnovice je to pracoviště broušení skla, kde pracují tři odsouzení z pěti.

Dalším rozdílem v zacházení s těmito odsouzenými je větší rozsah nabízených činností v mimopracovní době a možnost zapojit se do aktivit prog. z., které jsou organizovány i mimo OZSTZ. Rovněž se odsouzeným umožňuje používat prostředky k individuální výzdobě cel.

Odsouzeným je dovoleno používat v cele vlastní televizní přijímač, což platí i ve zvýšené ostraze, kromě Věznice Karviná, ale není jim omezována dodávka elektrického proudu a mohou tak televizi sledovat bez omezení.

Další rozdíl v organizaci ubytování spočívá v možnosti využívat všech motivačních činitelů pro uplatňování zásad vnitřní diferenciací obdobným způsobem jako ostatní odsouzení v typu ostraha, s výjimkou pouze pro možnost povolení přerušování výkonu trestu a opuštění věznice v souvislosti s návštěvou.

Významnou změnou je i frekvence prohlídek, kdy v OZSTZ v typu ostraha probíhají prohlídky cel jedenkrát týdně, ale bez provádění důkladných osobních prohlídek odsouzených. Tyto kontroly jsou zaměřeny pouze na stavebně technické prvky a nikoli na osobní věci odsouzeného.

V OZSTZ tohoto typu se odsouzeným umožňuje ponechání otevřených cel v denní době v rozsahu podle skupiny vnitřní diferenciací a na oddělení je odsouzeným k dispozici kulturní místnost a kuchyňka k přípravě vlastních potravin, kterou mohou v tuto dobu využívat. Volnost pohybu se tak značně rozšiřuje, včetně možnosti navazovat vztahy s ostatními spoluvězni.

⁸⁰ Vnitřní řád Věznice Rýnovice platný k 1. 1. 2014

⁸¹ Vnitřní řád Věznice Horní Slavkov platný k 1. 1. 2014

Ačkoli by se mohlo zdát, že jde jen o drobné úpravy denního režimu, musíme brát na vědomí skutečnost, že tyto změny pozitivně ovlivňují kvalitu života odsouzených nejen ve zvýšeném komfortu pobytu ve věznici, ale především ve větší možnosti navazovat a rozvíjet sociální vztahy jak se spoluvězni, tak s osobami z prostředí mimo výkon trestu.

Zásadním rozdílem v přístupu věznic v typu ostraha je rozhodnutí, že od 1. 4. 2014 budou tito odsouzení v souladu se změnou ZVTOS a navazujících norem zařazeni na běžná oddělení věznic a tím se opět zvýrazní rozdíl v jejich postavení v typu zvýšené ostrahy a ostrahy.

12. Pravidla rozhodování o podmíněném propuštění odsouzených na doživotí

Tato kapitola spíše předvídá budoucí vývoj, neboť do současné doby proběhlo pouze jedno řízení o žádosti odsouzeného na doživotí o podmíněčné propuštění z výkonu trestu. Opět si dovoluji vynechat obecná pravidla pro řízení k žádosti o podmíněné propuštění, neboť jsou podrobně zpracována v řadě jiných odborných textů^{82, 83}.

Zaměřím se pouze na průběh a výsledek řízení před Okresním soudem v Šumperku o žádosti odsouzeného Z. V. o podmíněné propuštění z VT. Usnesení je vedeno pod spon. 1Pp 14/2007. Ačkoli řízení probíhalo podle předchozí právní úpravy Tr. z., lze jeho výsledek aplikovat i na současnou platnou podobu zákona, neboť v této oblasti ve vztahu k cílové skupině odsouzených nedošlo k významným změnám.

Odsouzený podal žádost po vykonání 20 let trestu v typu zvýšená ostraha. Odsouzen byl v roce 1987 za vraždu dle tehdy platného § 219 k trestu smrti, který mu byl 2. 8. 1990 přeměněn na trest doživotí. Podmínku dle tehdy platného § 62 odst. 2 Tr. z. 140/1961 odsouzený splnil.

Soud první jednání ve věci po přečtení návrhu odsouzeného a jeho výslechu přerušil a stanovil vypracování znaleckého posudku. Po jeho provedení bylo pokračováno v jednání. Ze znaleckého posudku vyplynulo, že u odsouzeného nedošlo k zásadním změnám osobnosti a znalec vyslovil obavu, že v průběhu readaptace může u odsouzeného docházet

⁸² PLEVA, J. Změny výkonu nepodmíněného trestu odnětí svobody. *Státní zastupitelství*, 2011, roč. 9, č. 3, s. 18.

⁸³ ROZUM, J., JARKOVSKÁ, L., KOTULAN, P. *Institut dohledu u podmíněného propuštění...* s. 56.

k maladaptivním reakcím. Rovněž záruky, které za odsouzeného byly podány neziskovou organizací, se jeví jako nedostatečné k zajištění budoucí eliminace kriminální recidivy. Je tedy patrné, že znalecký posudek vyzněl v neprospěch odsouzeného.

Soud dále vycházel z hodnocení věznice, kde bylo uváděno, že odsouzený v posledních letech před podáním žádosti aktivně spolupracoval na naplňování účelu VT a plnil program zacházení, v důsledku čehož byl zařazen do I. SVD. Na druhou stranu však bylo v hodnocení posuzováno celé období VT, a tak se zde vyskytly i přestupky vůči řádnému výkonu trestu z první poloviny posuzovaného období. I když tyto kázeňské tresty byly již zahlazeny, soud vzal na vědomí předchozí nedostatky v chování odsouzeného.

Dále se v hodnocení a řízení před soudem objevil údaj o sociálním zázemí odsouzeného, kde měl zajištěnou práci a ubytování prostřednictvím slovenské charitativní organizace. Uvádí se, že odsouzený je věřící a udržuje pevný a pravidelný kontakt s představiteli náboženské společnosti, včetně absolvování korespondenčního vzdělávacího kurzu ve studiu bible.

Kromě provedení hodnocení věznice a znaleckého posudku navrhoval právní zástupce odsouzeného provedení svědecké výpovědi p. Luboše Xavera Veselého., který je s odsouzeným v kontaktu. Tento návrh soud odmítl s odůvodněním, že informace o osobě odsouzeného poskytnuté vězeňskou službou jsou dostatečně vypovídající a dle názoru soudu „pouze Vězeňská služba je toliko oprávněna vyjadřovat se k osobě odsouzeného“. Rovněž soud zamítl návrh obhajoby na provedení nového znaleckého posudku znaleckým ústavem. Lze konstatovat, že soud návrhy obhajoby nepřijal, a pak zůstává otázka, jaké jiné procesní možnosti má odsouzený k tomu, aby ovlivnil celkový obraz své osoby, jestliže soud dojde k názoru, že hodnotit tuto osobnost mohou toliko zaměstnanci Vězeňské služby.

Na základě uvedených skutečností byla žádost odsouzeného zamítnuta.

K dokreslení doplním, že tento odsouzený podával v roce 2006 žádost o přeřazení do nižšího typu věznice, v roce 2007 žádost o podmíněné propuštění, v roce 2008 a 2009 opět žádosti o přeřazení do nižšího typu věznice. Všechny žádosti byly zamítnuty. Po přemístění z Mírova do Valdic podal opět žádost o přeřazení a OS v Jičíně žádosti vyhověl a odsouzeného přeřadil do věznice s ostrahou.

13. Závěr

Úvodní hypotéza této diplomové práce zněla: Podmínky pro výkon tohoto trestu jsou v jednotlivých věznicích, kde je trest na doživotí vykonáván značně odlišné, a tato skutečnost se může negativně projevit při úsilí odsouzených o dosažení takových výsledků ve VTOS, které by příznivě ovlivnily soudní jednání o přeřazení odsouzeného do věznice jiného typu.

Z předchozích kapitol vyplývá, že tato myšlenka má reálný základ ve způsobu, jakým je v České republice vykonáván trest odnětí svobody na doživotí. Zjištěné rozdíly a otázka dosažitelnosti možnosti přeřazení do nižšího typu věznice, jak ji upravuje § 57 odst. 4 písm. a) zák. 40/2009 je dána řadou okolností, které tyto rozdíly opodstatňují, zejména s přihlédnutím k závažnosti trestné činnosti těchto pachatelů, dále místními podmínkami pro výkon trestu odnětí svobody upravenými vnitřními řády věznic, kde se trest vykonává a také způsobem, jakým je rozhodováno v řízení před místně příslušným soudem, což se rovněž odvíjí od místa výkonu trestu.

Bylo by jistě účelné dále se zabývat otázkou, zda všechny zjištěné odlišnosti, jsou nezbytné z hlediska zajištění vnitřní či vnější bezpečnosti a zda k dosažení účelu výkonu trestu, jak o něm hovoří § 1 odst. 2 ZVTOS by nebylo vhodnější zajistit rovný přístup k naplnění podmínek důležitých pro úspěšné jednání před soudem.

V tomto směru vidím dobrou příležitost k pozitivní změně naplněním aktuálně platné právní úpravy dané ZVTOS a nařízením GR VS č. 66/2013, tedy integrací co největšího počtu těchto odsouzených mezi ostatní vězně, tak jak je tomu například v Německu. Nakonec se tím sníží i náklady na věznění těchto osob, což je naplněním veřejného zájmu a poptávky veřejnosti a tím se odstraní i jeden z argumentů zastánců trestu smrti, kdy poukazují na nákladnost realizace výkonu trestu na doživotí.

Snad by se mohlo zdát, že autor této práce je na straně pachatelů nejzávažnější kriminality. Opak je pravdou. Na druhou stranu si nejen díky předchozímu studiu právnické fakulty uvědomuji, že princip rovnosti před zákonem je jedním z klíčových pravidel, které napomáhá společnosti řešit složité otázky veřejného i soukromého práva a domnívám se, že tento princip je třeba ctít bez ohledu na to, kdo z něj má užitek.

14. Summary

The preliminary hypothesis of this diploma thesis was: conditions for the execution of this sentence are in individual prisons where the sentence of life imprisonment is carried out significantly different, and this may have a negative effect in the efforts of the convicts to achieve such results in the imprisonment that would positively affect the trial on reclassification of the convicted person to a prison of another type.

The previous chapters show that the idea has a real basis in the way in which the sentence of life imprisonment is enforced in the Czech Republic. The identified differences and the question of the availability of possibility reclassifying to a lower type of prison, as it is governed by § 57 paragraph 4 letter a) of Act No. 40/2009, is determined by a number of circumstances that justify these differences, in particular with regard to the seriousness of criminal activity of these offenders, as well as local conditions of imprisonment modified by internal rules of the prisons where the sentence is carried out and also the way in which the decision is taken in the proceedings at the locally relevant court which also depends on the place of the execution of the sentence.

It would certainly be useful to continue dealing with the question whether all of the identified differences are necessary from the standpoint of ensuring the internal or external security and whether for achievement of the purpose of imprisonment, as it is governed by § 1, paragraph 2 of the Law on Imprisonment, would not be more appropriate to ensure equal access to the fulfillment of conditions important for successful negotiations at the court.

In this respect, I would see a good opportunity for a positive change by the fulfillment of the currently applicable legislation, the Law on Imprisonment and Regulation of the General Directorate of the Prison Service No. 66/2013, it means the integration of the largest possible number of convicts among the other prisoners, as it is, for example, in Germany. Finally, it will reduce the costs of imprisonment of convicts, which is the fulfillment of public interest and public demand and by this solution one of the arguments of the proponents of the death penalty will be removed, when they point to the costliness of the realization of the life imprisonment.

Perhaps it may seem that the author of this diploma thesis is on the side of the offenders of the most serious crimes. The opposite is true. On the other hand, not only because of the previous studies at the faculty of law, I realize that the principle of equality before the law is one of the key rules that helps society to solve difficult questions of both public and private law, and I believe that this principle should be respected regardless of who has a benefit from it.

POUŽITÁ LITERATURA

MONOGRAFIE A SBORNÍKY

- BIEDERMANOVÁ, E., PETRAS, M. *Možnosti a problémy resocializace vězňů, účinnost programů zacházení*. 1. Vydání. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2011. 98 s. ISBN 978-80-7338-115-8
- BLAHOŽ, J., BALAŠ, V., KLÍMA, K. *Srovnávací ústavní právo*. 3. vydání. Praha: Aspi, 2007. 512 s. ISBN 978-80-7357-312-6
- ČÁP, J. *Psychologie výchovy a vyučování*. 1. vydání. Praha: Karolinum 1993. 415 s. ISBN: 80-7066-534-3
- ČERNÍKOVÁ, V. a kol. *Sociální ochrana*. 2. upr. vydání. Praha: vydavatelství PA ČR, 1998. ISBN 80-85981-97-1.
- ČERNÍKOVÁ, V., SEDLÁČEK, V. *Základy penologie pro policisty*. 1. vydání. Praha: Policejní akademie, 2002. 148s. ISBN 80-7251-104-1
- FÁBRY, A. *Väznenie: história a súčasnosť*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2012. 238 s. ISBN 978-80-7380-379-7
- HÁLA, J. *Úvod do teorie a praxe vězeňství*. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2005. 183 s. ISBN 80-86708-05-5
- HARTL, P, HARTLOVÁ, H. *Psychologický slovník*. 2. vydání. Praha: Portál, 2009. 776 s. ISBN978-80-7367-569-1
- HERETÍK, A. *Forenzní psychologie*. 2. vydání. Bratislava: SPN, 2004. 376 s. ISBN 80-10-00341-7
- JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné: Obecná část. Zvláštní část*. 2. vydání. Praha: Leges, 2010. 904 s. ISBN 978-80-87212-49-3
- KIM, Sang H. *Tisíc a jeden způsob jak motivovat sebe i druhé*. 1. vydání. Praha: Management Press, 1999. 162 s. ISBN 80-85943-96-4
- KALVODOVÁ, V. *Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody. Komentář*. 1. vydání. Praha: WoltersKluwer ČR, a. s., 2012. 162 s. ISBN 80-85943-96-4
- KRATOCHVÍL, V. a kol. *Kurs trestního práva*. 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 2009. 840 s. ISBN: 978-80-7400-042-3
- KUBŮ, L., Hungr, P., Osina, P. *Teorie práva*. 1. vydání. Praha: Linde, 2007, s. 335. ISBN 978-80-7201-637-2
- MATOULEK, J., SEJKOROVÁ, H. *Právní rádce odsouzeného*. Praha: Leges, 2011. 233 s. ISBN 978-80-87212-89-9
- MERGEN, A. *Die Kriminologie*. Berlin: Vahlen Franz GmbH, 2000. 439 s. ISBN 38-0061-887-7.
- MEZNÍK, J. a kol. *Základy penologie*. 1. vydání. Brno: Vydavatelství MU, 1995. 198 s. ISBN 80-210-1248-10.

- MIKULE, V., NOVOTNÝ, O. *Vězeňství a právo*. In *Veřejná správa a právo, Pocta Dušanu Hendrychovi k 70. narozeninám*, 1. vydání, Praha: C. H. Beck, 1997. s. 233.
- NAVRÁTILOVÁ, J. *Výjimečný trest*. Praha: Leges, 2010, 256 s. ISBN: 978-80-87212-41-7
- NETÍK, K. a kol. *Vybrané kapitoly z forenzní psychologie pro právníky*. Praha: PF UK, 1991. 70 s. ISBN: 978-80-7066-518-3
- PLHÁKOVÁ, A. *Učebnice obecné psychologie*. 1. vydání. Praha: Academia 2004. 472 s. ISBN 80-200-1086-6
- ROZUM, J., JARKOVSKÁ, L., KOTULAN, P. *Institut dohledu u podmíněného propuštění. Závěrečná zpráva z výzkumu*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2004. 261 s. ISBN 80-7338-026-9
- SOCHŮREK, J. *Nástin vybraných problémů viktimologie*. 1. vydání. Liberec: Technická univerzita, 2003. 81 s. ISBN 80-7083-745-4
- SOCHŮREK, Jan. *Kapitoly z penologie II. díl: Teorie a praxe zacházení s vězňnými*. Technická univerzita v Liberci. Liberec : [s.n.], 2007. 77 s. ISBN 978-80-7372-204-3.
- SOCHŮREK, Jan. *Úvod do penologie*. 1. vydání. Liberec: Technická univerzita, 2008. 80 s. ISBN 978-80-7373-287-6
- SOLNAŘ, V., FENYK, J., CÍSAŘOVÁ, D., VANDUCHOVÁ, M. *Systém českého trestního práva*. Praha: Novatrix, 2009. 786 s. ISBN 978-80-254-4033-9
- ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník. Komentář*. 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 2009. 1287 s. ISBN 978-80-7400-109-3
- ŠTĚRBA, Vladislav. *Penologie*. Rudolf Langer. [s.l.]: ARMER PUBLISHING s.r.o., 2007. 148 s. ISBN 978-80-86795-48-5.
- NOVOTNÝ, O., VANDUCHOVÁ, M., ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní právo hmotné. Obecná část*. 6. vydání. Praha: WoltersKluwer ČR, 2010. 583 s. ISBN 978-80-7357-509-0
- ŠÁMAL, P. – PÚRY, F. – RICZMAN, S. *Trestní zákon. Komentář*. 2. vydání. Praha: C.H.Beck, 1995. 1118 s. ISBN 80-7179-041-9
- ROZUM, J., JARKOVSKÁ, L., KOTULAN, P. *Institut dohledu u podmíněného propuštění. Závěrečná zpráva z výzkumu*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2004. 132 s.

ODBORNÉ ČASOPISY A SBORNÍKY

- BOK, J., JEMELÍK, Z. Příčinnivost justice a přeplněné věznice. *Trestní právo*, 2011, roč. 16, č. 7 - 8/2011, s. 61-63.
- KORENEKOVÁ, E. Práce je klíčem k úspěšnému návratu do společnosti. *České vězeňství*, 2013, č. 2/2013
- PONCAR, P. *Vybrané otázky právní úpravy trestu odnětí svobody na doživotí v některých státech Evropy*. Prokuratura 3/90, s. 74-76
- Doporučení Výboru ministrů Rady Evropy Rec (2003)23 ze dne 9. října 2003 týkající se vedení vězeňských správ v oblasti dlouhodobých a doživotních trestů. *České vězeňství*, 2004, roč. 9, č. 1, s. 14-15.
- Vězeňská služba ČR. *Koncepce rozvoje českého vězeňství do roku 2015*. Praha: Tiskárna Věznice Praha Pankrác, 2005. 30 s.

Vězeňská služba ČR. Co zmůžou programy zacházení. *České vězeňství*, Praha 2011, č. 2/2011, s 12 -16

Doporučení Výboru ministrů Rady Evropy Rec (2003)23 přijaté 9. října 2003 týkající se vedení vězeňských správ v oblasti dlouhodobých a doživotních trestů. *České vězeňství*, 2004, roč. 9, č. 1

10. kongres OSN o prevenci trestné činnosti a zacházení s pachateli. Vídeň, 10.-17. dubna 2000: základní dokumenty X. kongresu předložené delegátům / přeložil Čeněk Novotný. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2001. 135 s. ISBN 80-8600-890-8

11. kongres OSN o prevenci kriminality a trestní justici: Bangkok 18.-25. dubna 2005 : základní dokumenty 11. kongresu předložené delegátům. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2006. 238 s. ISBN 80-7338-045-5

ŠKALOUD, Kázeňské řízení, tentokrát z pohledu práva, *České vězeňství*. 2002, č. 3/2002, s. 22 – 24

MAREŠOVÁ, A., TAMCHYNA, M. Několik kritických připomínek k současným pokusům o resocializaci pachatelů trestných činů. *Trestněprávní revue*, 2011, roč. 10, č. 9/2011, s. 261 – 262. ISSN 1213-5313.

PLEVA, J. Změny výkonu nepodmíněného trestu odnětí svobody. *Státní zastupitelství*, 2011, roč. 9, č. 3, s. 18.

PRUNEROVÁ, M. První náměstek ministra spravedlnosti Jan Kubata říká: Vláda si dobře uvědomuje podfinancovanost vězeňství. *České vězeňství*, 2011, č. 1/2011, s. 3 – 4. ISSN1213-9297

JÄCKEL, B. NeuereEntwicklungenimdeutschenStrafvollzug.*Sborník referátů z mezinárodní konference, Kroměříž, 2002*. 1. vydání. Praha: Tiskárna VS Praha, 2003. 207 s. ISBN 80-239-0138-9

ZÁKONY A JINÉ LEGISLATIVNÍ NORMY

Aktuální znění: Zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění pozdějších předpisů

Aktuální znění: Zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod, ve znění pozdějších předpisů

Aktuální znění: Zákon č. 140/1961 Sb. – trestní řád, ve znění pozdějších předpisů

Aktuální znění: Zákon 40/2009 Sb. - trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů

Aktuální znění: Zákon č. 169/1999 Sb. – o výkonu trestu odnětí svobody, ve znění pozdějších předpisů

Aktuální znění: Vyhláška MS ČR č. 345/1999 Sb. – řád výkonu trestu odnětí svobody, ve znění pozdějších předpisů

Aktuální znění: Zákon č. 555/1992 Sb. - o Vězeňské službě a justiční strážci ČR ve znění pozdějších předpisů

Aktuální znění: Zákon č. 293/1993 Sb. - o výkonu vazby, ve znění pozdějších předpisů

Aktuální znění: StrafgesetzbuchBundesrepublikDeutschland, trestní zákon Spolkové republiky Německo, [online].[cit. 2014-03-14]. Dostupné na: www.gesetze-im-internet.de/stgb/index.html

Aktuální znění: Strafrechtsprozessordnung, trestní řád Spolkové republiky Německo, [online].[cit. 2014-03-14]. Dostupné na: <http://www.gesetze-im-internet.de/stpo/>

Aktuální znění: Gesetz über den Vollzug der Freiheitsstrafe und der freiheitsentziehenden Maßnahmen der Besserung und Sicherung (Strafvollzugsgesetz – StVollzG) Zákon o výkonu trestu odnětí svobody Spolkové republiky Německo, [online].[cit. 2014-03-14]. Dostupné na: www.gesetze-im-internet.de/stgb/index.html

Aktuální znění: Zákon 300/2005 z.z. trestný zákoník SR, ve znění pozdějších předpisů

Aktuální znění: Zákon 301/2005 z.z. Trestného poriadku SR, ve znění pozdějších předpisů

Aktuální znění: Vyhláška MS ČR č. 292/2001 – řád výkonu vazby, ve znění pozdějších předpisů

Standardní minimální pravidla zacházení s vězni, OSN (1956), Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners, UN (1956)

Vězeňská služba ČR, Generální ředitelství. *Koncepce rozvoje českého vězeňství do roku 2015*. Praha: Tiskárna Věznice Praha Pankrác, 2005. 42 s.

Aktuální znění: Nařízení GŘ VS ČR 66/2013

Aktuální znění: Vnitřní řád Věznice Mírov platný k 1. 1. 2014

Aktuální znění: Vnitřní řád Věznice Valdice platný k 1. 1. 2014

Aktuální znění: Vnitřní řád Věznice Karviná platný k 1. 1. 2014

JUDIKATURA

Nález ústavního soudu ze dne 18.12.2006, sp. zn. I.ÚS321/06, bod 22 - 25

Nález ÚS čj.: I.ÚS 3326/13 čl. 35

Nález Ústavního soudu ze dne 29. 9. 2010, spisová značka Pl.ÚS 32/08, body 31 – 36.

Rozsudek Krajského soudu v Českých Budějovicích ze dne 13. května 2010, sp. zn. 4 To 400/2010

Usnesení OS v Šumperku ze dne 22. 8. 2013 čj. 5Nt 216/2013 – 33

Usnesení Okresního soudu v Šumperku ze dne 4. 10. 2007 sp. zn. 1Pp 14/2007

WWW ODKAZY

KOCINA, J. *Podmíněné propuštění z výkonu trestu odnětí svobody*[online].[cit. 2014-03-14]. Dostupné na: <http://www.bulletin-advokacie.cz/podminene-propusteni-z-vykonu-trestu-odneti-svobody>

BÖHNKE, A., BÄRBEL H. *Gefängnis – Leben hinter Gittern. Život za mřížemi*, [online].[cit. 2014-03-14]. Dostupné na: http://www.planet-wissen.de/politik_geschichte/verbrechen/gefaengnis/

Doporučení Výboru ministrů Rady Evropy Rec. *Evropská vězeňská pravidla. (2006)2*[online].[cit. 2014-03-14]. Dostupné na: http://ad.vscr.news_files/Evropska_vezenska_pravidla_2006.pdf

Lebenslange Freiheitsstrafe, trest odnětí svobody na doživotí[online].[cit. 2014-03-14]. Dostupné na: <http://www.juraforum.de/lexikon/lebenslange-freiheitsstrafe>

VICHEREK, R. *Účel trestu*. [online]. [cit. 2014-03-14]. Dostupné na: <http://www.epravo.cz/top/clanky/ucel-trestu-89770.html>

Ministerstvo vnitra ČR. Úřad vyšetřování hl. m. Prahy. *Výjimečný trest – doživotí* [online]. [cit. 2008]. Dostupné na: <http://www.mvcr.cz/vysetrov/praha/dozivoti>

Vězeňská služba ČR. *Ročenka Vězeňské služby České republiky 2012* on-line]. [cit. 2012]. Dostupné na: http://www.vscr.cz/client_data/1/user_files/19/file/spr%C3%A1vn%C3%AD/statistiky/Statistick%C3%A9%20ro%C4%8Denky/Ro%C4%8Denka%202012.pdf

Vězeňská služba ČR. *Pracovní terapie ve věznicích- vhodná forma reedukačního procesu*. [online]. vscr.cz [cit. 2014-03-14]. Dostupné na: <http://www.vscr.cz/veznice-kurim-46/informacni-servis-1588/zamestnavani-odsouzenych-761/pracovni-terapie-ve-veznicich-vhodna-forma-reedukacniho-procesu>>.

Veřejný ochránce práv. *Plošné osobní prohlídky ve věznicích jsou nepřiměřeným zásahem do lidské důstojnosti* [on-line]. [cit. 2014-03-14]. Dostupné na: <http://www.ochrance.cz/tiskove-zpravy/tiskove-zpravy-2013/plosne-osobni-prohlidky-ve-veznicich-jsou-neprimerenym-zasahem-do-lidske-dustojnosti>

Veřejný ochránce práv. *Připravované změny vzbuzují naději pro české vězeňství* [on-line]. [cit. 2014-03-14]. Dostupné na: <http://www.ochrance.cz/tiskove-zpravy/tiskove-zpravy-2012/pripripruvane-zmeny-vzbuzuji-nadeji-pro-ceske-vezenstvi-dosavadni-opatreni-vsak-pril/>

Úřad vlády České republiky. *Zpráva pro vládu české republiky o návštěvě české republiky, kterou vykonal evropský výbor pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání* [on-line]. [cit. 2014-03-14]. Dostupné na: <http://www.vlada.cz/assets/ppov/rlp/dokumenty/zpravy-plneni-mezin-umluv/Zprava-CPT-z-ad-hoc-navstevy-2009.pdf>

Úřad vlády České republiky. *Vyjádření vlády České republiky ke zprávě, kterou Evropský výbor pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání zaslal vládě České republiky po návštěvě České republiky ve dnech 7. až 16. září 2010* [on-line]. [cit. 2009]. Dostupné na: http://www.vlada.cz/assets/ppov/rlp/dokumenty/zpravy-plneni-mezin-umluv/vyjadreniCR_CPT2010_final.doc, 55 s.

Český helsinský výbor. *Zpráva o stavu lidských práv v ČR v roce 2012* [on-line]. [cit. 2014-03-14]. Dostupné na: http://helcom.cz/w/wp-content/uploads/2013/09/ZLP_2012.pdf. 99 s.

MAREŠOVÁ. *O resocializaci ve vězeňství trochu jinak*. [on-line]. Ministerstvo vnitra ČR [cit. 2014-03-14]. Dostupné na: mvcr.cz/soubor/o-resocializaci-ve-vezenstvi-trochu-jinak-doc.aspx

BÁLEK, P. a kol.. *Metody práce se skupinou* [on-line]. [cit. 2014-03-14]. Dostupné na: http://www.komunitniplanovani.com/dokumenty/skripta12_29.pdf

POHANKA, V. *Celosvětová debata o trestu smrti* [on-line]. [cit. 2014-03-14]. Dostupné na: http://www.bbc.co.uk/czech/omnibus/death_penalty.shtml

DOHNAL, Petr. *Amnestie pomohla uklidnit napětí ve věznicích!* [on-line]. [cit. 2014-03-14]. Dostupné na: <http://www.impuls.cz/clanky/2013/01/video-petr-dohnal-amnestie-pomohla-uklidnit-napeti-ve-veznicich/>

STYNGLOVÁ, SYNÁČOVÁ. *Berdychův gang připravoval hromadnou vzpouru ve věznicích*[on-line]. Lidovky.cz[cit. 2014-03-14]. Dostupné na:
http://www.lidovky.cz/berdychuv-gang-pripravoval-hromadnou-vzpoureu-ve-veznicich-pqp-/zpravy-domov.aspx?c=A111017_192828_ln_domov_mpr

Amnestie už stála vězeňskou službu skoro 900 tisíc[on-line]. Týden.cz [cit. 2014-03-14]. Dostupné na: http://www.tyden.cz/rubriky/domaci/amnestie-uz-stala-vezenskou-sluzbu-skoro-900-tisic_257956.html#.UxioRM7_21s

Vězeňská služba ČR. *Měsíční statistické hlášení – leden 2014*, [online].[cit. 2014-03-14]. dostupné na:
http://www.vscr.cz/client_data/1/user_files/19/file/spr%C3%A1vn%C3%AD/statistiky/M%C4%9Bs%C3%AD%C4%8Dn%C3%AD%20statistick%C3%A9%20hl%C3%A1%C5%A1en%C3%AD%20/2014/MSH01-2014.pdf

Přílohy:

Příloha č. 1: Dotazník odsouzeného na doživotí k realizaci výkonu trestu.

- 1) Současný trest je můj:
 - první
 - druhý
 - více než druhý

- 2) Současný trest vykonávám ve věznici
 - Valdice
 - Mírov
 - Karviná
 - Jiná věznice, prosím uveďte místo
.....

- 3) Žádal jsem o přeřazení do věznice s ostrahou (do typu „C“)
 - Ano, uveďte prosím s jakým výsledkem
 - přeřazen
 - žádost byla zamítnuta
 - jednání je odročeno
 - Ne, uveďte prosím, zda budete v budoucnu podávat žádost

- 4) Byla vám udělena kázeňská odměna
 - Ano, uveďte prosím kolik
 - Ne

- 5) Víte, za jaké činnosti Vám může být kázeňská odměna udělena
 - Ano vím , uveďte prosím příklad
 -
 - Nevím

- 6) Byl vám uložen kázeňský trest
 - Ano, uveďte prosím kolik
 - Ne

- 7) Jste pracovně zařazen
 - Ano
 - Ne

- 8) Navštěvujete speciálně výchovné aktivity
 - Ano, uveďte jaké
 -
 -

- 9) Domníváte se, že je Vám ze strany zaměstnanců věznice věnována dostatečná pozornost?
 - Ano

- Ne, uveďte prosím, v čem byste uvítal větší účast

.....
.....

10) Domníváte se, že máte možnost získat kladné hodnocení k přeřazení do nižšího typu věznice (do typu „C“)

- Ano
- Ne

11) Myslíte si, že podmínky pro výkon trestu jsou stejné ve všech věznicích, kde je vykonáván trest odnětí svobody na doživotí

- Ano
- Ne, uveďte prosím, v čem se výkon trestu liší

.....
.....
.....
.....
.....

12) Domníváte se, že vaše šance na úspěšné podání žádosti o přeřazení do věznice s ostrahou, (do typu „C“) je stejná bez rozdílu místa výkonu trestu (tedy je jedno, kde trest vykonáváte)?

- Ano
- Ne, uveďte prosím v čem jsou podle Vás rozdíly

.....
.....
.....

13) Pokud se domníváte, že některé důležité podmínky pro rozhodování o přeřazení do nižšího typu věznice nebyly v dotazníku zohledněny a chcete se k nim vyjádřit, uveďte je prosím zde

.....
.....
.....
.....

Děkuji Vám, za vyplnění dotazníku a věřím, že i vaše odpovědi napomohou zajištění stejných příležitostí pro všechny odsouzené, jak být přeřazen do nižšího typu věznice.

Příloha č. 2: Dotazník zaměstnance pracujícího s odsouzeným na doživotí k realizaci výkonu trestu.

14) Vaše pracovní pozice je

- Speciální pedagog
- psycholog
- vychovatel
- dozorce

15) Pracujete ve věznici

- Valdice
- Mírov
- Karviná
- Jiná věznice, prosím uveďte místo

.....

16) S odsouzenými na doživotí pracujete

- 1 rok
- 2 roky
- více než dva roky

17) S odsouzenými k doživotí pracujete

- vždy, když jste v zaměstnání
- při pravidelných aktivitách, nejméně jednou týdně
- když si odsouzený sám požádá
- nahodile

18) Víte, za jaké činnosti může být odsouzenému na doživotí udělena kázeňská odměna

- Ano vím, uveďte prosím příklad

.....
.....

- Nevím

19) Navrhoval jste některému z odsouzených kázeňskou odměnu

- Ano, uveďte prosím jak často, případně za jakou činnost

.....
.....

- Ne

20) Navrhoval jste některému z odsouzených na doživotí uložení kázeňského trestu

- Ano, uveďte prosím jak často, případně za jakou činnost

.....
.....

- Ne

- 21) Realizujete speciálně výchovné aktivity s odsouzenými na doživotí
- Ano, uveďte
jaké.....
 - Ne
- 22) Zpracováváte nebo se podílíte na zpracování hodnocení k přeřazení odsouzených na doživotí do nižšího typu věznice
- Ano, uveďte prosím, které informace považujete za klíčové
.....
.....
 - Ne
- 23) Znáte místní podmínky výkonu trestu odsouzených na doživotí i v jiných věznicích, kde je tento trest vykonáván
- Ano, které věznice
 - Ne
- 24) Myslíte si, že podmínky pro výkon trestu jsou stejné ve všech věznicích, kde je vykonáván trest odnětí svobody na doživotí
- Ano
 - Ne, uveďte prosím, v čem se výkon trestu liší
-
.....
.....
.....
.....
- 25) Domníváte se, že šance odsouzených na doživotí na úspěšné podání žádosti o přeřazení do věznice s ostrahou, je stejná bez rozdílu místa výkonu trestu
- Ano
 - Ne, uveďte prosím v čem jsou podle Vás rozdíly
-
.....
.....
.....

Děkuji Vám, za vyplnění dotazníku a věřím, že i vaše odpovědi napomohou zajištění stejných příležitostí pro všechny odsouzené, jak být přeřazen do nižšího typu věznice.